

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

75-річчю Великої Перемоги присвячується

**СПОРТСМЕНИ УКРАЇНИ –
ГЕРОЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(1939-1945 р.р.)**

Наукове видання

За редакцією доцента, кандидата технічних наук Красулі М. О.

Харків
Видавництво НУА
2021

УДК 796.071.2:94 (100)"1939/1945"(477)

С73

*Затверджено на засіданні Вченої Ради НУА
Протокол № 2 від 28.10.2019*

У п о р я д н и к и: *Красуля М. О. (відповідальний редактор), Красуля А. В., Назаренко І. І., Осадча Н. Ю.*

Р е ц е н з е н т и: доктор історичних наук, професор *Астахова В. І.*, канд. наук з фізичного виховання та спорту, професор *Шестерова Л. Є.*

С73 **Спортсмени України – герої Другої світової війни (1939-1945 р.р.)** : наук. вид. / Нар. укр. акад. ; під ред. Красулі М. О. ; [упоряд. : Красуля М. О. (відпов. ред.), Красуля А. В., Назаренко І. І., Осадча Н. Ю.]. – Харків : Вид-во НУА, 2021. – 168 с.

У науковому виданні зібрано матеріали, що розповідають про воїнів-спортсменів України, які брали участь у Другій світовій війні, подано їх довоєнну й післявоєнну біографію, описані їх подвиги під час війни.

Приклади воїнів-спортсменів можуть бути використані викладачами у вищих закладах освіти для пропаганди занять спортом, формування у студентів патріотизму та виховання здорової людини з високими моральними якостями.

УДК 796.071.2:94(100)"1939/1945"(477)

© Народна українська академія, 2021

**Какая нелепость – войну начинать!
Какая жестокость – людей убивать!
Как будто кто вправе их жизни лишать,
Как будто кто вправе сжигать, разрушать!**

**Но вы убивали во имя страны,
И вас убивали, спортсмены войны.
О, сколько вас в землю тогда полегло,
Фашистскую нечисть сметая с нее!**

**Но вы не сломились, спортсмены страны!
Вы мир от фашистского ига спасли,
Вы вышли с победой из страшной войны,
И помнить мы это навеки должны!**

Свген Цибров (адаптований текст)

ВСТУП

«Кожен спортсмен коштує в бою кількох рядових бійців, а взвод спортсменів – надійніше батальйону, якщо має бути складна бойова операція»

Генерал армії І. Є. Петров

Подвиги героїв-спортсменів України в Другій світовій війні є однією з основ духовно-морального виховання молодого покоління країни. Важко уявити кількість людей, які до Другої світової війни активно займалися спортом, а під час та після неї спортивний гарт допомагав їм долати перешкоди на життєвому шляху. У збірнику наведено лише крихітну частину прикладів героїчного життя українських воїнів-спортсменів, найбільш яскраві випадки – верхівка айсберга. Але ці приклади не можна забути. Життєвий шлях таких

Пам'ятник героям-спортсменам у м. Горлівка Донецької області

людей створює обличчя української нації. Вони мають бути завжди в полі зору. Тим більше, що в наш технологічний, «цифровий» час виховання здорової та патріотичної молоді стає важливим, як ніколи [1, 39, 74].

Аналізуючи життєвий шлях цих людей, неможливо не помітити, як заняття спортом вплинули на їх виховання та формування громадянської відповідальності. Ті моральні та вольові якості, фізичну підготовку, які надав їм спорт, вони блискуче використовували під час війни, а також у суспільному житті. Ті з них, хто розпочав роботу тренером або вчителем, були яскравим прикладом для своїх учнів, та в результаті їх діяльності зростали виховані та здорові люди.

Історія участі українських спортсменів

у Другій світовій війні має приклади вчинків, поведінки, відносин і дій, що виявилися в екстремальних ситуаціях воєнного часу. Ці образи дають змогу зрозуміти особливості менталітету, ціннісні настанови, традиції та стереотипи як окремих людей, так і всього суспільства щодо розуміння феномена «масового героїзму». Це не просто сума найбільш яскравих фактів і подій війни, швидше за все, це ті уроки, які виходять з героїчного минулого для їх розвитку в майбутньому.

У важкі роки війни проти гітлерівської Німеччини успіхи й досягнення спортсменів часто були рівнозначні подвигу. Спортсмени змінили спортивне

зброя на бойову зброю й стійко, мужньо захищали кордони нашої Батьківщини.

Фізкультура і спорт допомагали багатьом долати труднощі й негаразди, долати себе, навчали мужності й стійкості, гартували волю й характер, допомагали воювати й перемагати. Найважливіші операції, що вимагають витривалості та фізичної сили, сміливості та вольових якостей, командири покладали на спортсменів. Тому заслужено пам'ять про багатьох спортсменів-героїв увічнено в пам'ятниках та обелісках.

Військові подвиги спортсменів також увічнені у багатьох книгах, журналах, кінофільмах. Через роки звертаються вони до сьогоденної молоді, надихаючи її на нові спортивні рекорди.

Отже, стає очевидним, яку велику цінність мають заняття спортом у дитинстві, за умови, що тренер проводить виховну роботу на високому рівні. Саме використання прикладів спортсменів-героїв може бути відмінною допомогою в цьому. Також приклади воїнів-спортсменів можуть бути використані викладачами у вищих закладах освіти для пропаганди занять спортом, формування у студентів патріотизму та, зрештою, виховання здорової людини з високими моральними якостями [24].

В рядах армії і в дні неймовірно важких, гірких оборонних битв, і в не менш важку, але щасливу пору визвольного походу билися мільйони фізкультурників і спортсменів. Про їх масовий подвиг, про їх вагомий внесок у всенародну справу розгрому фашизму і піде мова в цьому виданні [37, 103].

Але відомості про героїв-воїнів спортсменів України, наведені в цьому виданні, далеко не є повними. Необхідний подальший пошук детальнішої інформації про них, а також нових імен. Це та зона пошуку, в якій автори планують працювати в майбутньому.

АНДРЕЄВ БОРИС КОСТЯНТИНОВИЧ (1918—1997)

*Капітан 3-го рангу
Б. К. Андреев у воєнні роки*

Радянський боксер, тренер з боксу. Заслужений тренер України (звання присвоєно у 1967 р.). Нагороджений двома орденами Червоної Зірки, медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.».

Народився в Харкові. З 1937 року по 1939 рік навчався у Вищій школі тренерів Харківського державного інституту фізичної культури, закінчивши яку, отримав вищу кваліфікацію.

У військовій справі Б. К. Андреев був досвідченим. 21-річного слухача вищої школи тренерів, чемпіона УРСР з боксу 1938 і 1939 років Бориса Андреева на «строкову» закликали ще в 1939 році, і до війни він встиг зносити не один комплект флотської форми. Служити йому довелося в Миколаєві, для тренувань час знаходився, і честь Чорноморського флоту Борис відстоював на ринзі не раз. Хоча плавати

йому взагалі не доводилося – їх зенітна частина була типовим сухопутним підрозділом.

Перед війною став чемпіоном флоту з боксу в напівсередній вазі.

Борис Костянтинович пам'ятав той ранок 22-го червня 1941 року. Коли не відіспавшись з дороги (Андреев їздив додому в Харків), він почув бойову тривогу, як же не хотілося вірити, що вона насправді бойова. Вже о восьмій ранку зі штабу повідомили, що на Пруті йде жорстокий бій, а в полудень вся країна почула страшну звістку – війна!

З Херсона через Цюрупинськ (нині м. Олешки), Перекоп, Джанкой, вони доїхали до Севастополя. Сюди, на переформування, стягувалися флотські екіпажі з усього півдня. Андреева призначили в 7-ю морську стрілецьку бригаду, яку 31 жовтня непомітно перекинули до Новоросійська. Мирне ще місто з надією проводжало підтягнутих червонофлотців, які бадьоро крокували від порту до залізничного вокзалу. Андреева, як досвідченого і вправного, призначили в роту розвідки.

Липень 1941 року, перший бій, хрещення вогнем. Відступ. Своїм «Максимом» червонофлотець Борис Андреев прикривав відхід, не даючи ворогові розстрілювати відступаючих. На центральній херсонській площі «п'яти кутів» він зайняв бойову позицію. Поступово затихли міські шуми – пішли на Цюрупинськ останні розрізнені загони, а Андреев, пам'ятаючи наказ, ще все стежив «за небом». Раптом на площу спокійно, немов на вчenni,

викотилися мотоциклісти в незнайомих темно-зелених касках. Борис виразно чув, як діловито перемовлялися ворожі солдати. Його машину вони ще не помітили. «Боря, німці!» – приглушено крикнула з машини дівчина-водій. Часу на роздуми було небагато, і тому він відкрив вогонь.

У перший день нового 1942 року завершилась тривала подорож чорноморців. Невелика карельська станція Лоухи зустріла їх, екіпірованих по-літньому, сорокаградусним морозом. Там, між озерами, пагорбами і болотами, звичне поняття «лінія фронту» було абсолютно умовним. Лише досвідченим розвідникам вдавалося розібратися, де ж все-таки пролягла ця невидима межа. Для старшини Андрєєва і його напарників короткі рейди по ворожих тилах стали майже звичайною справою, повсякденною армійською роботою. Вони вчинили більше 10 виходів за лінію фронту. Він за канатами рингу ніколи не пускав кулаки в хід. Цього вимагав спортивний кодекс. Але в розвідці доводилося, і не раз. Точні удари завжди трошили ворога. Правда, транспортувати таку здобич було зовсім не просто. Але що поробиш? На війні, як на війні. Тут перекреслювалися правила і норми мирного життя.

У липні 1942 року ворожа бомба підловила розвідника в зовсім спокійному місці, у штабній землянці. Оговтався після важкої контузії він на півострові Рибальський, на самій крайній півночі нашого материка. Тоді він ще не знав, що йому більше не доведеться ходити в піші атаки.

На початку 1943 року проблема охорони американських морських караванів, які доставляли в Союз по ленд-лізу військову техніку, встала перед командуванням особливо гостро. У «кадрах» докопалися, що старшина Андрєєв отримав колись спеціальну технічну освіту, і відкликали його в тилу частину – промислове підприємство, яке оснащувало бойові кораблі протимінним захистом. Андрєєв прийшов в колектив розвідником, з орденом Червоної Зірки і медаллю «За бойові заслуги» на грудях. Але коли після трудової зміни починалося звичайне громадянське життя, йому вдавалося знову згадувати про спорт. Свій перший, неоцінено дорогий для військових років «мирний приз» – десятиденну відпустку до Харкова і назад – він отримав як раз за спортивні успіхи. Ще в юнацькі роки на популярних схилах «харківської Швейцарії» Борис здорово крутив слалом. Спробував і тут стати на лижі і несподівано виграв першість Північного флоту з гірськолижного спорту.

Навесні 1944 року його знову викликали в штаб: «Ось що, старшина. Людина ти грамотна, людьми вмєш керувати. Іди вчитися». Так і потрапив він в Каспійське вище військово-морське училище на курси командирів. Країна вже жила надією на близьку перемогу. Війна перемістилася на землю ворога, і Андрєєв рвався туди, в бій, але наказ є наказ. «Відмінним навчанням ви вносите свій вклад в розгром ворога!» – переконували майбутніх офіцерів. А через місяць після Дня Перемоги він прибув для продовження служби в Кронштадт. І хоча командувати там довелося найменшими військовими судами – торпедними катерами, спокійною і легкою його службу ніхто не ризикнув би назвати. Недарма восени 1946 року командира дивізіону Андрєєва нагородили ще одним бойовим орденом.

*Заслужений тренер
України з боксу
Б. К. Андрєєв
у післявоєнні роки*

Пізніше частина передислокувалася в Балтійськ, і тільки тепер 30-ти річний бойової капітан отримав можливість знову вийти на ринг, завоював титул чемпіона Військово-морських сил, виступав у багатьох найбільших турнірах.

Андрєєв все серйозніше замислювався про спорт, який кликав до себе, вабив. Його більше тягнуло на ринг, ніж на крихітну палубу, що йде з-під ніг. У 1959 році пішов у відставку з ВМФ СРСР в званні капітана 3-го рангу і почав займатися тренерською діяльністю.

З того часу і влаштувався на тренерському посту в спортклубі ХТЗ, створивши, як то кажуть, на порожньому місці, самобутню школу боксу. З історією вітчизняного боксу вона пов'язана дуже міцно. Ще в одній з груп найпершого набору Андрєєв помітив білявого Толю Кліманова, майбутнього «першого номера» збірної

Союзу, заслуженого майстра спорту. Вивів на великий ринг і майстра спорту міжнародного класу Л. Задорожного, виховав для української збірної Ю. Мудрого, В. Смаля, В. Медведєва, Р. Шкарупу, А. Курочку та інших майстрів. Борис Костянтинович завжди ростив не просто сильних і сміливих хлопців з міцними кулаками. Він робив з них цільних, наполегливих, шукаючих людей, здатних не тільки на ринзі, але й в житті миттєво вирішувати складні завдання. Бориса Костянтиновича не раз залучали до роботи зі збіркою СРСР в якості тренера-консультанта, що було найвищим ступенем визнання його професійної майстерності і досвіду. З головною командою країни Андрєєву довелося побувати в багатьох країнах.

Близько тридцяти майстрів спорту на бойовому рахунку заслуженого тренера України Б. К. Андрєєва. Саме на бойовому: на спортивній ниві колишній заступник командира бригади торпедних катерів, капітан 3-го рангу Борис Андрєєв продовжував те, що в роки молодості і зрілості сумлінно робив на Чорному, Баренцовому, Каспійському і Балтійському морях, вчив молодих людей мужності, передавав їм свій величезний досвід.

У Харкові на стадіоні ХТЗ щорічно проходить міжнародний боксерський турнір пам'яті Бориса Андрєєва, в якому беруть участь 16–17-літні боксери [2, 25, 68].

АНДРІЄВСЬКИЙ ВАДИМ ОЛЕКСІЙОВИЧ

(26.12.1912 – 12.01.1994)

*В. О. Андрієвський
у воєнні роки*

В. О. Андрієвський народився у Брест-Литовську.

Дитячі та юнацькі роки провів у Харкові. У 1928 році почав займатися фехтуванням у Петра Заковорота. У 1930 році закінчив курси інструкторів фізкультури. Навчався в Харківському машинобудівному технікумі, на третьому курсі якого вирішив навчатися в Харківському інституті фізкультури, де закінчив курси інструкторів фізкультури.

У 1932 році поступив на навчання до Державного центрального інституту фізичної культури (ДЦОЛІФК) імені І. В. Сталіна в Москві, який закінчив у 1936 році. Після закінчення навчання був направлений до Харкова, де пропрацював до 1940 року завідувачем кафедри володіння холодною зброєю в Харківському інституті фізкультури.

У 1937 році виконав норму майстра спорту СРСР (за деякими документами – звання присвоєно у 1940 році).

У січні 1940 року був призваний до армії. З січня до квітня 1941 року

*Професор В. О. Андрієвський
у післявоєнні роки*

командував 25 лижним батальйоном 11-ої Армії Північно-західного фронту. Він очолив особливий лижний батальйон. Успіх батальйону «білих чортів», як називали їх гітлерівці, ґрунтувався на високому вмінні воювати, переважаючи ворога в швидкості, майстерності дій на лижах і в рукопашному бою.

Лікувався після поранення, був направлений до Головного управління Всеобучу НКО СРСР. У 1945 році переведений до ДЦОЛІФКу начальником кафедри рукопашного бою та фехтування.

У 1948 році майстер спорту В. О. Андрієвський вперше став чемпіоном країни з фехтування на шаблях. В 40–50-х роках ХХ ст. він неодноразово ставав чемпіоном та призером першостей України та СРСР з фехтування.

Пізніше очолив кафедру фехтування та рукопашного бою військового факультету Московського інституту фізичної культури. С 1946 року він працював у Львівському інституті фізичної культури (нині Львівський державний університет фізичної культури) послідовно завідувачем кафедри, деканом, професором кафедри фехтування і боксу, ректором. Керував комплексною науковою групою збірної СРСР з фехтування. Підготував більше 50 майстрів спорту СРСР, понад 25 років був старшим тренером збірних команд УРСР та СРСР з фехтування. Серед його учнів – 5 заслужених тренерів СРСР, 9 заслужених тренерів союзних республік. Після закінчення аспірантури у 1954 році захистив кандидатську дисертацію за темою «Методика навчання фехтування та шляхи вдосконалення майстерності фехтувальників».

У 1957 році він був затверджений у званні доцента. В тому ж 1957 році В. Андрієвському першому в Україні присуджено звання заслуженого тренера СРСР. У 1981 році ВАКом (Вищою атестаційною комісією) СРСР присвоєно звання професора. Був нагороджений **орденами Червоного Прапора** (1944), **Знак Пошани** (1961), **Трудового Червоного Прапора** (1971) і **орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня**, а також **медалями**, в числі яких «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» (1945) і «За трудову відзнаку» (1975).

Помер 12 січня 1994 року у Львові. Був похований на Личаківському цвинтарі міста [4, 65].

БАРОВ КИРИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(01.08.1917 –24.12.2006)

*Артилерист
К. О. Баров*

*Майстер спорту з альпінізму,
заслужений тренер України
К. О. Баров*

К. О. Баров – видатний харківський альпініст, засновник методик навчання інструкторів альпінізму, один з основоположників Харківського альпіністського клубу, архітектор за фахом і альпініст за покликанням.

Народився в с. Васищеве на Харківщині. Батько – Баров Олександр Олександрович, драматичний актор Московського Художнього театру, а потім Харківського Російського драматичного театру, загинув у 1920 році. Сестри – близнюки Тетяна і Наталія (згодом відомі театральні художниці) були виховані дідом, Миколою Миколайовичем Сінельниковим – керівником, режисером і актором цього театру і його донькою – їх матір'ю – Вірою Миколаївною Баровою, літературознавцем, яка закінчила гуманітарний факультет Московського університету (в дореволюційні роки). Барова В. М. протягом всього свого життя являла зразок істинного поклоніння горам. Саме вона привела всіх трьох своїх дітей в гори і всіляко підтримувала у них прагнення до сходжень і інструкторської діяльності.

Початок занять альпінізмом К. О. Барова – 1933 рік, з тих пір перерва була тільки на період війни. Він одним з перших отримав рідкісний значок – «Альпініст СРСР – 5000 м» за сходження на Ельбрус і роботу інструктором на 1-й альпініаді Кабардино-Балкарії у 1935 році. Звання старшого інструктора альпінізму отримав ще до організації школи інструкторів у 1935 році.

*Член спілки архітекторів
СРСР К. О. Баров
у післявоєнні роки*

Випускник Харківського інженерно-будівельного інституту 1941 року.

Під час війни – артилерист. Прослужив усю війну в складі 225-го полку ППО (протиповітряної оборони) резерву Головного командування, яке увійшло в 1944 році до складу легендарної козацької дивізії генерала Ісси Плієва. Нагороджений **орденом «Червоної Зірки»** за звільнення Харкова.

Пройшов з боями через всю Україну, брав участь в переможній битві на Курській дузі, визволяв Румунію, Угорщину. День Перемоги відсвяткував в Австрії. Війну закінчив з трьома пораненнями.

Наприкінці травня 1945 року сержант Баров там же в Австрії, в Замерінге зробив два альпіністських сходження, які відкрили мирну серію в його альпіністській практиці.

З 1947 року протягом 12 років він був начальником навчальної частини альпіністських таборів «Червона Зірка», «Медик», «Батьківщина», «Спартак».

Починаючи з 1957 р. більше 20 років працював начальником і старшим тренером Всесоюзної, Середньоазіатської та Харківської шкіл інструкторів альпінізму. Чітко вивірені і відпрацьовані програми підготовки інструкторів та величезна кількість учнів дозволяють говорити про «Школу Барова» – стиль

роботи, що поєднує не тільки високоякісну методичну підготовку, а й високі спортивні та етичні норми тренерів і інструкторів. Одним із принципів роботи К. О. Барова було: «Інструктор повинен ходити» – керувалося не одне покоління викладачів школи інструкторів альпінізму.

К. О. Баров був одним із засновників Харківської обласної Федерації альпінізму і міського клубу альпіністів. 18 років незмінно був заступником голови обласної секції альпінізму. Його сестри були також альпіністками високого класу, інструкторами альпінізму: Тетяна Барова – загинула на Ушбе у 1938 році, Наталя померла у 1952 році після травми, отриманої на сходженні.

К. О. Баров – майстер спорту з альпінізму (1953), заслужений тренер України (1966), інструктор-методист 1-ї категорії, чемпіон України і СРСР.

Кавалер **орденів**: «Вітчизняна війна» 1 ст., «Червона зірка», «Знак пошани», «За мужність». **Медалі**: «За відновлення чорної металургії півдня», «За будівництво Ташкента», «Звільнення Харкова» (50 і 60 років), ювілейні, за звільнення міст та ін.

Почесні **спортивні** знаки: майстер спорту СРСР, № 5451; «Заслужений тренер УРСР» № 247; Почесний знак «рятівного загону» № 3.

Медалі чемпіонатів СРСР з альпінізму і вищих вершин країни: «Пік Комунізму», № 287; «Пік Леніна», № 1176; «Пік Є. Коржаневської» та інші знаки відзнаки.

Місце положення вершин Наталії та Тетяни Барових і вершини К. О. Барова

Пам'ятаючи про внесок в історію альпінізму і відзначаючи їх заслуги, в районі на захід від вершини Єгоріна в Головному Кавказькому хребті (ГКХ) двом вершинам присвоєні назви на честь сестер Барових:

Перша на сході – імені Наталії Барової (3600м) і на захід від відрогу ГКХ – друга вершина імені Тетяни Барової (3590 м). У короткому північному відрозі вершини імені Наталії Барової знаходиться оригінальна вершина, що нагадує обличчя людини в шапці. Ця вершина названа ім'ям Кирила Барова (3600 м).

К. О. Баров – член Спілки архітекторів з 1946 року. Головний спеціаліст з архітектури Державного проектного інституту «Міськбудпроект» (до 2003 року). Його стаж роботи в проектному інституті становив понад 60 років! Був автором і будував міста Курської Магнітної Аномалії, відновлював після землетрусу Ташкент, будував Ургал – нове місто на БАМі, центральні міські райони Курська, Белгорода та ін.

У 2003 році переїхав до дочки в Санкт-Петербург, де і помер у 2006 році на 89 році життя [25, 36].

БІЛЕЦЬКИЙ ЄВГЕН АНДРІАНОВИЧ (28.11.1908 –15.12.1979)

*Заслужений майстер спорту
СРСР з альпінізму
Є. А. Білецький*

Євген Білецький народився у місті Седлеце (нині Седльце), Польща.

1919 року вся родина перебралася в Дмитрівку Чернігівської губернії. Альпінізмом Білецький почав займатися на початку 30-х років. У 1931 році з друзями брав участь в гірському поході через кавказький перевал Твібер, що з'єднує Сванетію і Кабардино-Балкарію. З 1932 року займався в гірській секції Товариства пролетарського туризму та екскурсій (ТПТЕ) під керівництвом Бориса Делоне, виїжджав на Центральний і Західний Кавказ.

У 1932 році в Домбаї Білецький здійснив сходження на гору Ерцог, а в серпні 1933 року разом з більш досвідченим альпіністом Віктором Митниковим здійснив першосходження на вершину Тютюн-Баші на Центральному Кавказі, але на спуску Митников зірвався з гребеня і загинув. У 1936 році

Євген Білецький разом з Іваном Федоровим зробив першосходження на пік Дзержинського (6713 м), розташований на Памірі, в районі піку Леніна.

Коли в 1942 році німецько-фашистські війська вийшли до кавказьких перевалів, Ставка Верховного Головнокомандування намітила ряд заходів по обороні лінії Головного Кавказького хребта, які, зокрема, включали в себе залучення досвідчених альпіністів-інструкторів. Будучи у справах заводу в Москві, Білецький нагадав про себе, і, через деякий час, до Челябінська прийшла директива «Є. А. Білецького терміново направити в розпорядження військ НКВС». Таким чином, з 1942 року Білецький почав свою службу в Окремій мотострілецькій бригаді особливого призначення. Потім він був направлений на Кавказ, в Тбілісі, де займався підготовкою загонів гірських стрільців, а також працював викладачем Школи військового альпінізму і гірськолижної справи (ШВАГЛС) Закавказького фронту.

У лютому 1943 року Євген Білецький був у складі групи альпіністів під керівництвом Миколи Гусака, яка зняла нацистські штандарти з вищої точки Європи – західної вершини Ельбрусу – і встановила там радянський прапор. За результатами цієї операції політрук групи Євген Білецький (разом з іншими альпіністами) був нагороджений **орденом Червоної Зірки**. Він був призначений старшим інструктором гірської підготовки 402-ї стрілецької дивізії.

У червні 1944 року частина інструкторів-альпіністів була направлена на 2-й Український фронт. Після цього в складі 235-го гвардійського стрілецького полку Білецький воював в Румунії, Угорщині, Чехословаччині та Австрії, брав участь у визволенні Будапешта, Відня і Праги. Командував протитанковою ротою, мав звання старшого лейтенанта. Після перемоги над Німеччиною Білецький був перекинутий на Далекий Схід, де тривала війна з Японією.

У березні 1946 року йому було присвоєно звання заслуженого майстра спорту СРСР «за видатні спортивні досягнення і багаторічну громадську і спортивну діяльність». У 1961 році Євгену Білецькому було присвоєно звання заслуженого тренера СРСР. Він є автором 12 книжок про альпінізм.

Євген Білецький помер 15 грудня 1979 року в Ленінграді і був похований на Красненському кладовищі.

Нагороди: орден Трудового Червоного Прапора (27.04.1957 р.); орден Червоної Зірки (20.03.1943 р.); медаль «За відвагу» [6, 65] .

БІЛОКІНЬ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

(1921 – 1992)

*Фронтний офіцер
М. О. Білокінь*

Народився в Харкові. Нагороджений **орденом Великої Вітчизняної війни** I-го ступеня (7.06.1945 р., 6.04.1985 р.) і II-го ступеня (10.10.1944 р.).

Як один з перспективних українських гімнастів, Микола Білокінь призиву не підлягав. 22 червня 1941 року застало його в підмосковній Малаховці на чемпіонаті спорттовариства «Більшовик». Він закінчував виконувати іскрометну комбінацію на перекладині, коли в залі раптом включили гучномовець, щоб передати виступ Молотова. А ранком 23 червня Білокінь був вже в Харкові і насамперед відправився у військкомат. Через день у новенькому обмундируванні він марширував у розташовування табору Харківського піхотного училища. Новоспечених курсантів за півтора місяці перевели в молодші лейтенанти і 4 вересня, сформувавши з них загін особливого призначення, повезли захищати

Гомель, але колона наштовхнулася на передові частини гітлерівців, вступила в

перший бій, що не припинявся, здається, потім ні на день. У ті дні Білоконя і ранило в ногу.

Підлікувати його в медсанбаті встигли, але евакуювати в тил не змогли, і від німців Миколу врятували тільки ковпаківці. Партизанити на стику Сумської і Полтавської областей йому припало близько року. Кілька разів Білоконя посилали в Харків на зв'язок з підпільниками.

М. О. Білокінь приймав участь у звільненні Харкова. Звільняв також Канів, Кіровоград, Смілу, Кишинів.

Перед самим форсуванням Дніпра Білокінь втретє був поранений.

До травня 1945 року Микола Олександрович увесь час був на передовій, потім прокрокував Європою «на своїх двох», заслуживши цілий «іконостас» орденів і медалей.

Але ледве відгриміли бої, як в душі фронтового офіцера миттю прокинулося те, що зачалося на декілька років. Медики зробили висновок про непридатність бойового офіцера до стройової служби. Він працював на військовій кафедрі Харківського інституту інженерів транспорту, увійшов до збірної УРСР. Непомітно перемкнувся на тренерську дорогу, став заслуженим тренером СРСР, кавалером **ордена Жовтневої революції**.

Багато років очолював факультет фізичного виховання педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди, завідував кафедрою фізичного виховання Харківського автодорожнього інституту [70].

БОГДАНОВ МИКОЛА ДМИТРОВИЧ

Герой Радянського Союзу

(27.04.1920 – 31.12.1945)

Підполковник М. Д. Богданов

Підполковник Червоної Армії, Герой Радянського Союзу (1943 р.), легкоатлет. Нагороджений двома **орденами Червоного Прапора**, **орденами Олександра Невського**, **Вітчизняної війни 1-го ступеня**, **Червоної Зірки**, «Знак Пошани», а також рядом медалей. На честь Героя Радянського Союзу Богданова названа вулиця в його рідному селі.

Микола Богданов народився в селі Любимівка (нині – Дніпровська область України) в сім'ї селянина. Здобув середню освіту, після чого працював креслярем, проживав в Ташкенті. У 1938 році він був покликаний на службу в Червону Армію Дніпропетровським районним військовим комісаріатом УРСР. У 1940 році він закінчив Київське артилерійське училище.

На початку липня 1941 року – на фронтах війни. До вересня 1943 року майор Микола Богданов командував дивізіоном 34-го гвардійського артилерійського полку 6-ої гвардійської стрілецької дивізії 13-ої армії Центрального фронту. Відзначився під час звільнення України. 12–14 вересня 1943 року Богданов підтримував артилерійським вогнем стрілецькі підрозділи, що атакували опорні пункти німецьких військ в селах Комаровка і Євлашовка Борзнянського району Чернігівської області. 19-29 вересня Богданов уміло організував форсування річок Десна, Дніпро і Прип'ять на плотах, виготовлених з підручних засобів. Брав участь в боях за плацдарми на західних берегах цих річок, завдавши величезних втрат ворогові. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 16 жовтня 1943 року за «зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецько-фашистськими загарбниками і проявлені при цьому мужність і героїзм» гвардії майор Микола Богданов був удостоєний високого звання **Героя Радянського Союзу** з врученням **ордена Леніна і медалі «Золота Зірка»**.

Богданов виявився першим в полку орденоносцем. В районі боїв під Єльнею йому вручили орден Червоної Зірки. Його попросили виступити в маленькій, але улюбленій солдатами газеті «Зірка Рад». Він назвав свій перший друкарський виступ – «Моїм друзям по зброї». У нім були такі слова:

«Можна дуже хотіти здійснити подвиг, але не знайти в собі для цього сил. Я маю на увазі звичайну фізичну, мускульну силу. Зараз, у бою, я дякую долі за те, що вона дуже міцно здружила мене зі спортом. Спочатку в училищі, потім в з'єднанні я багато бігав, плавав, піднімав штангу. Усе це тепер допомагає мені легше, ніж іншим, переносити тяготи походу і бою.

Я пишу це не заради хвастощів і не для того, щоб вдатися до порожніх спогадів. Хочеться сказати тим, хто ще не потоваришував зі спортом – швидше виправляйте цей недолік. Звичайно, під бомбардуванням не станеш робити зарядку і в окопах не проведеш змагання з кросу. Але будуть у нас хвилини затишшя, і кожну з них потрібно використати для загартування. Обов'язково. Тому що слабкому та кволому неможливо воювати, а тим більше перемагати!».

Ніщо в нім не могло вбити спортсмена. Вранці обливався він холодною водою, а взимку розтирав снігом своє молоде, сильне тіло. Навіть у тісному бліндажі спостережного пункту примудрявся виконати декілька нескладних вправ. Величезній силі його і витривалості можна було тільки дивуватися: після ста присідань він робив сто віджимань без відпочинку. Микола возив з собою скакалку, бігав, коли це виявлялося можливим, кроси.

Постійне спілкування з фізкультурою в різних – залежно від обставин – формах дуже допомагало Богданову бути таким, яким його усі знали і любили – невгамовним, невтомним, з легкістю в рухах і в поведженні з людьми, завжди рівним і витриманим.

31 січня 1945 року під час боїв за звільнення Польщі командир 255-го винищувально-протитанкового артилерійського полку 11-ої гвардійської винищувально-протитанкової артилерійської бригади гвардії підполковник

Микола Богданов загинув в бою. Був похований на центральному кладовищі Львова, згодом його прах був перенесений у рідне село.

На солдатському пам'ятнику, поряд з намальованими зірками Героя і гвардійською відмінністю, рука художника вивела знак «Готов до праці та оборони» [7, 109].

БОЧАРОВ ІВАН МИТРОФАНОВИЧ (1917 – 2002)

*Заслужений тренер СРСР
з боротьби І. М. Бочаров
під час тренування*

Іван Митрофанович Бочаров – заслужений тренер СРСР і України з боротьби, майстер спорту з класичної боротьби, неодноразовий чемпіон Севастополя, Чорноморського флоту, ВМФ, Криму, України, Грузії, Абхазії.

Учасник Громадянської війни, талановитий і різнобічний спортсмен.

У 1922 році на Корабельній стороні м. Севастополя створив спортивний клуб, що об'єднав більше 100 чоловік. У 1942-1943 роках на Кавказі він командував 83-ою бригадою морської піхоти, був командиром на есмінці «Бдительный».

З 1944 року був головним інспектором фізпідготовки ВМФ СРСР. З вересня 1941 року вилазки моряків-спортсменів в тил супротивника наводили жах на ворога. Нагороджений

орденом Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни II-го ступеня. Орден першого ступеня ветеранові вручили вже в мирний час, на ювілей Перемоги. Окрім орденів, Іван Митрофанович був нагороджений **двадцятьма медалями**, серед яких дуже дорогі його серцю «За бойові заслуги», «За оборону Одеси», «За оборону Севастополя», «За оборону Кавказу».

З інтерв'ю з Іваном Бочаровим:

– «Який найяскравіший фронтовий епізод для вас?

– ... Добре пам'ятаю, як наша група, а це 13 чоловік, збила ворожий літак-торпедоносець, – говорить Бочаров. – Йшли ми тоді в районі Керченської протоки. Раптом із-за хмар виринув торпедоносець і, притискаючись до води, пішов на есмінця з корми. Докладати на місток і чекати наказу на відкриття вогню вже не було часу. До літака залишалося метрів 800. Ми, командири знарядь, мали в таких випадках право діяти самостійно. Я дав команду на відкриття вогню. Снаряд потрапив прямо в кабінку пілота. Літак на наших очах розлетівся на шматки і впав в море...»

За влучний постріл і збитий ворожий літак Івана Бочарова нагородили **орденом Червоної Зірки**.

У 1949–1955 роках очолював Всесоюзну федерацію важкої атлетики, був суддею міжнародної категорії.

Незважаючи на тренерську посаду і офіцерське звання, Іван Митрофанович активно брав участь в змаганнях. Неодноразово був чемпіоном Севастополя, Криму, Чорноморського флоту. З килима пішов тільки в 40 років непереможеним чемпіоном Чорноморського флоту. Але спаринг-партнером для своїх учнів залишався довгий час. У 1960 році був звільнений в запас, але тренерську роботу продовжував. Довгий час працював директором дитячої юнацької спортивної школи в Стрілецькій бухті. За багаторічну спортивну діяльність і досягнення високих показників в тренерській роботі Івану Митрофановичу в 1964 році присвоїли звання заслужений тренер Української РСР, а ще через шість років – заслужений тренер Радянського Союзу.

Він багато що зробив для розвитку спорту, виховав більше 100 майстрів спорту і трьох майстрів спорту міжнародного класу. Його особлива гордість – чемпіони СРСР Микола Музашвілі, Микола Комов, Володимир Гулюдкін. В Севастополі щорічно проводиться турнір юних борців-вільників пам'яті І. М. Бочарова [8, 79].

БРАЖНІК ІВАН АНДРІЙОВИЧ (16.10.1897 – 27.04.1965)

*Заслужений тренер СРСР
з гімнастики І. А. Бражнік*

Народився в селі Гринцеве, нині Лебединського району Сумської області України.

У 1923 році закінчив в Києві Вищі курси інструкторів спорту і допризовної фізичної підготовки. Займався спортом, був переможцем і призером змагань з гімнастики на першостях УРСР, а також переможцем легкоатлетичних змагань на спартакіадах Харківської губернії (1-е місце зі стрибків у довжину в 1924 році).

У 1926 році закінчив Військово-педагогічний інститут в Москві. Працював викладачем в середніх школах і інструктором в спортивних клубах міста Суми; викладачем Харківського медичного інституту (1927-1931 рр.); старшим викладачем (1931-1935 рр.) і завідувачем кафедри (1936-1941 рр., доцент з 1939 року)

Харківського інституту фізичної культури.

Бражнік І. А. – творець славетної української гімнастичної школи, один з перших в республіці заслужених майстрів спорту (1940 р.).

У роки війни – керівник лікувальної фізкультури в евакогоспіталі. Йому не раз доводилося брати в руки зброю. У жовтні 1942 року старший лейтенант І. Бражнік був нагороджений медаллю «За відвагу». Паралельно Іван Андрійович готував на курсах лікарів і методистів з лікувальної фізкультури.

Демобілізувавшись у 1943 році в званні капітана, він одним з перших повернувся до рідного Харкова, зайнявся відновленням інституту, а в 1944 році разом з інститутом переїхав до Києва. Працював завідувачем (1944-1962 рр.) і доцентом (1963-1964 рр.) кафедри гімнастики Київського інституту фізичної культури. Одночасно в 1945-1962 роках він був головою Федерації гімнастики України.

Іван Бражнік – один із організаторів розвитку спортивної та художньої гімнастики в Україні. У 1936-1938 роках він підготував команду гімнастів Української РСР, яка двічі перемагала на першостях СРСР. Він зробив внесок у виховання плеяди видатних гімнастів Радянського Союзу – М. Бочарової, Л. Латиніної, П. Астахової, Е. Бірюк, Б. Шахліна, Ю. Титова та інших.

Заслужений тренер СРСР (1956 р.). Був автором навчально-методичних праць і підручників з гімнастики. Розробив теорію і методику навчання і тренування гімнастики, був одним із засновником спортивної термінології в СРСР.

Праці: Початкова школа гімнаста: Учбово-метод. посіб. К., 1948 р. (співавт.); Страхування и допомога при вправі на гімнастичних снарядах. К., 1948 р.; Вільні вправи і піраміди. К., 1949 р.; Гімнастика в школі. К., 1953 р. Гімнастика. К., 1956 р. (співавт.); Гімнастика: Підруч. К., 1962 р.

Помер в 1965 році, похований в Києві [10, 112].

БУЛАНЧИК ЄВГЕН МИКИТОВИЧ

(03.04.1922 – 17.11.1995)

Євген Буланчик народився в місті Горлівка Донецької губернії, нині Донецької області України.

Про першого українського чемпіона Європи з легкої атлетики, заслуженого майстра спорту Євгена Буланчика можна сказати, що він прийшов до лав діючої армії просто з випускного вечора у Ворошиловградському технікумі фізкультури. Командир одразу оцінив спортивний гарт юного солдата, призначив його зв'язковим. Нелегка доля випала Євгенові: бували такі бойові дні, коли доводилося пробігати між командним пунктом і передовою до 40 кілометрів!

У квітні 1942 року батальйон, в якому служив Буланчик, дістав наказ: будь-що вибити ворога з важливої позиції. Коли вже залишилося кілька метрів до ворожих окопів, куля навиліт прошила ногу солдату Буланчику.

Чемпіон Європи з бар'єрного бігу Є. М. Буланчик

Сталося найстрашніше для спортсмена-бігуна: ліва нога перестала згинатися в коліні. Незабаром лікарі сказали, що це, мабуть, уже назавжди: йому доведеться все життя ходити з палицею.

Як же всі були здивовані, коли Буланчик з'явився в госпітальному залі лікувальної фізкультури!

Тоді, в далекому 1942 році, молодий воїн здобув найголовнішу свою особисту перемогу – йому вдалося відновити рухливість пораненої ноги. Він повернувся на фронт, у складі 128-ї гвардійської дивізії дійшов до Берліна, де й зустрів радісний день Перемоги.

У 1946 році, одразу по демобілізації, Євген Буланчик вступив до Київського інституту фізкультури.

В ті дні Євген тренувався самотужки. Хоча в інституті не бракувало тренерів, ніхто з них не вірив у його спортивне майбутнє.

На Чемпіонаті країни Євген Буланчик переміг у бігу на 110 м з бар'єрами, в бігу на 400 м і в естафеті 4x400 м.

Протягом восьми років він не знав собі рівних в країні у бігу на 110 м з бар'єрами. Коли йому було вже за 32 роки, він першим з українських легкоатлетів здобув звання чемпіона Європи. Та ще й, можна сказати, на спринтерській дистанції – 110 м з бар'єрами. І є на його парадній стрічці шість золотих медалей за всесоюзні рекорди, якими Буланчик відзначився на всіх трьох дистанціях бігу з бар'єрами – 110, 200 і 400 метрів.

Виступав за спортивні товариства «Схід» і «Спартак» (Донецьк), «Більшовик» і «Іскра» (Київ).

З 1974 по 1984 роки працював доцентом кафедри легкої атлетики Київського інституту фізичної культури (нині Національний університет фізичного виховання і спорту України).

Після закінчення виступів на біговій доріжці Євген Микитович зайнявся тренерською діяльністю. Був старшим тренером збірних команд України (1958–1980 рр.) і СРСР (1960–1976 рр.) в бігу на 100 м з бар'єрами у жінок, а також на 110 і 400 м з бар'єрами у чоловіків. У числі його вихованців – В'ячеслав Скоморохов, заслужений майстер спорту СРСР.

Є автором книг «Бар'єрний біг на 110 м» (1955 р.), «Бар'єрний біг» (1968 р.), «Коло з бар'єрами» (1975 р.), «Бар'єри популярності» (1976 р.). Кавалер **ордена «Знак Пошани»**.

Похований у Києві [11, 12].

ВЕРІГІН ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ

(? – ?)

*Командир групи
дизелістів підводного
човна В. М. Верігін*

Борець, командир відділення мотористів підводного човна. Колишній командир підводного човна І. В. Травкін в своїй книзі «Всім смертям назло» писав про В. Верігіна: «Невисокий на зріст, але богатырської статури, цей матрос володів надзвичайною фізичною силою. Мені доводилося одного разу бачити під час ремонту, як він один піднімав кришку циліндра дизеля. А в ній куди більше 100 кг ... Характер у нього був добродушним ... ».

Після фабрично-заводського училища Верігін 4 роки працював слюсарем на Харківському заводі «Медапаратура». На флот пішов добровольцем у 1939 році. На медкомісії сам попросився на підводний човен. Служити

направили в Ленінград. Через деякий час йому довірили серце підводного човна – її двигуни.

Відвоював фінську війну. У вересні 1941 року 7-а бригада балтійців, залишивши на кораблях по 1-2 людини, пішла захищати Ленінград. Взвод, в якому служив Верігін, займав оборону під Пулковськими висотами. Із 58 матросів взводу до кінця блокади вціліло лише 13.

22 грудня Верігін брав участь в першій спробі прорвати блокаду. Сам поранений, втрачаючи останні сили, виніс одного з бійців з-під вогню. Ось де допомогли Верігіну богатырська сила і навички, здобуті на борцівському килимі!

Довгі роки пролежав у шпиталі. Після одужання служив на Балтиці на підводному крейсері К-52. Вісім фашистських кораблів на бойовому рахунку

Червонопрапорного підводного човна. Весь особовий склад її нагороджено орденами і медалями. Віктор Верігін заслужив 2 ордена та 4 медалі.

До вересня 1945 року продовжував служити. До лютого 1946 року йому довелося побувати в багатьох портах Балтики, демонтуючи і роззброюючи захоплені у ворога бойові кораблі та підводні човни.

В запас Верігін пішов командиром групи дизелістів. Повернувся до рідного Харкова, пішов працювати на кафедрі двигунів внутрішнього згоряння механіко-машинобудівного інституту.

У Ленінграді матрос Верігін входив до числа найсильніших легкоатлетів міста, а в 1940 році став чемпіоном Балтики. У 1944 році в щойно звільненому

*Заслужений тренер України
В. М. Верігін під час тренування*

Таллінні він знову відстояв свій титул, хоча поранене плече давало про себе знати.

У Харкові Віктор Михайлович входив до збірної міста і центральної ради «Спартак», не пропускав жодного турніру борців, потім довгий час тренував борців-спартаківців. Саме він виховав неодноразового чемпіона світу Володимира Синявського і 11 майстрів спорту. Був суддею республіканської категорії, майстром спорту, заслуженим тренером республіки.

Багато років працював в одній з лабораторій фізико-технічного інституту Академії наук УРСР старшим майстром. Його портрет не сходив з Дошки Пошани, недарма його називали «майстер – золоті руки» [25, 65].

ВРЖЕСНЕВСЬКИЙ ІВАН ВІКТОРОВИЧ

(19.01.1911 – 29.09.1985)

На стенді у вестибюлі Київського інституту фізкультури – фотографії, однакові за форматом, і репродукції, виконані на прекрасному тисненому папері. Серед них – майор Іван Вікторович Вржесневський.

Іван Вікторович народився в сім'ї викладача фізики та математики реального училища. Він рано долучився до праці: після закінчення школи-семирічки працював в Сумах продавцем в книжковому магазині, потім зварником-автогенщиком на заводі хімічного машинобудування.

У 1931 році 20-річний юнак поступив до Державного інституту фізичної культури, який знаходився в той час у Харкові. У 1935 році успішно закінчив

навчання, захистивши дипломну роботу на «відмінно», та залишився працювати в інституті викладачем плавання.

У довоєнні роки завідуючий кафедрою плавання Українського інституту фізкультури, І. В. Вржесневський не раз ставав чемпіоном республіки в змаганнях з воєнно-прикладного виду, так званого гранатного триборства. До заліку цих змагань входила сума показників у трьох вправах: метання гранати з розгону, з коліна і лежачи.

Майор, майстер спорту СРСР з плавання І. В. Вржесневський

До війни спортсмен Іван Вржесневський без зусиль пропливав під водою дві довжини басейну, рятував плавців, що попадали у вир. Одного разу плавання допомогло йому врятувати добрих півсотні людей. Його частини форсували Дон. Вони вже закріпилися на березі, та переправа залишалася небезпечною. Ворог здалеку продовжував їх обстрілювати, і бійцям часто доводилося залишати плоти й понтони, добираючись до берега вплав. За 20-30 метрів від берега люди здебільшого вибивалися із сил. Ось тут Івану й довелось займатися масовим рятуванням потоплюваних. Скінчилося це тим, що він дуже втомився і мало не потону сам.

Нагороджений **Орденами Вітчизняної війни** I та II ступенів, **орденом Червоної Зірки**.

У післявоєнні роки він був тренером збірної СРСР (1948–1952 рр.), ректором Київського інституту фізкультури (1946-1948 рр.), завідувачем кафедрою плавання Київського інституту фізкультури (1949–1985 рр.).

Майстер спорту (1951 р.), заслужений тренер УРСР з плавання (1961 р.), кандидат медичних наук (1952 р.), професор (1965 р.).

Співавтор книг «Плавання» (1952, 1954, 1962 рр.), «Водне поло» (1961, 1969 рр.) [81].

ГАММЕРШТЕДТ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ (14.06.1919 – 11.01.2015)

Якось морозної січневої суботи 1956 року ковзанярі Києва розігрували на Центральному стадіоні першість міста. Знайомі умовили надягти ковзани і вийти на старт одного з глядачів, людину, що за паспортом годилася в батьки багатьом учасникам. Незнайомець пробіг дистанцію 500 м і здивував усіх, навіть самого себе, ставши чемпіоном Києва...

*Сержант
Ю. О. Гаммерштедт*

Він був велосипедистом, ковзанярем, тренером і викладачем інституту фізкультури. Фронтовиком.

У військовому квитку майстра водіння танків старшини Гаммерштедта значилось, що для нього війна розпочалася 22 червня 1941 року і закінчилася 9 травня 1945 року.

Спорт відкрився йому з легкої атлетики. Студент, що залицявся до старшої сестри Юрія, привів його якось на Червоний стадіон. Відтоді 15-річний юнак почав учащати сюди. Взимку легкоатлети тренувалися на льоду, і ковзани Юрію сподобалися ще більше. А влітку 1936 року, коли в його доброго друга Володі Патона з'явився свій велосипед, Юрій

захопився велогонками. Водночас він учиться їздити на мотоциклі, бере у дядька уроки водіння автомашиною, а вже наступного року швидше за всіх пробігає 500 метрів на першості ковзанярів товариства «Будівельник» у Ленінграді і перемагає в популярній на той час велогонці по вулиці Жилинській.

Навчання в Харківській школі тренерів збіглося з новими досягненнями, вінцем яких стало звання чемпіона УРСР з гонок на велотреку. Тоді ж, восени 1940 року, Юрій Гаммерштедт стає курсантом Харківської піхотної полкової школи.

18 травня 1941 року четвірка велосипедистів Харківського Будинку офіцерів на чолі із Гаммерштедтом виграє традиційні змагання навколо площі Дзержинського. Це відкривало хлопцям шлях до всесоюзних стартів, та вже за кілька діб їхній 475-й курсантський піхотний полк підняли по тривозі і відправили на літні квартири в Ржищівський район на Київщині.

І знову Харків. Розподільний пункт на Холодній горі. Поруч містяться піхотинці, автомобілісти, зв'язківці. Страх як хочеться стати танкістом, піхотинець Гаммерштедт видає себе за механіка – водія танка.

Перед стром бойових друзів-танкістів генерал вручає урядову нагороду сержантові Юрію Гаммерштедту

7-у гвардійську), пройшов дорогами війни від Ленінграда і Заполяр'я до Берліна, брав участь в його штурмі.

Він нагороджений двома орденами – **Червоної Зірки і Вітчизняної війни II-го ступеня** за мужність і героїзм, виявлені в боях на Волховському фронті.

Згодом Юрій Олександрович часто замислювався над роллю спорту у власній солдатській біографії і дійшов висновку: він його просто врятував. Коли протягом багатоденного бою зберігаєш реакцію і окомір – це спорт. Коли після 100-кілометрового маршу з ходу вступаєш у бій і з радістю відчуваєш кожний маневр машини, кожний її хід – це спорт. Форсуєш річку, сидячі в кабіні по пояс у крижаній воді. Потім не впізнаєш свої ноги: білі-білі і порепані, наче руки у пралі. Але ці ноги слухаються, готові витримати нове навантаження, і за це теж спасибі спортові! Він допоміг виконати свій обов'язок до кінця.

Після Тіхвінської операції сержант Гаммерштедт став гвардії сержантом. Його танк обороняв Ленінград протягом усієї нестерпно довгої, дев'ятсотдобової ночі блокади.

У 1946 році демобілізувався, повернувся до Києва – і відразу на змагання: виступив у комбінованій естафеті вулицями рідного міста.

Узимку Юрій Олександрович бігав на ковзанах, був одним з лідерів української збірної, виконав перший розряд. Отак йшла цілосезонна підготовка до головних велосипедних стартів, і літо 1950 року Юрій Гаммерштедт ознаменував титулом чемпіона СРСР у командній гонці, почесним званням майстра спорту. Вже тоді в нього з'явилися перші учні: тренерська робота явно припала до смаку. До 35 літ він – активний спортсмен на двох трасах: на шосе і ковзанці. Закінчивши виступи в спорті, став тренером, викладачем Київського інституту фізкультури.

Наприкінці серпня новоспечений танкіст вирушив на передову в складі 46-ї танкової дивізії під командуванням учасника боїв на Халхін-Голі Героя Радянського Союзу В. О. Копцова.

Після одного з боїв Юрій нарахував 16 влучень у свою машину.

Листопад під Тіхвіном сержант із спортивною медаллю чемпіона України на гімнастерці зустрів змужнілим і мудрим водієм. Воював за кермом KB, IC та T-34. За час війни довелося змінити шість бойових машин; воював у складі 46-ї танкової бригади (потім перейменована в

*університету фізичного
виховання та спорту
Ю. О. Гаммерштедт*

У 1954 році закінчив спортивну кар'єру, майже відразу став тренером збірної УРСР з велощосе.

*Заслужений тренер України,
заслужений працівник
фізичної культури
Ю. О. Гаммерштедт*

У 1947 році стає тренером київського клубу «Динамо» з велосипедного і ковзанярського спорту. На першому післявоєнному чемпіонаті СРСР в 1948 році з шосейних гонок завоював «золото» на дистанції 200 кілометрів.

У 1948 році на Всесоюзній спартакіаді товариства «Динамо» стає призером на 100-кілометровці.

1949 року він уже повторює свій довоєнний успіх – стає абсолютним чемпіоном України з гонок на шосе – 6 годин 11 хвилин 10 секунд!

Після цього постійно перебував в штаті збірних України і СРСР.

Серед його нагород – золота медаль чемпіонатів СРСР і ще три інших сортів, три медалі вищої проби динамівських Спартакіад. 19-кратний чемпіон УРСР: 12 – на треку і 7 – на шосе.

У 1964 році працював у складі групи фахівців з підготовки до Олімпійських ігор.

Був тренером студентської збірної команди СРСР у 1974 році, яка на чемпіонаті Європи виграла золоті медалі в груповій і командній гонках. Як тренер підготував трьох майстрів спорту міжнародного класу, 31 майстра спорту, до трьох десятків чемпіонів і призерів СРСР і України.

Ю. О. Гаммерштедт – заслужений тренер України, заслужений працівник фізичної культури.

Працював викладачем, старшим викладачем, доцентом кафедри велоспорту Національного університету фізичного виховання і спорту, є автором понад 300 наукових праць.

З 1948 року йшов по життю з дружиною, Ольгою Яківною. Вона була відомою баскетболісткою київського «Динамо», згодом засновником і керівником Музею спортивної слави.

Ю. О. Гаммерштедт до останніх років життя продовжував брати активну участь у фізкультурно-спортивному житті України [19,20,65].

ГЕРАСИМОВ ГЛІБ МИКОЛАЙОВИЧ (14.07.1920 – 26.05.2015)

*Підполковник у відставці,
вчитель фізичної культури
Г. М. Герасимов*

Народився у 1920 році в місті Остров Псковської області. Закінчив 7 класів. Перед війною сім'я переїхала у Фрунзе. В свої 16 років працював в радгоспі нарівні з дорослими. Там і застала його війна. Вважав, що йому не пощастило з перших днів потрапити на фронт, куди прагнули його ровесники – захворів малярією. Військкомат використав його як добросовісного зв'язного з далекими селищами. Поряд з комсомольським на грудях красувалися значки ГПО, Ворошиловського стрільця, тому до служби в армії він був добре підготовлений.

Влітку 1942 року став солдатом винищувального батальйону, потім – школа молодших командирів розвідки і бої до самої Перемоги.

Про пережите Гліб Миколайович розповідає:

«Мріяв служити в кавалерії, але випала інша доля. Були перемоги і поразки, сотні смертей бойових товаришів, численні поранення і шпиталі. Перелом у війні коштував мільйон життів. Але була невимовна радість звільнення рідної землі. Кровопротитні бої за звільнення України йшли чергою: Харківська, Дніпропетровська, Донецька області для мене не географічні назви, а частки власного життя, вирваного у смерті.

З пам'яті не викреслити жорстокі бої на Курській дузі. Не передати словами грандіозну битву. Солдати проявляли небачений героїзм, мужність, самовідданість, сходилися з ворогами в рукопашну. Здавалося, сама понівечена радянська земля подесаєтерєє наші сили. Падаючи намертво, ми знову вставали і били ворога».

Після важких поранень і шпиталю Гліб Миколайович воював у складі 1-го Українського фронту, брав участь у звільненні України. Це вже був кордон з Польщею. З важкими боями рухалися по Європі. Ще йшли бої за Берлін, а командувач Українським фронтом маршал Конєв вже отримав наказ рятувати Прагу. 9 травня Прага була звільнена Червоною Армією. Це єдина столиця в окупованій Європі, яка не була підірвана фашистами завдяки стрімкому наступу Червоної Армії.

Гліб Миколайович і після війни був у строю духовних богатирів. За плечима війна і сорок років благородної праці вчителя фізичної культури. Тридцять з них – в СШ № 12. Завжди був активним представником Павлоградщини, мав чітку життєву позицію, принципи, побудовані на справедливості, чесності, честі. Нагороджений почесним званням «Відмінник народної освіти».

Підполковник у відставці, Гліб Миколайович Герасимов нагороджений 2-ма медалями «За відвагу», орденом Великої Вітчизняної війни I-го ступеня, орденом «За мужність», багатьма бойовими і ювілейними медалями, «Відмінник народної освіти» [5, 106].

ГЛАДКИЙ СЕРГІЙ ПАВЛОВИЧ (1919– 18.11.1999)

*Підполковник запасу,
чемпіон України з боксу
С. П. Гладкий*

Сергія Павловича Гладкого добре пам'ятають по довоєнних роках українські спортсмени. Він народився в Миколаївській області, м. Первомайськ, с. Кінецьпіль.

Гладкий був чемпіоном України боксу в середній вазі, відмінно стрибав з жердиною, не раз вигравав великі змагання зі стрибків у воду, з плавання та з легкої атлетики. Тоді він не припускав, що така різнобічна спортивна підготовка допоможе йому відмінно воювати і не раз врятує йому життя. Але саме так і сталося.

Коли гітлерівці напали на нашу Батьківщину, Гладкий пішов добровольцем на фронт. Сміливість, вироблена боксом і стрибками у воду, рішучість, точний розрахунок своїх рухів і вміння йти на ризик, не раз допомагали йому успішно виконувати відповідальні бойові завдання. Він був кілька разів поранений, але добре спортивне загартування давало йому можливість швидко відновлювати здоров'я

та повертатися до ладу. Ніякі фронтові поневіряння не могли підірвати його бадьорість духу або зламати його сили.

Гладкий був призначений командиром артилерійського підрозділу. І тут різнобічність спортивної підготовки стала йому у нагоді. Вона дозволила більш глибоко дивитися на увесь процес бойової підготовки, вміло підходити до навчання підлеглих. Перед боєм Гладкий детально вивчав обстановку, розраховував час, уточнював перешкоди, які доведеться здолати його підрозділу, і відповідно до цього будував тренування своїх солдатів. Коли його

підрозділ отримував досить часу на підготовку до бою, Гладкий навіть ранкову зарядку будував з урахуванням особливостей майбутньої операції. Він підбирав такі вправи, які могли допомогти його воїнам успішніше володіти довіреною їм бойовою технікою в умовах бою.

Якось підрозділ Гладкого отримав завдання готуватися до штурму Берліна. Мали відбутися важкі вуличні бої. Багато думав Гладкий, як краще підготувати до них своїх артилеристів. Після ретельного вивчення характеру і обстановки майбутніх бойових дій, він побудував тренування за своєрідною методикою, підпорядкувавши її спеціальним завданням фізичної підготовки артилериста. Кожен ранок солдати гарматної обслуги руками котили свої знаряддя не менше, ніж на кілометр, вибираючи труднопрохідні місця, несподівано міняючи швидкість і напрям, від будинку до будинку.

Для швидкого перенесення снарядів артилеристи вправлялися з важкими колодами у поєднанні з перебіганнями. Ранкова зарядка проходила на смузі перешкод, в яку входили підтягування і перестрибування через високу стіну, стрибки в глибину, повзання під дротяними загородженнями, короткі перебігання і серія швидких гімнастичних вправ, що удосконалювали швидкість і точну координацію рухів – цих специфічних якостей артилеристів.

У вирішальний момент підрозділ Гладкого був кинутий у бій в центр

Берліна, на Олександрплац. Артилеристи громили ворожі танки і очищали шлях нашим автоматникам до Сілезького вокзалу. Відмінне фізичне тренування допомогло їм в числі перших радянських воїнів дійти до рейхстагу, взяти участь в остаточному розгромі ворога.

С. І. Гладкий за бойові успіхи був нагороджений **орденами Кутузова, Олександра Невського, Червоного Прапора, Вітчизняної війни I-го ступеня, Червоної Зірки і медалями.** «Це не лише за бойові успіхи, це і за спорт, який дав мені як воїнові дуже багато», – говорив він.

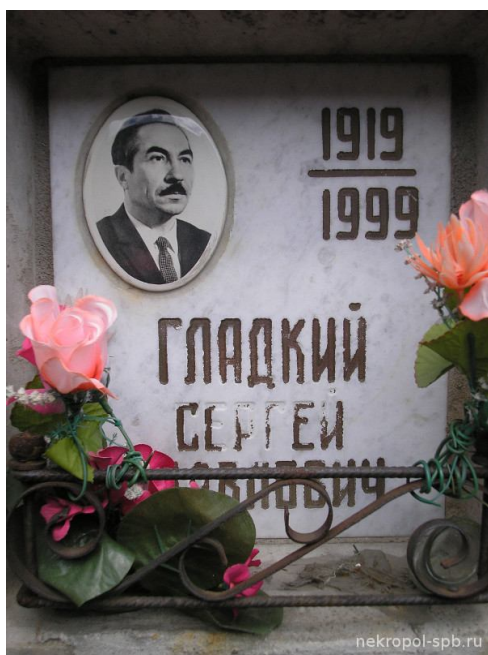
Поранення не завадили Гладкому відразу після перемоги відновити спортивні тренування. На Спартакіаді групи радянських військ в Німеччині Гладкий виграв звання чемпіона групи у стрибках з жердиною та у стрибках у воду.

Підполковник запасу, вчений-історик.

Працював у Санкт-Петербурзькому державному університеті.

Є співавтором книги «Бойцы сопротивления» (1984 р.), в якій розповідається про участь радянських людей в русі опору Франції та Італії.

Помер 18 листопада 1999 року. Похований в колумбарії крематорію Санкт-Петербурга [22, 65, 68].

*Колумбарій крематорію
С. І. Гладкого у Санкт-
Петербурзі*

ГРЯЗНОВ АНДРІЙ ІННОКЕНТІЙОВИЧ (1920 – 1949)

Альпініст А. І. Грязнов

Народився у Запоріжжі. Геолог за освітою. Прищеплена батьком (літератором-журналістом І. П. Грязновим) з дитинства пристрасть до подорожей і досліджень перетворилася до 1937 р. в другу пристрасть – підкорення гірських вершин. Першою його вершиною став Джантуган в Адилсу (Приельбрусся). У 1938 році закінчив Українську школу інструкторів альпінізму. У тому ж році в складі самодіяльної групи бере участь в дослідженні, невідомого в той час, району Тютюнсусу і здійснює там ряд сходжень: Орелюбаші, Каяртабаші, пік Артема, пік Кілар, Аджикол, Саринь-тау.

1939 року він робить багато спортивних сходжень: в двійці з М. Ф. Яковенко: так званий «Хрест»

Коштантау, в двійці з В. Н. Маловим – Дихтау. Спортивне літо 1940 року присвячує викладацькій та інструкторській роботі, організації та будівництву альпіністського табору «Стахановець» в ущелині Башилов, вчинення спортивних сходжень на вершини: Тоттау, Галятау, п. Зв'язку, траверс Кулактау.

Поряд із захопленням альпінізмом, навчальними заняттями в Дніпропетровському гірничому інституті, Грязнов встигає вдосконалюватися в гірськолижному спорті, активно займається парашутизмом. 20 червня 1941 року Андрій Грязнов з відзнакою захищає диплом і йде добровольцем на фронт. На початку 1942 року домагається переведення в частини, що ведуть бойові дії на Кавказі. Старший інструктор альпінізму, провідник однієї з гірськострілецьких частин і розвідник А. І. Грязнов бере участь в найбільш відповідальних бойових операціях в районі пер. Басса, Донгузорун і Бечо, на Ельбрусі і в Баксанській ущелині.

Його включили в групу, яка виконувала спеціальне завдання при обороні Москви. У 1943 році Андрій Грязнов брав активну участь в групі бійців, яка зривала фашистські прапори з Ельбрусу і поставила прапори Радянського Союзу. Пісня «Баксанська» написана ним спільно з Любов'ю Коротаєвою і Нікою Персіяніноюю на мотив танго Бориса Терентьєва «Нехай дні проходять» у 1943 році на Кавказі. За кілька днів до проведення бойової операції лейтенанти Коротаєва і Грязнов вийшли в розвідку на гребні хребта між Малим Кугутаєм і Донгуз-Оруном. Решта бійців на хребет не пішла – складно і круто. Вони залишили під кам'яним туром розряджену гранату з запискою: «У дні, коли ворог побіг під ударами Червоної Армії, ми піднялися

сюди без мотузок і наметів, в шубах і валянках по суворих схилах Донгуз-Оруна (а німці використовували тут спеціально підготовлених, добре екіпірованих і оснащених для дій в горах егерів дивізії «Едельвейс»), щоб вказати шлях наступаючим бійцям ...». Коли повернулися в загін, несподівано склалася пісня, вона починалася зі слів «Пам'ятаєш гранату і записку в ній ...».

У 1944 році на чолі команди військових альпіністів А. Грязнов здійснює сходження по східному гребню на Тіхтенген. Навесні 1945 року в складі армійської команди проходить неповний траверс Безенгійської стіни (в двійці з О. В. Багровим), проходить до Джангітау.

Після війни трагічний випадок вирвав з рядів альпіністів видатного спортсмена, активного громадського діяча, уважного вихователя молодих альпіністів. Андрій Грязнов загинув у 1949 році, виконуючи обов'язки начальника рятувального загону, під час складних рятувальних робіт.

Ім'я Андрія Грязнова увічнили киргизькі альпіністи в назві піка заввишки 4421 м, що здіймається в горах Тянь-Шаню. Пам'ять про А. Грязнова живе і в складеній ним ще в роки війни бойовій пісні «Баксанська». На його честь Дніпропетровський обласний Спорткомітет у 1952 році заснував перехідний приз – Кубок ім. Андрія Грязнова, який присуджується щорічно командам альпіністів, що здійснюють сходження не нижче 4-ї категорії складності [3].

ГРЯЗНОВ ВІКТОР ІННОКЕНТІЙОВИЧ

(05.05.1918 – 2009)

Майор В. І. Грязнов

Народився в місті Томську. Шкільні роки пройшли в Запоріжжі. Поступив в Дніпропетровський гірничий інститут (ДГІ). Був прийнятий без іспитів на геологорозвідувальне відділення ДГІ.

Альпінізмом В. І. Грязнов займався в студентські роки. У 1937 році вчинив своє перше сходження (на гору Джантуган в районі ущелини Адир-су). У 1938 році в складі самодіяльної групи студентів ДГІ брав участь в сходженнях на ряд вершин у верхів'ї Тютю-су (Орели-Баши, Каярта-Баши, Киллар, Аджи-кілок), закінчив Українську школу інструкторів альпінізму. Стажувався в альптаборах в районах Адир-су і Чегемі. Зимом 1939 року пройшов у складі учасників української альпініади

на лижах з долини Домбай-Ельген через хребет Мусса-Агітара в долину річки Гоначхір і поверненням на Домбайську поляну. У ті ж роки перетнув Головний Кавказький хребет через перевали Бечо і Донгуз-крикун.

У липні 1941 року Віктор був мобілізований в Радянську армію, був курсантом при Військово-інженерній академії ім. Куйбишева в Нахабіно.

У жовтні-грудні виконував спецзавдання по обороні Москви, був військовим консультантом-інструктором у розпорядженні Загорського міського комітету оборони. Доводилося прибирати із залізничних колій німецькі авіабомби, що не розірвалися, керувати підготовкою ряду об'єктів до оборони і, у разі потреби, до евакуації.

У жовтні 1941 року лейтенант-сапер Грязнов, що тільки закінчив інженерні курси, отримав завдання замінювати дві дороги, підірвати міст, щоб затримати ворога на підступах до великого залізничного вузла. Лейтенант із двома бійцями (Заморським і Негуляєвим) почав на плечах підтягати ящики з вибухівкою до ферм залізничного моста. Кулі роєм дзижчали над річкою. Німці наближалися до моста. Лейтенант поспішав. Коли останні ящики з вибухівкою були прив'язані в прольоті, лейтенант скомандував відхід, а сам залишився, щоб підпалити дріт.

Іншим разом дві доби, без сну, під пекучим морозним вітром повзали наші сапери під носом у супротивника. Дві доби повзав з ними їх відважний командир – лейтенант Грязнов. Дві доби герої-сапери розтаскували в сторони знешкоджені ворожі міни. Дві доби – такий був термін, встановлений командуванням.

До кінця дня сапери повернулися. Грязнов пішов в штаб, щоб доповісти про виконання завдання: проходи були зроблено, знято 4620 мін.

У січні 1942 року в Москві В. Грязнов отримав призначення на посаду командира саперної роти, що формувалася в районі міста Очеретина (Сталінградський військовий округ). До весни займався навчанням особового складу саперної роти, в квітні дивізія була в резерві біля Коломни під Москвою, а в травні прибула на фронт на південний схід від міста Харкова.

В. І. Грязнов, 1946 рік, Германія

З травня 1942 року по травень 1945 року В. І. Грязнов брав участь у боях на Південно-західному, 3-му Українському і 1-му Білоруському фронтах на посаді командира саперної роти, заступника командира окремого саперного батальйону, командира того ж саперного батальйону.

В. І. Грязнов брав участь у боях під Харковом (район Волохів Яр), Куп'янськом, підступах до Дону, обороні і наступальних боях на Доні у станиць Распопинська і Єланська, в Сталінградській битві, звільненні Донбасу, Павлограду, Запоріжжя, форсуванні Дніпра на острів Хортицю і на

південь від Запоріжжя на село Разумовку; звільненні правобережжя України (Томаковка, район Нікопольського марганцевого родовища, станція Струм, Костромки, Шестерня, Володимирське лісництво, Новий Буг, Беляєвка на Дністрі, плацдарм Шерпени – Пугачени, Кишинів).

Офіцерові – саперові В. І. Грязнову на фронті доводилося керувати саперами і брати особисту участь в роботах по мінуванню і розмінуванню переднього краю, доріг, будувати і висаджувати в повітря мости, наводити переправи з підручних засобів, будувати командні і спостережливі пункти для командира дивізії і виконувати інші завдання, наприклад, в листопаді 1943 року Віктор благополучно перевіз через Дніпро у Запоріжжя на дерев'яному човні, під вогнем супротивника генерала Д. Монахова і офіцерів, що супроводжували його. У 1945 році багато попрацювали сапери, знищуючи (висаджуючи в повітря) морські міни і великі артилерійські снаряди німецького арсеналу поблизу Ельби.

25 вересня 1942 року Віктор був двічі поранений у бою за станицю Распопинську біля річки Дон. Одна ворожа розривна куля потрапила в диск автомата, інша куля вдарила в каску і збила з ніг під час атаки. З січня 1945 року у складі 1-го Білоруського фронту дивізія вела наступальні бої на плацдармі за річкою Віслою і далі повз Познані до річки Одер.

У квітні 1945 року дивізія наступала на Берлін і брала участь в його штурмі. Смуга наступу пройшла трохи правіше Зеєловських висот, через Ландсберг, Сілезький вокзал, до Олександрплац в центрі Берліна. День Перемоги 9 травня 1945 року Віктор зустрів в казармах біля Трепов-парку.

За виконання завдань командування на фронті В. І. Грязнов нагороджений п'ятьма **орденами Червоної Зірки, Червоного Прапора, Богдана Хмельницького III ст., двома орденами Вітчизняної війни II ст. і медалями «За оборону Сталінграду», «За звільнення Варшави», «За перемогу над Німеччиною», «За взяття Берліна», орденом Вітчизняної війни I ст. у зв'язку з 50-річчям з дня Перемоги і багатьма ювілейними медалями.**

В. І. Грязнов у 70-і роки

В. І. Грязнов, демобілізований з Радянської армії у вересні 1946 року у званні майора, як фахівець-геолог, був направлений для роботи в народному господарстві. Він повернувся в Дніпропетровськ і в грудні 1946 року пішов працювати в Науково-дослідний інститут геології Дніпропетровського державного університету, на посаду молодшого наукового співробітника, зайнявся проблемами Нікопольського марганцевого родовища, в звільненні якого брав участь під час війни.

У вільний від роботи час В. І. Грязнов захоплено займався любительським спортом, плаванням, велосипедом, лижами, альпінізмом, туризмом. У крузі його інтересів також фотографія, любительська астрономія, садівництво, домашня столярна майстерня.

Пізніше, вже в 1980 році пройшов в туристській групі перевал Твиберський, а в 1982 році – через перевал Гезе-Вцек. Великий любитель подорожей, він побував в геологічних екскурсіях на Кольському півострові, на річці Курейці в пониззях Єнісею, на Онежському озері і каналі Волго-балт, у Криму, в Карпатах, у Ферганській долині і її околицях, в Самарканді і Красноводську, в Баку, на марганцевих родовищах Північного Уралу, Грузії і Казахстану. І завжди з ним був фотоапарат. На фотоконкурсі серед альпіністів Дніпропетровська він отримав приз за фотографію «До перевалу». У 70-х, 80-х роках кілька разів катався на гірських лижах в Карпатах. Розлучився з гірськими лижами тільки в 1995 році, після того, як переніс інсульт.

Помер у 2009 році. Похований в м. Дніпропетровську [15].

ДЕРЕВ'ЯНКО ВАСИЛЬ СЕМЕНОВИЧ

Герой Радянського Союзу

(22.04.1914 – 19.05.1988)

*Герой Радянського Союзу
В. С. Дерев'янку*

В. С. Дерев'янку народився у селі Підгорівка, Луганської області. Коли йому не було й двох років, батька призвали на першу світову війну, де він незабаром загинув.

Дитинства і юності практично не було. Багато працював у заможних селян Підгорівки і Проказине. Вчитися доводилося мало. Але до десяти років закінчив «слобожанську академію», так в селі називали початкову школу. Любив читати. Читав усе, що потрапляло до рук. Напевно, тому досить красиво і грамотно писав. Пізніше в 30-і роки закінчив сім класів вечірньої школи. У 1934 році закінчив Артемівську школу кіномеханіків і «крутив кіно» в селах Нижньодуванського району. Тут проходив свої перші «спортивні

університети». Найбільш хлопець полюбляв гімнастику. А коли було введено фізкультурний комплекс ГПО, одним з перших склав норми й одержав значок.

У 1936 році був призваний на дійсну службу. Любив спорт, в армії було більше часу і можливості займатися спортом регулярно, він навіть потрапив до збірної команди округу на Всеармійські змагання у Воронежі. І виграв перше місце з гімнастики. У Туркменістані, де стояла його військова частина, Василь Дерев'янку не раз вдало виступав на окружних, республіканських і навіть всесоюзних спортивних змаганнях.

Відслуживши, закінчив прискорений курс Луганського фізкультурного технікуму. У 1939 році його запросили в технікум механізації. Спочатку викладачем фізичного виховання, а потім керівником військової підготовки.

Напевне, збулася б ще одна його мрія – стати гарним тренером. Влітку 1941 надіслав було документи до Харківського інституту фізкультури. Вже й виклик звідти одержав. Та не судилося.

Над містом займалася зоря нового дня. З Айдару тягнуло свіжою прохолодою, ваблячи на річкове плесо любителів відпочити на гарячому прибережному піску, а ще більше – рибалок, які з нетерпінням чекали вихідного дня й готувалися до нього, мабуть, увесь тиждень. Автомашинами і підводами жителі навколишніх сіл поспішали в район, до Старобільська, на ярмарок.

Але не збирався цього прозорого червневого ранку ні базарювати, ані ловити в очеретяних заводях линів і красноперів Василь Семенович. У технікумі вже давно готувалися до стрілецьких змагань, і молодий педагог був у піднесеному настрої, чекаючи цієї неділі влучних пострілів своїх вихованців. Та ледь переступивши поріг, серцем відчув щось недобре. Не

*Вчитель фізичної культури
В. С. Дерев'янку*

побачив він ні грайливих вогників у очах хлопців, ні веселих посмішок на дівочих вустах. А з репродуктора долинали останні слова урядового повідомлення... Війна!

В. С. Дерев'янку поступив до танкового училища.

Бойове хрещення випало на долю молодого офіцера у вогні битви під Сталінградом. І ось уже перша бойова нагорода, медаль «За відвагу», прикрасила його груди.

Якось у черговій атаці його місце в танку зайняв командир батальйону. Дерев'янку ж примостився з десантниками на крилі машини. Раптом ворог відкрив сильний вогонь з мінометів, і лейтенант відчув, як щось обпекло його ноги, а через якусь мить вибухова хвиля жбурнула його на землю. Падаючи, він мало не потрапив під гусеницю, але чудом врятувався. І врятували танкіста його треновані руки гімнаста, які

колись тримали спортсмена в стійці на брусах, кільцях і перекладині. В останню мить він щосили відштовхнувся обома руками від гарячої броні й упав у канаву обіч дороги.

Вогневими дорогами війни йшла наша армія від стін Сталінграда все далі на захід. Горіла земля, не раз горів у бойовій машині і сам лейтенант Дерев'янка. Не раз поранений, посічений осколками мін й самохідками, артилерією й піхотою ворога.

В складі військ 1-го Українського фронту, що прорвали оборону фашистів на річці Нейсе, був і взвод лейтенанта Дерев'янка.

Героїчною сторінкою в біографію Василя Дерев'янка ввійшли бої за міста Леопшуд, Троєнбріцен, що розкинулися неподалік німецької столиці. І так сталося, що саме день народження – 22 квітня 1945 року – став днем його подвигу, за який Батьківщина нагородила воїна найвищою бойовою відзнакою – **ордена Леніна і Золотої Зірки Героя Радянського Союзу**.

В нічному бою під Троєнбріценом Дерев'янка знищив чотири ворожих танки, шість самохідних гармат, 20 автомашин, кілька бронетранспортерів і понад сотню гітлерівських солдат та офіцерів. Цей перелік втрат ворога скупими рядками ліг у бойову характеристику подвигу Василя Дерев'янка, за який Батьківщина занесла його ім'я до списку Героїв Радянського Союзу.

Але 9 травня 1945 року не скінчилася війна для Василя Дерев'янка і його бойових друзів. Якнайшвидше розгромити останнє велике фашистське угруповання, завершити визволення Чехословаччини ті її столиці Праги – таке було завдання!

Вдячні пражани назвали одну з площ свого міста-красеня Площею радянських танкістів. І стоїть тут відтоді високо піднятий на гранітний постамент радянський танк, нагадуючи про безсмертний подвиг гвардійців-танкістів, серед яких був і скромний вчитель фізкультури з Донбасу Василь Дерев'янка.

У 1947 році в званні капітана Дерев'янка був звільнений в запас. У 1949 році він закінчив Старобільський учительський інститут, після чого викладав фізичну культуру в школі № 1 Старобільська. Учитель фізкультури. В цих словах – післявоєнна трудова біографія героя. За працьовитість, душевну доброту, скромність, високу культуру і відданість своїй справі його поважали колеги, учні та батьки учнів. Йому одному з перших було присвоєно звання Почесного громадянина міста Старобільська.

У 1985 році нагороджений **орденом Вітчизняної війни** 1-го ступеня.

Помер 19 травня 1988 року, похований в рідному селі.

А 9 травня, як і кожного року в цей день, легкоатлети Старобільська знов понесуть естафетну паличку вулицями свого міста. А потім бігуни команди-переможниці одержать кришталевий Кубок – приз імені їхнього уславленого земляка Василя Дерев'янка [26, 65].

ДИКИЙ ЛЕОНІД ПЕТРОВИЧ

(нар. 1911 – ?)

Полковник Л. П. Дикий

Дикий Леонід Петрович – радянський воєначальник, представник вищого командно-начальницького складу військ НКВД, полковник (1944).

Після війни створив одну з кращих в Україні кінноспортивних шкіл «Спартак».

Народився у 1911 році в м. Горлівка Сталінської області (Донбас). У Червону Армію він прийшов 22-річним в 1933 році.

Член ВКП (б) з 1938 року. У НКВС з 1933 року, в Червоній Армії з 1943 року. У 1936 році закінчив Харківську пограничну школу НКВС імені Ф.Е. Дзержинського.

Учасник Вітчизняної війни з серпня 1941 року (за іншими даними з вересня 1941 року) на Західному фронті у складі Окремої Дивізії Особливого призначення

військ НКВС. З грудня 1941 року по квітень 1942 року на Західному фронті – командир Окремого батальйону НКВС 43-ої армії. З травня 1942 року – заступник командира 294-го полку 19-ої бригади ВВ НКВС.

З лютого 1943 року майор Дикий Л. П. призначається командиром 271-го Нижньоволзького стрілецького полку 181-ї стрілецької Сталінградської ордену Леніна дивізії 28-го стрілецького корпусу Центрального фронту. 74-й стрілецький корпус 6-ої армії 1-го Українського фронту під його командуванням дійшов до Перемоги.

Був важко поранений 18 липня 1944 року. З 12 листопада 1944 року по 28 квітня 1945 року полковник Дикий Л. П. командував 181-ою стрілецькою дивізією. У травні 1945 року полковник Дикий Л. П. – заступник командира 181-ї стрілецької Сталінградської ордену Леніна Червонопрапорної, ордену Суворова і Кутузова дивізії по стройовій частині.

Після війни полковник Дикий Л. П. командував 6-м гвардійським мотострілковим полком 2-ої гвардійської мотострілкової Таманської Червонопрапорної, ордену Суворова дивізії Московського військового округу (до 27.06.1946).

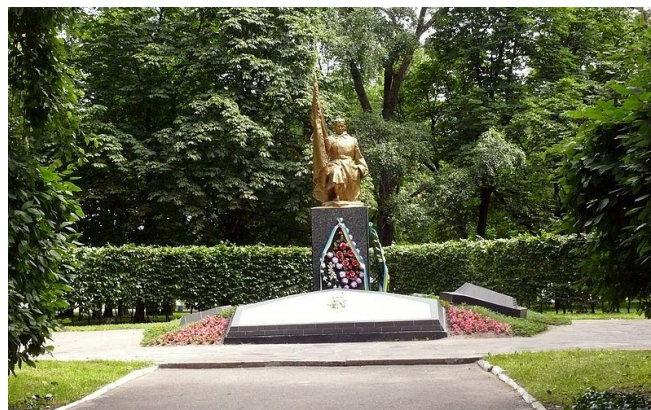
Нагороди: три ордени Червоного Прапора (14.06.1943, 03.02.1944, 13.06.1945) – три такі нагороди тоді неофіційно прирівнювалися до золотої зірки Героя Радянського Союзу, орден Суворова III-го ступеня (16.02.1944), орден Вітчизняної війни I-го ступеня (13.09.1943), орден Олександра Невського (03.02.1944), медаль «За бойові заслуги» (03.11.1944) та ін.

У післявоєнні роки Леонід Петрович, пристрасно закоханий в коней, створив одну з кращих в Україні кінноспортивних шкіл «Спартак», на місці якої тепер побудували спортивний комплекс юридичної академії.

Л. П. Дикого обрано почесним громадянином Чернігова [25, 27, 28, 70].

Монумент «Воїнам-визволителям від трудящих Чернігова», на якому, згадується 181-я Орденів Леніна і Червоного прапора Сталінградська стрілецька дивізія (м. Чернігів, Україна).

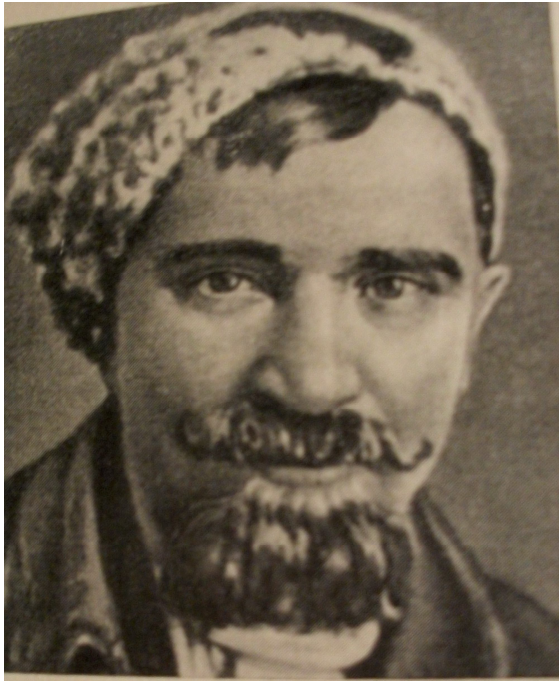
Пам'ятник «Воїни 181 Сталінградської, Ордена Леніна, Червонопрапорної стрілецької дивізії, які загинули в боях за визволення Чернігова 19-21 вересня 1943 г.» Далі йде список воїнів

ДОНСЬКОЙ ОЛЕКСАНДР ІЛЛІЧ (22.03.1913 – 26.06.1956)

Олександр Донської народився у с. Шендерівка, Канівський повіт, Київська губернія. Почав займатися важкою атлетикою в київському клубі «Харчовик» під керівництвом Якова Шепелянського. Його не одразу прийняв Шепелянський до секції.

Важка атлетика – «залізна гра», як пізніше хтось влучно охрестив її. Спершу думав: не для нього вона. Адже і зростом не вийшов, і статура аж ніяк не богатирська. Була б сила в м'язах. Та це діло наживне!

І він почав «наживати» з такою ж сумлінністю, з якою працював, учився в інституті і взагалі робив усе в своєму юнацькому житті. Для нього київський клуб «Харчовик» став рідною домівкою.

*О. І. Донської
(автопортрет у воєнні роки)*

Зростала вага на штанзі, прийшли перші перемоги. А вже 1931 року 18-річний студент-політехнік Олександр Донської завойовує звання чемпіона УРСР у найлегшій вазі.

У період з 1933 по 1940 рр. п'ять разів ставав призером чемпіонатів СРСР в найлегшій і напівлегкій вазі.

Через два роки в нього самого з'явилися учні. Бо, крім спортивної обдарованості та ще таланту художника (оформлені ним стінні газети вважалися в Політехнічному найкращими), був у Олександра щасливий хист приваблювати до себе людей. Щирістю, веселою вдачею та ще доброю й суворою вимогливістю до тих, від кого можна було сподіватися чогось хорошого. Тимто й вабив він юнаків, котрі тільки-но прийшли до важкоатлетичної зали «Харчовика».

Коли настав час захищати країну від ворожої навали, в перший же день війни Олександр Донської з'явився до військкомату. Приніс диплом інженера-радиста, запропонував свої могутні руки чемпіона і рекордсмена країни, своє серце спортивного бійця.

Та як же недовго тримали ці руки зброю! Разом із своєю частиною потрапив у оточення під Києвом. З боєм прорвали два ворожих кільця, а на третьому близький розрив снаряда шаленою хвилиною швиргонув у чорну прірву безпам'яті... Полон. Концтабір.

Скільки вже місяців на бруквяному кандьорі, в холоді, вогкості, в бруді і вошах! Єдина втіха – малювання.

Мало не з першого ж дня став шукати зв'язки з підпіллям.

В церковному підвалі підпільники складали і ремонтували зброю. І новоявлений дячок Донської, ретельно відправляючи службу, готується разом з товаришами податися до лісу, і велика халепа буде від того панові гебіткомісарові та всім його поплічникам.

Ранньої весни 1943 року враз залишилася майстерня без маляра, а церква – без дячка. А за кілька днів у городницькі ліси, в партизанське з'єднання, очолюване Іваном Івановичем Шитовим, прибуло з Ємільчина поповнення – близько тридцяти чоловік із зброєю.

Так з'явився в редакції багатотиражної газети «За Батьківщину» свій художник, а в диверсійній групі – новий підричник. Так і почався бойовий партизанський шлях Олександра Донського.

Коли ж випадала вільна година, Олександр Донської писав і вірші.

Писав про тяжкі дні в концтаборі:
«Для побега мы силы копили
Чтобы снова рассвет увидеть.
Только этим мы в лагере жили –
В мыслях каждого было: «Бежать!»»

І О. Донської знов вийшов на важкоатлетичний поміст

В музеї спортивної слави України зберігається його характеристика, видана йому в цей період: «Тов. Донської Олександр Ілліч у партизанському загоні з 3 березня 1943 року. За час перебування в стрілецькій групі тов. Донської брав участь у 23 бойових і господарських операціях». Перебуваючи в диверсійній групі, Донської брав участь у знищенні ворожих ешелонів, автомашин з живою силою й технікою.

В бою і на диверсіях Донської був хоробрий і самовідданий. За бойові подвиги нагороджений **орденом Червоної Зірки** і представлений до нагородження **орденом Вітчизняної війни I ступеня**, а також **медаллю «Партизанові Вітчизняної війни» I-го ступеня**.

Після війни Олександр Ілліч працював у комітеті фізкультури, тренував молодь, тренувався сам.

Сума 315 кілограмів в триборстві вивела Олександра Донського в п'ятірку найсильніших штангістів світу в напівлегкій вазі. А в червні 1947 року, виступаючи на XVII першості СРСР, Олександр Донської повернув собі своє колишнє, довоєнне звання чемпіона Радянського Союзу.

У Гельсінкі, на чемпіонаті Європи, він зійшов на другий щабель п'єдесталу пошани.

Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР і званням заслуженого майстра спорту було відзначено тоді не лише цей успіх визначного атлета – весь його славний спортивний шлях.

В 1948 році Олександр Донської знову здобув звання чемпіона країни, а наступного року підняв у ривку 91,5 кг, встановивши світовий рекорд – свій п'ятий рекорд.

Не забув Донської свого інженерного фаху. В проектному інституті "Діпроверстат" його знали як здібного інженера, котрий з часом став керівником групи та заступником начальника відділу.

До сорока років Олександр Донської на повну силу виступав у важкоатлетичних змаганнях і після цього не полишав тренерської роботи, давши путівку у великий спорт багатьом молодим атлетам.

Але хвороба, яка виникла в концтаборі, знову нагадала про себе.

Він помер в 43 роки. Скільки б міг ще зробити! Але й те, що зробив, не згасло в людській пам'яті. Розповідають учні Донського своїм уже учням про могутню й добру людину, яка багатьом відкрила шлях у спорт, у багатьох виховала працьовитість, наполегливість, волю до перемоги.

В глибокій задумі спиняються люди перед «кутком Донського» в музеї спортивної слави України, роздивляючись його фронтові й спортивні нагороди, картини і малюнки з партизанського життя. А в іншому музеї – в селі Червона Воля на Тернопільщині, де хоробро билися колись Олександр Донської та його бойові побратими, – не в'януть квіти перед портретом відважного месника, і в День Перемоги біля пам'ятника загиблим героям серед перших, хоч і не тут він похований, згадують його славне ім'я – партизана, спортсмена, митця, інженера [30, 65].

ЄГИПКО МИКОЛА ПАВЛОВИЧ

Герой Радянського Союзу

(09.11.1903 – 06.07.1985)

*Герой Радянського Союзу
М. П. Єгіпко*

На високому березі Інгулу серед зеленого вбрання красивого бульвару, неподалік від пам'ятника знаменитому миколаївцю віце-адміралу Степану Йосиповичу Макарову, стоїть гранітна стела. На ній викарбовано імена славних синів корабельного краю – Героїв Радянського Союзу. Серед них є ім'я іншого віце-адмірала – Миколи Павловича Єгіпка.

На Слобідці, в одному з будинків на Купорній вулиці, народився і виріс хлопчина, який в шістнадцять років разом з рідними братами пішов на громадянську війну, став добровольцем Червоної Армії.

А повернувшись додому, і сам став суднобудівником. У вільні години ходив на рибальських шаландах, перепливав широкий Буг, не раз завойовував призові місця серед

найсильніших парусників Миколаєва.

Тут минула і юність Миколи Єгіпка. Вона навек залишилася в пам'яті білокрилими яхтами, гонками, нагородами за перемоги в змаганнях.

То були 20-ті роки. Тільки піднімалися на весь зріст після відбудови заводи й фабрики. Виникали перші робітничі фізкультурні колективи. Вони обладнували найпростіші спортивні споруди. А на березі річки зберігся один з найстаріших в країні яхт-клубів. Він раніше був місцем розваг можновладців. Тепер сюди прийшли молоді суднобудівники.

Кортик та погони віце-адмірала Єгіпко експонуються в музеї підводного човна С-56, м. Владивосток

Серед них був і Микола Єгіпко, майбутній герой військових морських походів радянських підводників.

З травня 1919 по жовтень 1920 року М. Єгіпко служив червоноармійцем-телефоністом у 14-й армії на Південному фронті. З 1925 року – на службі у Військово-Морських Силах СРСР. У 1931 році закінчив Вище військово-морське училище, а в 1932 році – командні класи при навчальному загоні підводного плавання в місті Ленінграді. Був

помічником командира підводного човна «Щ-102», командиром підводного човна «Щ-117» на Тихоокеанському флоті. У 1936 році екіпаж «Щ-117» перекрив нормативи перебування в морі в два рази. За розкриття можливостей і резервів човнів серії «Щ» всі члени екіпажу М. П. Єгіпка були нагороджені орденами. Це був перший випадок в СРСР, коли екіпаж підводного човна став повністю орденоносним. За відважні походи М. П. Єгіпко був нагороджений **орденами Леніна і Червоної Зірки**.

У 1937 році він став командиром підводного човна «С-56». Брав участь у громадянській війні в Іспанії 1936–1939 років, на республіканському фронті був відомий під ім'ям «Дон Северіно де Морено».

Вночі 24 липня 1937 року відбулася перша зустріч з ворогом. У бойовому поході треба було перевірити можливість прориву блокади фашистських кораблів і провести в Хіхон та Сантандер республіканські судна з продовольством.

Микола Павлович Єгіпко зустрів війну 22 червня 1941 року в ризькому гарнізоні. Вранці 29 серпня 1941 було одержано наказ командування: «Евакуювати головну базу флоту, війська доставити в Ленінград для посилення його оборони. Все, що не можна вивезти, знищити».

Флотові треба було пройти вузькою затокою 321 кілометр. З них 250 кілометрів по обидва береги вже перебували в руках гітлерівців. На обох берегах розташувалися аеродроми, артилерія, а в шхерах причаїлися німецькі підводні човни й торпедні катери.

В донесенні командуючого флотом значилося: «Підірвався човен «С-2». На бойовому посту загинув капітан першого рангу М. П. Єгіпко». Ні, він був живий! Вибуховою хвилею його викинуло в море. Кілька годин тримався на воді. В одязі. Таке напруження міг витримати лише його могутній організм. Потім згадував, якими доречними виявилися ті юнацькі запливи на Південному Бузі.

Командувач флотом метрополії (Home fleet) Великобританії адмірал сер Джон Тові (John Cronyn «Jack» Tovey) (ліворуч) та капітан 1-го рангу Герой Радянського Союзу Микола Павлович Єгипко (праворуч) у гарматній вежі Mk. III 356-мм гармат (BL 14 inch Mk. VII) лінкора «Кінг Джордж V» (HMS King George V)

Помітив і підібрав Єгипка катер, що випадково проходив мимо.

З жовтня 1941 року по лютий 1943 року служив в апараті військового аташе при посольстві СРСР у Великобританії. Був спостерігачем на кораблях британського флоту, брав участь в бойових операціях по проведенню конвоїв з портів Англії в північні порти СРСР. М. П. Єгипко другим серед військових моряків нашої країни дістав звання **Героя Радянського Союзу**. Під Золотою Зіркою – орденські планки ще двадцяти двох урядових нагород.

Після війни жив і працював у місті Ленінград.

Постановою Ради Міністрів СРСР від 22 лютого 1963 року контр-адміралу Єгипко М. П. присвоєно військове звання «віце-адмірал». З грудня 1966 року по січень 1967 року – в розпорядженні головному ВМФ. З січня 1967 року віце-адмірал М. П. Єгипко в запасі.

Помер 6 липня 1985 року. Похований на Серафимівському кладовищі в Санкт-Петербурзі.

6 травня 1975 року на честь 30-річчя Перемоги зусиллями вчителів Л. М. Цветкової та А. І. Каранової, а також інженер-капітана 1-го рангу О. М. Донченка, в школі № 269 (нині № 585) Кіровського району м. Ленінграда була відкрита кімната бойової слави підводників Балтики, яка нині стала Музеєм бойової слави підводників Балтики ім. М. П. Єгипка.

Нагороди М. П. Єгипка: Медаль «Золота Зірка» Героя Радянського Союзу, три ордена Леніна (1935, 1939, 1950 рр.),

Могила М. П. Єгипка на Серафимівському кладовищі Санкт-Петербурга

три ордена Червоного Прапора (1937, 1944, 1954 рр.), три ордена Вітчизняної війни 1-го ступеня (1944, 1945, 1985 рр.), орден Вітчизняної війни 2-го ступеня (1944 р.), орден Червоної Зірки (1936 р.), медалі СРСР, орден «Партизанська зірка» 2-го ступеня (Югославія, 1946 р.), орден Virtuti Militari 5-го класу (Польща, 1946 р.). Іменна зброя двічі (1931, 1953 рр.) [33, 65].

ЄСАУЛОВ МИКОЛА КОСТЯНТИНОВИЧ
(24.10.1904 –?)

Підполковник М. К. Єсаулов

Народився на ст. Бейсагола колишньої Ковельської Губернії (сьогоднішня Литва). У 1927 році закінчив у м. Слуцьку (Білорусія) курси інструкторів фізкультури, з 1929 року – відповідальний секретар Слуцької районної та міської ради фізкультури, викладач фізичної культури. У 1936 році закінчив Ленінградський Орден Леніна інститут фізичної культури імені П. Ф. Лесгафта. З 1936 по 1941 рік до призиву в Червону Армію працював завідувачем навчальною частиною, з 1939 року – директором Київського технікуму фізичної культури; за сумісництвом викладав у Київському педагогічному інституті.

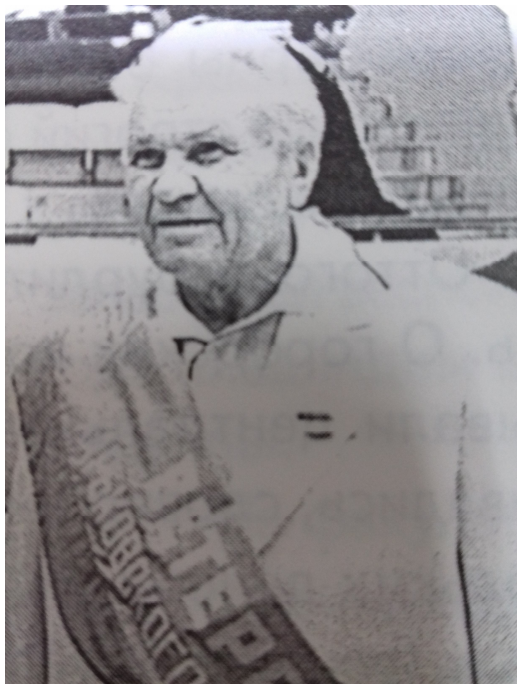
У роки війни був начальником штабу артилерійської бригади. Після війни звільнився в запас у званні підполковника.

У Львівському державному інституті фізичної культури працював з січня 1947 року до липня 1970 року на різних посадах: викладача кафедри спортивних ігор, заступника директора з науково-навчальної роботи, доцента кафедри теорії та історії фізичної культури, декана педагогічного факультету (1947–1950), старшого викладача кафедри теорії, методики, історії та організації фізичної культури і спорту.

1955 року призначений директором Львівського державного інституту фізичної культури, на посаді якого перебував до 1959 року.

Нагороджений орденами «Червоної зірки» (1943 р.), «Вітчизняної війни» I ступеня (1944 р.), «Олександр Невський» (1945 р.) та медалями «За звільнення Белграда», «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною» [94].

ЄСИПЕНКО ОЛЕКСІЙ ГРИГОРОВИЧ
(30.03.1910 – 13.01.1981)

*Заслужений тренер УРСР
з волейболу О. Г. Єсипенко*

Тренер, арбітр, спортивний організатор, заслужений майстер спорту, заслужений тренер УРСР, суддя міжнародної категорії, був головою Федерації волейболу м. Харкова. Призер Чемпіонатів СРСР 1933-1936 рр.

Нагороджений **медаллю** «За бойові заслуги» (3.02.1944), кавалер семи бойових нагород. Олексія Єсипенка в армію призвали ще в 1940 році і бойове хрещення вогнем він отримав в складних зимових боях фінської компанії.

У волейболі Олексій звик завжди відчувати поруч лікоть партнерів, здатних допомогти, підтримати. Але тут, прокладаючи на передовій лінію зв'язку, «підстрахуватися» він міг тільки стареньким карабіном. У цьому вони, зв'язківці, були схожі на розвідників, які звикли ходити на завдання поодиночі, сподіваючись тільки на

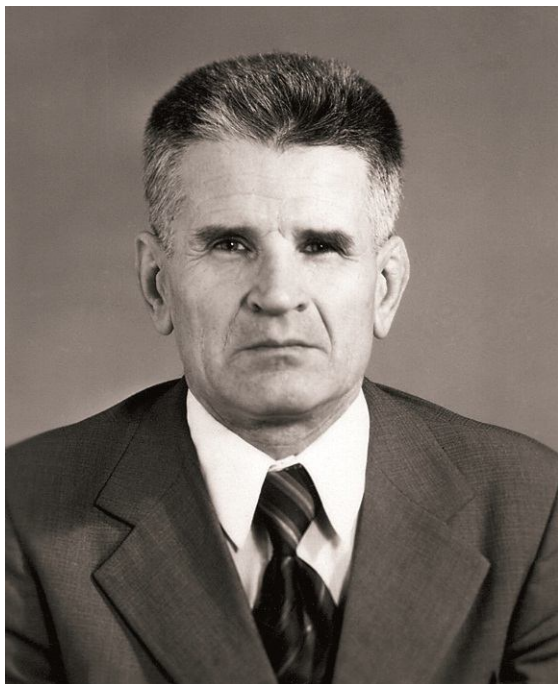
власну кмітливість і майстерність. І тут, під кулеметними чергами, вони Олексія теж не підводили. У роки війни в складі 8-ої повітряної армії боєць взводу зв'язку О. Єсипенко пройшов нелегкий шлях від Харкова до Берліна, і за зброю йому доводилося братися не раз. Тільки повернувшись додому, талановитий організатор, який побував у багатьох складних ситуаціях, дізнався, що в боях за Батьківщину загинули смертю хоробрих багато, з ким пліч-о-пліч доводилося йому битися на волейбольних майданчиках: М. Теплицький, Н. Бібік, М. Новиков, Л. Майзліс.

У 1947 році О. Єсипенку було присвоєно звання заслуженого майстра спорту. У 1958 році він став суддею всесоюзної і міжнародної категорій. Судив Чемпіонати світу 1952, 1962 рр., багато всесоюзних турнірів. Був обраний головою Харківської обласної ради Добровільного спортивного товариства «Спартак».

О. Г. Єсипенко помер у 1981 році, похований на 13-му кладовищі в Харкові.

13-15 листопада 1981 року в Харкові відбувся перший турнір серед ветеранів волейболу, присвячений пам'яті заслуженого майстра спорту, заслуженого тренера України О. Г. Єсипенка. Відтоді цей турнір став традиційним [34, 70].

ЖАРИЙ ПАВЛО МОЙСЕЙОВИЧ
(10.02.1916 – 1995)

*Заслужений тренер УРСР
П. М. Жарий*

Жарий Павло Мойсейович – відомий стаєр, командир відділення однієї з частин 2-го Українського фронту, молодший сержант.

Народився в селі Павлівка Херсонської області. В армії почав займатися бігом. У 1940 році потрапляє в збірну Запорізької області і встановлює рекорд області з бігу на 5000 м – 16.00,4.

Вийти на більш високий рівень завадила війна. З 16.08.41 рік по 26.01.46 рік – в діючій армії, дійшов до Берліна.

Після війни разом з дружиною переїжджає в м. Запоріжжя. Працює інструктором з фізичної культури і спорту та тренується.

Не дивлячись на зрілий вік, Павло Мойсейович з 1947 рік по 1972 рік буде регулярно тренуватися і змагатися, стаючи

багаторазово переможцем і призером обласних, республіканських та всесоюзних змагань з бігу. Довівши особисті досягнення в бігу: 5000 м – 15.03,2 – рекорд України, 1950 р.; 10000 м – 31.27,8 – рекорд Запорізької обл., 1950 р., 1952 р. – 10000 м – 31.19,6; 1953р. – 5000 м – 14.54,6; 30 км – 1: 44.51,8 – 1953 р.; 1955 р. – марафон – 2:28,2.

З 1952 року Павло Мойсейович тренувався і працював у Харкові в ДСТ «Динамо». У 1964 році перейшов працювати в Харківський політехнічний інститут тренером легкої атлетики, а у 1969 році перейшов в СК «Металіст».

У 1971 році П. М. Жарий отримав звання «Заслужений тренер УРСР». У 1980 році, готуючись до естафети Олімпійського вогню, на базі «Спартак» в лісопарку під час вечірнього відпочинку Павло Мойсейович підтримав ідею свого учня, Миколи Зудіна, створити Марафонський Клуб. Так народився КЛБ «Оптиміст», перейменованій потім в СК «Харків».

Будучи на пенсії, Павло Мойсейович продовжував тренерську роботу.

Помер Павло Мойсейович Жарий в березні 1995 року у віці 79 років [25,70].

ІВАХІН ЄВГЕН ІВАНОВИЧ (1910 – 1981)

Підполковник Є. І. Івахін

Велика і дружна сім'я Івахіна була добре знайома багатьом маріупольцям. Її глава, Іван Васильович, людина надзвичайно обдарована, пройшов важкою дорогою самопізнання життя. Почавши працювати задовго до Великого Жовтня чорноробом, без сторонньої допомоги вивчився на телеграфіста, а пізніше, екстерном здавши іспити, став юристом. Але робоча закваска залишилася на все життя. Праця робітничої людини в родині Івахіна завжди вважалася найпочеснішою.

Женя, чорнявий рухливий хлопчик, багато в чому пішов в батька: працьовитістю, старанністю, чесністю і кмітливістю. Звичайно, в 14 років, навіть в ті двадцяті, суворі роки, коли не завжди вдавалося досита поїсти, хотілося

погратися, проявити завзятість і силу, кинути виклик в спритності.

Женя Івахін першим кидався в воду і першим досягав заповітної мети. Згодом, в роки війни, ця навичка не раз виручала розвідника Івахіна в найкритичніші моменти його бойового життя.

В довоєнному Харкові сталевар Євген Івахін вчився в Українському інституті фізкультури. Крім гандболу, захоплювався ще футболом і легкою атлетикою, брав участь в змаганнях з боротьби. Крім того, складав шахові задачі, які охоче друкували в місцевій газеті «Приазовський пролетар».

Івахін був незмінним лідером збірної Харкова з гандболу. Його вражаючі за задумами фінти, кидки з несподіваних позицій часто ставили захист суперників в глухий кут.

В той серпневий день глядачі, які зібралися на матч збірних команд Харкова та Запоріжжя, тодішніх лідерів нашого гандболу, стали свідками народження нового стилю гри. Блискуча індивідуальна майстерність одного гравця органічно вписувалася в дії всієї команди.

17 серпня 1935 року Київська спортивна газета в звіті про цю гру писала: «За останні десять років збірна Харкова вперше виграла у команди Запоріжжя, та ще з розгромним рахунком – 14:7. У харків'ян особливо проявив себе Івахін, який закинув 10 м'ячів ... »

Втіливши свої задумки на практиці, Івахін почав роботу над підручником про гандбол, а заодно і над кандидатською дисертацією, ставши першим в країні вченим, який узявся за гандбольну тему.

Ще будучи студентом останнього курсу, Євген Івахін задумався над необхідністю наукового підходу до основ гри, створення теорії гандболу,

здатної органічно злитися з практикою. У цій роботі сподіватися доводилося лише на свій досвід. Бо ні в нас в країні, ні за кордоном не було методичної літератури, яка розкриває основи підготовки гравця на малому полі.

Потрапивши ще в мирні роки до армії в ролі начальника фізичної підготовки дивізії, він прагнув прищепити спортивні якості своїм бійцям. І, як показали перші ж дні війни, його зусилля не були марні.

Це був неспокійний і грізний час. На полях Європи вже йшли кровопролитні бої. Полум'я Другої світової війни, розв'язаної гітлерівцями, наближалось до кордонів нашої Батьківщини.

*Заслужений майстер спорту
з гандболу, професор
Київського інституту
фізичної культури Є. І. Івахін*

Євген Івахін надів військову форму. У підрозділ, в якому служив старший лейтенант Івахін, прийшов лист. Республіканське книжкове видавництво запитувало, куди вислати коректуру книги Є. І. Івахіна «Гандбол». Автор не зумів відповісти видавництву. З групою бійців він уже вів жорстокий бій з фашистськими десантниками, що висадилися в районі розташування штабу дивізії. Стрімкою атакою, яка була підтримана «кишеньковою артилерією» – гранатами, підрозділ під командуванням Івахіна знищив фашистський десант. Так почалася для Івахіна війна, по дорогах якої він пройшов від першого і до останнього дня.

Під час війни Є. І. Івахін був підполковником, одним з керівників розвідвідділу армії.

Можна сьогодні розповісти й те, що тоді було надзвичайною таємницею. Як вдалося його розвідникам з'ясувати, що просто перед їхньою ділянкою фронту проход-

ить стик двох гітлерівських угруповань – групи армій «Центр» і групи армій «Північ». Саме тут потім розпочалася славетна операція «Багратіон» по звільненню Білорусії! Чи ще таке: від полоненого розвідника Івахіна дістали цінні відомості про нараду вищого німецького офіцера, яка відбулася у Вітебську.

А історія зі славнозвісними «катюшами»! Якраз на ділянці, де стояв підрозділ Івахіна, пролунав один з перших залпів наших реактивних установок.

День Перемоги підполковник Івахін зустрів на березі Балтики в складі 4-ї Ударної Армії, в музеї бойової слави якої до сих пір зберігається його фляга з балтійською водою. Вода ця була здобута розвідниками Івахіна, які першими вийшли до моря.

Незабаром, за клопотанням уряду України офіцер Івахін, кавалер **орденів Червоного Прапора, Вітчизняної війни I і II ступенів, Червоної Зірки** і багатьох інших бойових нагород, був демобілізований і направлений

в розпорядження Київського інституту фізичної культури, повернувся до своєї мирної професії.

Івахін в майбутньому – заслужений майстер спорту, один з найкращих радянських гандболістів, який грав ще в 45-річному віці, коли в команді разом із ним уже виступав його син.

Слід згадати, що ще у 1956 році Євгена Івановича залучили до роботи зі збірною країни. Дебют радянських гандболістів на міжнародній арені, що відбувся в матчі з майбутніми чемпіонами світу румунами, був приголомшливим. Радянська збірна переконливо переграла своїх суперників.

Після захисту дисертації, теж першої наукової роботи про гандбол, він задумав написати фундаментальну книгу про методику підготовки гравця і команди. На це пішло дванадцять років. Вийшла ця книга у видавництві «Фізкультура і спорт» у 1962 році. Написана вона з такою майстерністю, з такою прозорливістю, увібрала в себе настільки глибокі думки, що і сьогодні в гандбольній літературі їй немає рівних.

Є. І. Івахін одним з перших став професором Київського інституту фізкультури у галузі фізичного виховання. 180 наукових робіт, підручників, книг. Ось що залишив Євген Іванович спорту.

По-різному живуть і йдуть люди. Євген Іванович завжди був бійцем. До останнього подиху, як солдат в бою, лютим, непримиренним і одержимим. Йдучи, він залишив людям своє серце і свій талант. У справах, книгах, підручниках, учнях [32, 65].

КАНАКІ ОЛЕКСАНДР СПИРИДОНОВИЧ

(29.03.1912 – 1995)

*Заслужений майстер спорту СРСР, підполковник
О. С. Канакі*

Олександр Спиридонович Канакі – підполковник, заслужений майстер спорту, нагороджений двома **орденами Червоної Зірки**, дев'ятьма бойовими медалями і дев'ятьма спортивними медалями.

Народився в Бахчисараї. Тричі здобував звання чемпіона країни в метанні молота і шість разів встановлював всесоюзні рекорди.

Олександр Канакі здобував великі спортивні перемоги ще до війни.

Сашко від природи був сильним; сприяла цьому і фізична праця – допомога батькам на польових роботах в радгоспі. У 1928 році в 16 років він на загальний подив переміг на традиційній кримській ярмарці в турнірі з курешу – народній боротьбі на поясах; отримавши в якості першого призу

однорічного бичка, він, зваливши бичка на плечі, відніс його до свого дому.

Після школи Канакі вступив до сільськогосподарського технікуму, де захопився футболом. Високий (більше 190 см), сильний, спритний, від природи наділений доброю координацією й блискавичною реакцією, Сашко уподобав місце у воротах, захищав ворота збірної Бахчисарая. Але й це захоплення було нетривалим.

Вибір на користь легкої атлетики був зроблений Канакі в Київському піхотному училищі, курсантом якого він став в 20 років.

Якось в Бахчисарая проводилися змагання легкоатлетів. Молодого Канакі, якого щойно призвали до армії, з огляду на богатырську статуру попросили виступити в штовханні ядра. У першій же спробі він послав майже півпудовий снаряд на 10 м 04 см! Такий результат новачка, не обізнаного з елементарною технікою складної вправи, навіть сьогодні заслуговує на пильну увагу тренерів. То й не дивно, що начальник фізпідготовки Київського особливого військового округу полковник Горін порадив молодому червоноармійцеві спробувати себе в «королеві спорту».

Лише одній людині – заслуженому майстрові спорту Олександрові Канакі – пощастило досягти всесоюзних перемог і рекордів у чотирьох (!) різних видах легкої атлетики!

*Чемпіон і рекордсмен СРСР
з метання молоту О. С. Канакі*

Його опікуном став досвідчений фахівець – завідувач кафедри легкої атлетики Харківського інституту фізкультури доцент Зосим Петрович Синицький. Він не просто допомагав молодому богатыреві. Синицький порадив Канакі скласти екстерном всі екзамени в інституті фізкультури, що й було зроблено протягом двох років.

В 1935 році Канакі став призером чемпіонату СРСР в метанні диска; на наступний рік вперше виграв штовханні ядра, в якому він став беззаперечним лідером в СРСР: у 1936–1940 роках тільки один раз програв чемпіонат СРСР, з 1937 року безроздільно володів рекордом СРСР (рекорд був поліпшений в 1946 році). У 1937

році Канакі переміг ще й у десятиборстві з рекордом СРСР, який за підсумками сезону увійшов в десятку кращих результатів у світі. У 1937–1938 роках він був рекордсменом і чемпіоном СРСР у бігу на 110 м з бар'єрами; пізніше в цьому виді він виступав тільки в інтересах команди, так як поважав, набираючи необхідну для метань м'язову масу.

Канакі займався і іншими видами спорту – він виступав у важкій вазі у важкій атлетиці, боксі (чемпіон України), боротьбі (переможець перших офіційних всесоюзних змагань з самбо – Матчу п'яти міст 1938 р.).

Постала проблема вибору вузької спеціалізації. Канакі розв'язав її просто – почав опановувати десятиборство.

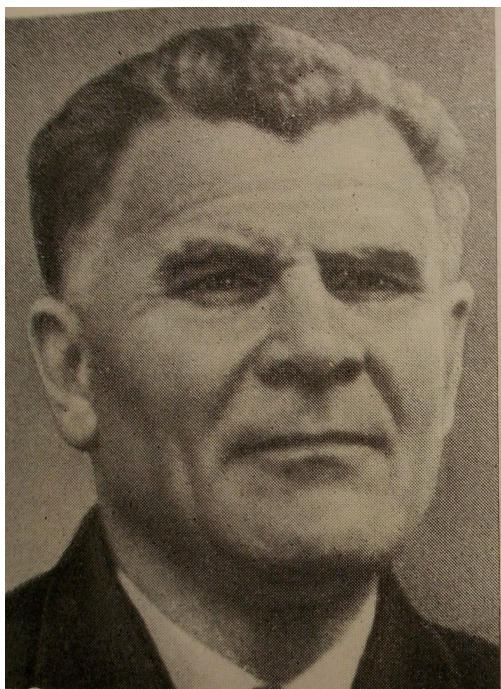
Виступаючи в десятиборстві, Олександр Канакі став також рекордсменом країни в бар'єрному бігу на 110 м – 15,3 секунди! За 6 передвоєнних років Канакі 12 разів ставав призером чемпіонатів країни, у тому числі 6 разів займав перші місця. На його рахунку було 5 всесоюзних рекордів. За видатні досягнення йому було присвоєно звання заслуженого майстра спорту.

Тоді ж Олександр почав працювати з диском, прагнучи й тут стати чемпіоном країни з всесоюзним рекордом. Та здійснити мрії не вдалося – почалася війна.

Олександр Канакі зустрів її в званнях молодшого лейтенанта і заслуженого майстра спорту. Дістав призначення до окремого кулеметного батальйону. З ним і пов'язаний весь бойовий шлях офіцера Олександра Спиридоновича Канакі.

Восени 1941 року 278-а дивізія, в якій служив Канакі, вела важкі оборонні бої під Харковом. Діставши бойове завдання, його кулеметники мали тримати оборону в районі стадіону «Динамо». Бойовою позицією стала центральна магістраль Харкова – широка Сумська вулиця.

В кінці 1942 року, перебуваючи на одній з дільниць Донського фронту поблизу Сталінграду, старший лейтенант Канакі отримав завдання – з групою добровольців переправитися через річку і несподівано атакувати, створивши враження у противника, що це початок вирішального прориву. Завдання було виконано, але Канакі був поранений в груди багнетом, а розривна куля розтросила променеву кістку правої руки.

*О. С. Канакі
у післявоєнні роки*

Довге лікування в госпіталях не змогло повернути працездатність правій руці – утримати в ній ні зброю, ні ядро було неможливо. Можливість повернутися у великий спорт підказав Олександр Шехтель – в метанні молота основне навантаження припадало на ліву руку, а права виконує допоміжну роль, притримуючи ручку снаряда. Почавши тренуватися в метанні молота в 1945 році, Канакі вже через два роки став другим на чемпіонаті СРСР, а в 1948 році став чемпіоном і рекордсменом СРСР. Його результати в 1948-1950 роках входили в десятку кращих результатів сезону в світі

(в 1949 році – другий результат), а в особистих зустрічах з олімпійським чемпіоном 1948 року Імре Неметом 3 із 4 разів виграв Канакі.

Знову повернувшись у великий спорт, Олександр Спиридонович Канакі три роки поспіль вигравав звання чемпіона країни, встановив шість всесоюзних рекордів у метанні молота. І завершив свій спортивний шлях у сорок років, коли вже навіть йому стало важко змагатися з молоддю.

Дев'ятикратний чемпіон Радянського Союзу, чотирнадцятикратний чемпіон України, володар десяти рекордів СРСР, кавалер багатьох нагород за ратну і мирну працю, підполковник у відставці, заслужений майстер спорту СРСР, заслужений тренер України Олександр Канакі, без жодного перебільшення, був генералом у радянському спорті [42, 82].

КАНЕВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ДЕНИСОВИЧ
Герой Радянського Союзу
(27.08.1923 – 19.03.2005)

*Почесний громадянин м. Волновахи та с. Берислав
О. Д. Каневський*

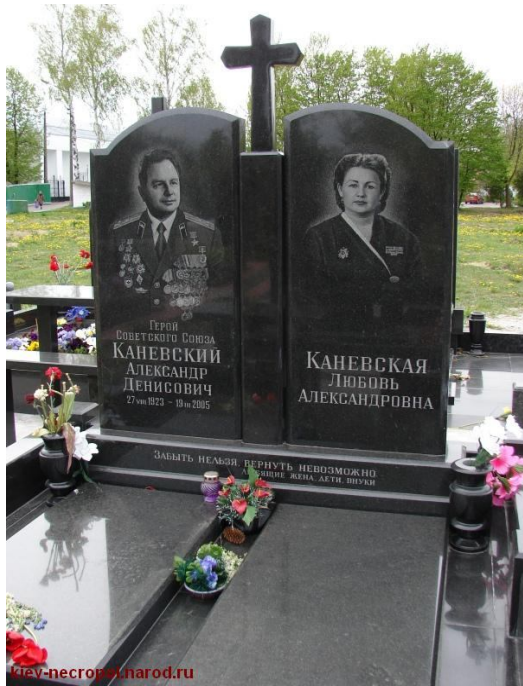
Олександр Каневський народився в селі Розкішне (нині – Голованевський район Кіровоградської області України). Закінчив сім класів школи і два курси Одеського педагогічного технікуму фізичної культури, одночасно займався спортом – навчався в аероклубі.

Початок війни Каневський зустрів в Одесі, брав участь в її обороні. Пізніше був евакуйований. У грудні 1941 року Каневський був покликаний на службу в Червону Армію. У грудні 1942 року він закінчив прискорений курс

Червонохолмського піхотного училища (навчався разом з Олександром Матросовим). Брав участь у Сталінградській битві, звільненні Ростова-на-Дону. До березня 1944 гвардії молодший лейтенант Олександр Каневський командував взводом бронетранспортерів розвідроти 6-ої гвардійської механізованої бригади 2-го гвардійського механізованого корпусу 28-ї армії 3-го Українського фронту. Відзначився під час битви за Дніпро.

В ніч з 9 на 10 березня 1944 року Каневський разом з розвідгрупою переправився через Дніпро в районі села Качкарівка Бериславського району Херсонської області УРСР і взяв активну участь в захопленні плацдарму на його західному березі. Противник зробив ряд потужних контратак за підтримки артилерії і мінометів, але всі вони були відображені. Дії групи сприяли успішній переправі інших підрозділів бригади.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 червня 1944 року за «зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецькими загарбниками і проявлені при цьому відвагу і героїство» гвардії молодший лейтенант Олександр Каневський був удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу з врученням **ордена Леніна і медалі «Золота Зірка»**. Був також нагороджений двома **орденами Вітчизняної війни 1-го і 2-го ступенів, Червоної Зірки**, кількома медалями.

Могила Героя Радянського Союзу О. Каневського на Берковецькому кладовищі м. Києва

Надалі Каневський брав участь у звільненні Української РСР, Румунії, Угорщини, Австрії та Чехословаччини. Учасник Параду Перемоги. Після закінчення війни Каневський продовжив службу в Радянській Армії. У 1949 році він закінчив Військову академію бронетанкових і механізованих військ, в 1971 році – Вищі академічні курси при Військовій академії Генерального штабу. Їздив в спеціальне відрядження до Сирії, де був військовим радником. У 1973 році в званні полковника Канівський був звільнений в запас. Проживав в Києві, працював в Міністерстві сільського господарства Української РСР.

Помер 19 березня 2005 року, похований на Берковецькому кладовищі Києва.

Почесний громадянин міст Волноваха і Берислав [43, 117].

КЛАДЬКО ІВАН МАКАРОВИЧ

(1906 – 23.02.1943)

Народився в с. Краматорськ. Юні роки припали на революційний переворот більшовиків у 1917 році.

Футболіст, захисник, граючий тренер, гравець збірних Харкова (грав за команди «Штурм», «Рабіс» і «Динамо»).

Чемпіон України 1927 і 1928 років. Учасник ігор збірної СРСР 1930 року в матчах з Норвегією і Швецією.

Старший тренер команди «Дзержинець», Ворошиловград (1936-1939).
Чемпіон УРСР 1938 року.

*Чемпіон УРСР з футболу
І. М. Кладько*

В далекі роки початку двадцятого століття, Харків, будучи столицею України, був одним з футбольних центрів України. Іван мав все для того, щоб вирости в відмінного спортсмена. Природа наділила його прекрасними фізичними даними, решта – талант і вміння, як говориться, потрібно докласти самому. З початку двадцятих років став виступати за харківську команду «Штурм», яка була базовою командою збірної Харкова. Саме в складі збірної Харкова Іван Кладько ставав чемпіоном України 1927 та 1928 років. У 1930 році був включений в список 33-х кращих футболістів країни під першим номером. Виступав у складі збірної СРСР в закордонному в Норвегії і Швеції разом з легендами радянського футболу Валентином Гранаткіним, Михайлом Бутусовим і братами Старостіними.

У 1936 році, коли прийшла думка про завершення кар'єри гравця, надійшла пропозиція передати досвід молодим гравцям команди міста Ворошиловграда, створеної на базі команд «Металіст» і «Динамо». Так, тридцятирічний молодий спеціаліст Іван Кладько почав у 1936 році в якості тренера не тільки літопис чемпіонатів СРСР (саме в той рік стартував перший чемпіонат СРСР з футболу) з луганською командою, але й літопис всього Луганського футболу. Дебют виявився цілком стерпним. Беручи участь в першості України в третій групі, підопічні Івана Кладько посіли третє місце. На наступний рік Ворошиловградський колектив, який представляв на республіканській арені паровозобудівний завод імені Жовтневої революції, виступаючи у другій групі першості України стає переможцем. У п'яти матчах «Дзержинець» здобуває чотири перемоги, з яких три з великим рахунком, і одну нічию.

У 1941 році, коли почалася війна, практично всім складом футболісти ворошиловградського «Дзержинця» захищали свою Батьківщину від німецьких загарбників. Багатьом довелося змінити спортивну форму на військову і відстоювати честь на полях битв.

Обірвалося життя багатьох чудових людей в ті жорстокі роки.

Іван Макарович Кладько був покликаний в 1941 році рядовим. У бойових діях був важко поранений. Помер від ран 23 лютого 1943 року. Йому було тільки 36 років.

Похований в селищі міського типу Георгіївці Лутугінського району Луганської області [25, 45, 113].

КОРНІЄНКО МИКОЛА ЙОСИПОВИЧ

(1924 – ?)

*Старшина
Чорноморського флоту
М. Й. Корнієнко*

Його життя було пов'язане з водою – в рідних Пекарях, що під самісіньким Каневом: чи не раніше навчився він плавати, а потім уже – ходити. Коли навчався в Києві, у технікумі, довелося вперше взяти участь у змаганнях. Спортсмени – Олександр Горбунов, Володимир Вержбицький, Ігор Григор'єв, Леонід Безклубов – чемпіони, рекордсмени. На новачка вони навіть не звернули уваги – невисокий на зріст, він не вирізнявся ні статурою, ні довгими руками, як, скажімо, Горбунов. Та на фініші 1500-метрової дистанції все змінилося – тепер присутні дивилися лише на нього, Миколу Корнієнка.

Микола Корнієнко – призер довоєнних чемпіонатів країни з марафонського плавання, чемпіон СРСР 1950 року в плаванні на дистанцію 25 км.

Мертве поле. Сиваш. Уже кілька днів, відрізані від своїх, б'ються в оточенні бійці 120-го артилерійського дивізіону Чорноморського флоту, б'ються на перемичці, куди прорвалися фашистські танки.

29 жовтня 1941 року, переправляючи важливі документи в штаб, він переплив Сиваш – 15 км. Ніколи раніше не доводилося йому долати таку велику відстань. Корнієнко загорнув в тільняшку документи і пляшечку з чистим спиртом і прив'язав все до голови. Щоб не замочити документи, він повинен був високо тримати голову, і це дуже ускладнювало плавання.

Протягом запливу настала мить, коли старшина Чорноморського флоту Микола Корнієнко зрозумів: його вже ніщо не врятує. Тіло скам'яніло, а з м'язів хоч іскри креша. Він ще лічив гребки, і останній був шість тисяч сімнадцятим. Микола пішов на дно. Ноги торкнулися глеквої трясовини. Корнієнко пробув у воді 8 годин.

...Його привели на командний пункт. Назустріч підвівся генерал. Корнієнко побачив на столі свій пакуночок і зрозумів, що документи вже в надійних руках.

За небачений марафон через Гниле та доставку найцінніших розвідданих, що допомогли нашим військам зірвати плани фашистського командування, Микола Корнієнко був нагороджений **орденом Червоного Прапора**.

*Рік 1949, першість УРСР.
Чемпіон СРСР з плавання
Микола Корнієнко.*

До кінця війни прослужив відважний моряк на Чорноморському флоті, ще не раз виявляв мужність і героїзм. У 1942 році він був тяжко поранений, і лікарі сказали: плавати вже не доведеться, права рука безнадійно ушкоджена. Та не знали вони характеру Корнієнка. Поки лежав у госпіталі, невпинно, крок за кроком, спеціально розробленими ним же самим вправами Микола повертав руку до життя.

Той безприкладний марафон через Сиваш за кілька років став для Корнієнка «перепусткою» у великий спорт. Вже наприкінці 1945 року він встановлює свій перший рекорд на довгій дистанції і виграє звання чемпіона Чорноморського флоту. До речі, в таблиці рекордів флоту ще й досі стоїть ім'я Миколи Корнієнка – на дистанції 4500 метрів.

Повернувшись після демобілізації до Києва, він щодня тренувався в маленькому 25-метровому басейні, вражаючи навіть тих, хто давно його знає, якимось невгамовним бажанням плавати, плавати й плавати. На Всесоюзному запливі на далекі дистанції в Сочі 17 вересня 1946 року посів друге місце (25 км з результатом 8 ч. 52 хв.). Нарешті в 1950 році Микола Корнієнко виграє звання чемпіона СРСР у марафоні – 25 км [65, 78].

КРАВЧЕНКО ОЛЕКСАНДР НЕСТОРОВИЧ (20.09.1913 –1991)

*Командир партизанського
загону О. Н. Кравченко*

Кравченко Олександр Несторович народився в селі Грем'ячка Ямпільського району Сумської області в сім'ї селянина. Захоплювався лижами, гімнастикою, боротьбою, мріяв стати справжнім спортсменом. Пізніше він закінчив у м. Харкові Робітничий факультет. Потім вступив до Харківського інституту фізкультури, щоб втілити у життя свою мрію. У 1935 році після закінчення інституту працював на різних посадах в прикордонному Новоград-Волинському окрузі, потім начальником відділу учбово-бойової підготовки Житомирської облради «Динамо».

В 1939 році його було призвано до лав Радянської Армії в прикордонні війська. Тут Олександр Несторович проходив службу начальником шифрувального відділу Перемишлянського укріпрайону в званні лейтенанта.

З 21 на 22 червня 1941 року він заступив на чергування, надходили шифровки, які вимагали прискорення робіт по зміцненню укріпрайону. Закінчивши чергування, повертався додому, а за будинком, в якому він мешкав в 70-и метрах – річка Сан, за нею – фашисти. Майже щодня вони порушували кордон – повітряний чи наземний. Було темно, та він почув, що за ним весь час хтось ішов. Прийшовши додому, одразу зателефонував на прикордонну заставу, то готували чергову провокацію – хотіли «познайомитися» з кимось із тих, що мають доступ до планів укріпрайону. Була третя ночі 22 червня, ніхто в його родині ще не усвідомлював, що через годину закінчиться мирне життя, що через годину вони прокинуться від вибухів снарядів, кулеметно-автоматної стрілянини.

А далі була війна: нерівний бій за Перемишль, евакуація родини в тил, відступ, оточення, рішення прориватися на Велику землю. Один із загонів бійців очолив Олександр Кравченко. Після тяжких боїв у грудні 1941 року він проривається на Батьківщину батьків, на Сумщину. Там вступає до партизанського загону «Смерть фашизму» спочатку кулеметником, потім – начальником штабу, а згодом – командиром загону «За Батьківщину». У складі Сумського з'єднання під командуванням І. Я. Шушпанова здійснив рейд з Хінельських лісів до Гомельщини з важкими боями.

На початку 1943 року загін сумських партизанів було переведено до складу вінницького партизанського з'єднання під командуванням Я. Мельника,

де Кравченко став командиром загону імені Івана Богуна. Цьому загону було наказано здійснити рейд з Брянських лісів в район села Якушинці Вінницької області, де в цей час знаходилася ставка (штаб) Гітлера. Про ці події описано в книзі «Рейд до південного Бугу». В процесі здійснення рейду загін перетворився на з'єднання з чотирьох загонів. З'єднання було назване на честь начальника українського штабу партизанського руху М. С. Хрущова, Кравченко призначено його командиром.

У березні 1944 року в районі м. Вінниці партизани з'єдналися з частинами діючої Червоної Армії, і одразу Кравченко було призначено головою Кіровського райвиконкому м. Вінниці, де він працював до закінчення війни. Потім його було переведено до обкому КПУ.

У 50-ті роки його було направлено до Вінницького педагогічного училища старшим викладачем, де він пропрацював до 1953 року. Потім Олександра Несторовича було переведено на посаду заступника голови Республіканського комітету з питань фізичної культури та спорту при Раді Міністрів УРСР. Але на цій посаді він пропрацював недовго, оскільки в кінці 1953 року комітет було об'єднано з міністерством охорони здоров'я. Потім він повернувся до міста своєї юності, до Харкова на посаду директора Республіканського технікуму фізичної культури. В 1959 році він очолив Союз спортивних товариств та організацій м. Харкова (міськспорткомітет). Закінчив свою трудову діяльність в Харкові на посаді заступника голови обласного спортивного товариства «Трудові резерви».

У воєнні та повоєнні роки Олександр Несторович був нагороджений близько **20 нагородами**. За свою трудову діяльність Олександр Несторович нагороджений **почесним знаком** «Відмінник фізичної культури та спорту СРСР», **медалями** «За трудову доблесть», «За доблесну працю», **знаком** «За довголітню, плідну працю по розвитку Радянського фізкультурного руху».

Помер Олександр Несторович у 1991 році, на 78 році життя. На його честь в Харкові 10 років поспіль проводилися змагання з техніки пішогохідного і гірського туризму серед школярів, на кубок «Козаків Богунців». Ці змагання організовував і проводив його син – Кравченко Климентій Олександрович [66].

КРАСНІКОВ ДМИТРО ВАСИЛЬОВИЧ **(07.02.1902 – 26.10.1955)**

Д. В. Красніков народився у м. Севастополь.

Арбітр (важка атлетика), заслужений майстер спорту, суддя міжнародної категорії, спорторганізатор, полковник, учасник громадянської і Другої світової війни. Нагороджений **орденами** Леніна, Червоного Прапора (17.02.1942, 23.11.1942, 3.11.1944), багатьма медалями.

У 1919 р. пішов на війну. Був червоногвардійцем, бився під Перекопом, партизанів в відомих загонах Мокроусова. Додому повернувся у кінці 1920 року.

*Полковник, заслужений
майстер спорту СРСР
з важкої атлетики
Д. В. Красніков*

У 1922 році Дмитра Васильовича призвали на військову службу, він став червонофлотцем. В обов'язок молодого моряка входила турбота про фізичне виховання особового складу флоту і міського населення. Так, ще задовго до того, як була введена в штат ця посада, він став фактично першим флагманським фахівцем Чорноморського флоту з фізпідготовки. Посада, яку він офіційно зайняв через вісім років і не залишав до початку війни. Про те, як оцінюється зараз, з дистанції часу, його робота, краще всього говорять наступні слова адмірала Героя Радянського Союзу Ф. С. Жовтневого:

«Ще задовго до того, як на долю усіх нас припало суворе випробування, – писав адмірал, – на Чорноморському флоті приділялося дуже велике, я б навіть сказав виняткове значення фізкультурі і спорту. Спорт процвітав і розвивався, тому що Чорноморський флот мав в розпорядженні прекрасних, закоханих у свою справу фахівців, що прекрасно знають свою

справу, фізпідготовки, серед яких я хочу особливо виділити Дмитра Васильовича Краснікова – флагманського фахівця фізпідготовки, прекрасного організатора, людини, якій ми ще не віддали сповна те, чого він насправді заслуговує».

Прізвисько «бог фізкультури» закріпилася за ним майже відразу ж після того, як він був офіційно зведений в ранг флагманського інспектора.

Дмитро Васильович домігся – а це коштувало йому величезних зусиль, – щоб водна станція «Динамо» стала головною спортивною базою флоту. За його ініціативою змагання боксерів, важкоатлетів, борців і представників інших видів спорту стали проводитися на відкритому повітрі у присутності багатьох сотень глядачів. Він і його актив, добилися того, що спортивні змагання будь-якого масштабу стали святами для усіх. На початку війни Красніков був призначений командиром мобільного загону особливого призначення. Приймав під командування тільки значкистів ГТО 2-го ступеню, тільки тих, хто відмінно вмів управляти мотоциклом.

У шести кілометрах від села Черкез-Кармен Дмитро Красніков прийняв свій перший в цій війні бій.

18 лютого 1942 року Дмитро Красніков був нагороджений **орденом Червоного Прапора**.

У районі Судака через добу найбільший військовий завод, захований в скелях і відновлений гітлерівцями, потрясли три страшною сили вибухи. Це організував «фізкультурний бог». Не задовольняючись вже зробленим, він

вночі, на одній з гірських доріг напав – один – на штабний автомобіль, знищив трьох гітлерівців, а одного узяв в полон. Зробив важливі знімки ворожих військових об'єктів, які допомогли нашій авіації. Шість довгих діб провів він в тилу ворога. Дивом, а точніше, неймовірним мистецтвом, спритністю, мужністю, витримкою, силою вдалося йому уникнути переслідувань ворога. У призначений час він був на пустинному березі, де під Алуштою. Стояла світла південна ніч. Тому він відразу побачив силует підводного човна, що безшумно виринув з глибини. Разом з полоненим, що навіть не намагався чинити опір, добрався матрос до рідного корабля. За цей подвиг, який може стати в один ряд з найблискучішими героїчними звершеннями війни, Дмитро Васильович Красніков отримав свій другий бойовий **орден Червоного Прапора** і особисту зброю з дарчим написом командувача Чорноморським флотом.

Потім були запеклі бої на Тамані, дні і ночі, проведені під лютими бомбардуваннями, атаки і контратаки...

Тут, на Тамані, у виключно важкі і напружені дні, Красніков пише ще раз рапорт на ім'я командувача. «Я прошу об'єднати спортсменів Чорноморського флоту в один військовий підрозділ. Фізкультурники блискуче зарекомендували себе у боях під Одесою і Севастополем, під Керчю і Феодосією, тут, на Тамані. Зібрані всі разом, вони стануть величезною бойовою силою, здатною виконувати будь-який наказ, будь-яке завдання».

Була сформована «Збірна флоту», – він перший охрестив її так, і це ім'я відразу «приклеїлося» до 16-го батальйону морської піхоти. Коли потужною атакою вибили фашистів з одного населеного пункту, був знайдений секретний наказ командира німецької штурмової групи особливого призначення полковника Штумпфа. «Вважаю необхідним попередити, – говорилося в наказі, – що на нашому напрямі діє особливо небезпечний підрозділ, що складається цілком із спортсменів, прекрасно навчених і фанатично відданих Радянській владі. Підрозділ носить назву «Шквал».

Після героїчного подвигу, здійсненого батальйоном спортсменів, командир Дмитро Васильович Красніков був призначений командиром 83-ої бригади морської піхоти і йому присвоєно звання заслуженого майстра спорту Радянського Союзу. На усіх фронтах війни ще гриміли запеклі і кровопролитні битви, а Красніков публікує в газеті «Червоний флот» свою статтю «Уроки війни і завдання фізичної підготовки», в якій пише: «Війна показала, що фізкультура і спорт виховують необхідні бійцеві якості: сміливість, витривалість, силу, упевненість. Вони допомагають боротися за життя і виходити переможцем з самої, здавалося б, безвиході».

Відразу після закінчення війни Красніков розгортає величезну, кипучу діяльність по поліпшенню фізичного виховання особового складу флоту. Він увесь час в дорозі, у безперервних поїздках. Він інспектує кораблі і частини, влаштовує змагання, пише статті, виступає по радіо.

У 1950 році за станом здоров'я полковник Красніков Д. В. йде у відставку.

Розлучившись з флотом, Дмитро Васильович як колись не міг розлучитися із спортом. Видатний фахівець в області важкої атлетики, суддя міжнародної категорії, він був призначений головою Федерації важкої атлетики СРСР, став капітаном нашої богатирської дружини.

У 1953 році в Стокгольмі команда, якою він керував, завойовує звання чемпіонів світу і Європи, а потім повторює цей успіх у Відні і Мюнхені.

І ось повернувшись з Мюнхена в жовтні 1955 року, Дмитро Васильович не доходить до будинку: в двох кроках від рідного ганку його убив серцевий напад. Його поховали як героя на 9 ділянці Ваганьковського кладовища у Москві [48, 109].

КУРИЛОВ ПАВЛО САМСОНОВИЧ

(29.02.1912 – 18.08.1977)

*Майстер спорту СРСР
з альпінізму П. С. Курилов*

Ветеран війни, майстер спорту СРСР з альпінізму (1943 р.), заслужений тренер УРСР, старший інструктор.

У 19 років зв'язав свою долю з альпінізмом. У 1938 році в групі австрійського альпініста Франца Зауберера, що жив і працював в ті роки у Харкові, пройшов декілька перевалів і зробив сходження на Ельбрус.

З перших днів війни пішов на фронт добровольцем. У 1942 році отримав припис на виїзд в гірськолижну школу військового альпінізму у Бакуріані. Їм особисто була підготовлена серія плакатів і наочних посібників для курсантів школи. Багато випускників цієї школи відзначилися у битвах за Кавказ. У травні 1944 року керував збором офіцерського і сержантського складу в районі дій 4-го Українського фронту. Після

закінчення війни Павло Самсонович залишився вірний альпінізму.

Після 1945 року працював начальником учбової частини в ущелині Накра і на Тянь-шані, в Туяк-су. Впродовж багатьох років проводив активну спортивну і педагогічну діяльність. Був інструктором альпінізму в навчально-спортивних таборах Кавказу, начальником учбової частини, начальником ряду спортивних зборів з альпінізму та гірськолижного спорту, начальником наукових експедицій в горах.

Професійна діяльність географа дозволяла йому займатися альпінізмом майже в усіх районах Кавказу. Павло Самсонович виховав цілу плеяду чудових альпіністів, одним з перших був удостоєний звання майстра спорту СРСР.

П. С. Курилов помер 18 серпня 1977 року після спроби встановити йому сердечний стимулятор [49, 98, 101].

КУЦ ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ (07.02.1927 – 16.08.1975)

Заслужений майстер спорту СРСР з легкої атлетики В. П. Куц

Прославлений радянський легкоатлет, стаєр. Заслужений майстер спорту СРСР (1954 р), нагороджений **орденом Леніна** (27.04.1957), багатьма **медалями**.

Володимир Петрович Куц народився в селі Алексіно, Тростянецького району, Харківської округи, УРСР в робітничій сім'ї. Володя відрізнявся наполегливим характером, за що дітлахи нерідко обзивали його впертим ослом. Він поставив перед собою завдання – навчитися ходити на лижах. І домігся свого. На лижах йому було зручніше добиратися до школи в селі Білка, що знаходився в п'яти кілометрах від Алексіно.

Коли почалася війна, Володимир повинен був перейти до восьмого класу. Але стало не до навчання – вже в жовтні в село увійшли німці.

У 1943 році Алексіно звільнили. За наступні два роки Куц встиг повоювати на фронті зв'язковим у штабі, попрацювати вантажником в Обояні і трактористом у рідному селі, закінчити курси снайперів.

Навесні 1945 року випускники школи снайперів отримали направлення у фронтові частини. Але воювати їм вже не довелося. А восени того переможного року Володимира відправили на Балтійський флот.

Володимир Куц почав бігати в 1945 році будучи матросом Балтійського флоту. Здавалося, яка вже тут легка атлетика – адже служба Володимира

проходила переважно в частинах берегової оборони, розташованих на островах і узбережжі Фінської затоки. Але долю його вирішив випадок. У травні 1948 старшина другої статті Куц переміг у гарнізонних змаганнях з кросу. Потім він виграв гарнізонні змагання з легкої атлетики, показавши кращий результат на дистанції 5000 метрів.

*Пам'ятник В. Куцу
в Тростянці*

На думку автора книги «Моряк з Балтики» В. П. Теннова, в становленні легкоатлета Володимира Куца велику роль зіграв тренер В'ячеслав Садовський.

У 1956 році на Олімпійських іграх в Мельбурні 29-річний Володимир Куц виграв обидві стаєрські дистанції.

«Біг легендарного російського стаєра Володимира Куца зробив для зближення народів набагато більше, ніж корпус наймайстерніших дипломатів» – з австралійської преси 1956 року.

*Поштова марка Росії (2000 р.),
присвячена Володимиру Куцу*

Ця перемога дозволила Куцу поїхати в Таллінн на першість флоту. Тут він зайняв третє місце. Успіх очевидний, але ж йому вже двадцять два роки. Вік, коли багато спортсменів встановлюють рекорди. До того ж у Володимира не було справжнього тренера.

Однак навесні 1951 року відбулася ще одна подія, яка відіграла важливу роль у долі Куца. Його помітив один з кращих тренерів країни – Леонід Сергійович Хоменко. Саме він допоміг Куцу увійти у великий спорт, хоча і тренував його зовсім недовго.

У 1952 році тренером Володимира Куца став Олександр Чікін.

У 1953 році Куц вперше завойовує звання чемпіона СРСР. Чемпіон Європи 1954 року в бігу на 5000 м. Багаторазовий рекордсмен світу в бігу на 5000 м і 10 000 м (1954-1957 роки). Десятиразовий чемпіон СРСР.

Останній світовий рекорд Куца на 5000 метрів – 13 хв. 35 сек., встановлений в 1957 році, протримався вісім років.

Спортивна кар'єра Володимира Куца закінчилася швидко, в 39 років, в 1959 році. Через серйозні проблеми зі здоров'ям він був змушений покинути доріжку і перейти на тренерську роботу. Відомо, що Куц серйозно страждав від сильних болів в животі і в ногах з 1957 року. Ці болі були викликані його обмороженням під час проходження

служби на флоті в 1952 році. У нього була виявлена проникність капілярів, а в 1972 році він пережив інсульт.

Ставши тренером, Куц не тільки працює з молодими бігунами, прагнучи навчити їх всьому, що пізнав за нелегке спортивне життя. Він пише книги: «От новичка до мастера спорта», 1962 рік; «Повесть о беге», 1964 рік; «Будь первым», 1975 рік – за кілька тижнів до смерті.

Володимир Куц помер 16 серпня 1975 року.

Похований на Преображенському кладовищі Москви.

На його пам'ять названий футбольно-легкоатлетичний комплекс імені В. Куца ЦСКА в м. Москва, недалеко від метро «Аеропорт», у школі в Бельчанську на Сумщині встановлено меморіальну дошку, в м Тростянці був встановлений пам'ятник, стадіон у Тростянці носить ім'я В. Куца.

Володимиру Куцу присвячені публікації:

Болотников Пётр Григорьевч. Главы 4—7 // Последний круг. — М.: «Молодая гвардия», 1975. — 208 с. — (Спорт и личность);

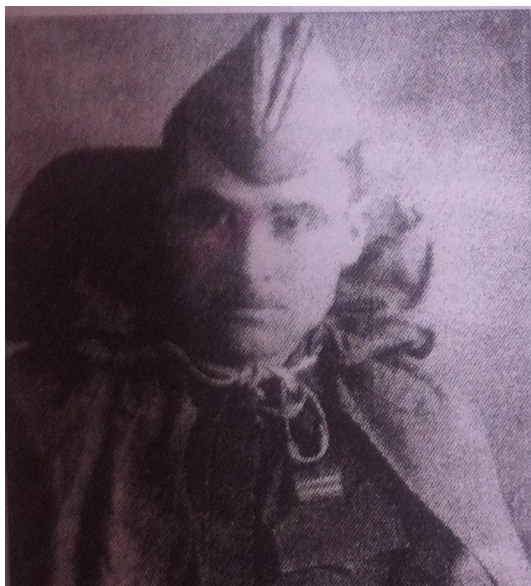
Теннов Владимир Павлович. Моряк с Балтики. — М.: «Физкультура и спорт», 1987. — 191 с.;

В. Кардашов. Советские олимпийцы // ЖЗЛ : Сб.. — М.: Молодая гвардия, 1980. — Т. 4 (600). — С. 110—164.;

Бег за родину босяком // Новая газета. — М., 2003. — № 26, 14.04. [16, 17, 35, 50].

ЛЕЛЮК ВОЛОДИМИР

(? – ?)

Червонофлотець В. Лелюк

Влітку 1941 року В. Лелюк – найкращий баскетболіст, гравець збірної команди України, збирався на навчання в Ленінград, але завадила війна.

Червонофлотець. Фронтовий стаж – трохи більше року, решта років війни був в шпиталі.

Брав участь у боях за Новоросійськ, Керчь, Севастополь. Школою мужності для Лелюка стали бої під Туапсе. Тут наступали відбірні частини фашистської армії – гірські полки, дивізія СС «Вікінги». Саме тоді Лелюк був поранений.

У травні 1943 року він воював під Новоросійськом в складі 18-ї десантної армії, брав участь у важких боях біля

висоти «Цукрова голова», не раз робив зухвалі вилазки в тил супротивника. За участь в боях під Новоросійськом нагороджений **орденом «Червоної зірки»**.

Ще раз був поранений під Керчю при переправі. Після шпиталю знову повернувся на фронт.

У боях на мисі Херсонес знову був тяжко поранений. Представлений до нагороди **орденом «Червоного прапора»**.

Після війни став капітаном збірної команди України з баскетболу, отримав звання майстра спорту. До 1956 року не покидав спортивного майданчика. Нагороджений Почесною грамотою ЦК ВЛКСМ за високі показники в спорті.

Ще продовжуючи грати, почав тренерську діяльність, ставши одним з кращих тренерів України. Ним підготовлено понад 30 майстрів спорту.

Заслужений тренер УРСР, доцент Харківського інженерно-будівельного інституту, Лелюк не раз залучався до роботи зі збірною командою України [70].

ЛОРЕНТ ЕДУАРД ЙОСИПОВИЧ (27.02.1911 – 1993)

Є. Й. Лорент із сином

Народився 27 лютого 1911 року в Ризі.

У Першу світову війну, в 1915 році, сім'я Лорентом евакуювалася з Риги до Харкова разом з велосипедною фабрикою Лейтнера, де батько Едуарда працював майстром.

Є. Й. Лорент – гонщик, рекордсмен, талановитий конструктор, заслужений майстер спорту автомобільного спорту, учасник війни.

3 грудня 1938 року працював старшим тренером з авто-мотоспорту при спортивному товаристві «Зеніт», м. Харків.

З червня 1941 року працював старшим майстром здавального цеху на Харківському мотоциклетному заводі, де і працював до евакуації заводу в Тюмень. Через постраждалої від бомбардування сім'ї, не зміг евакуюватися і потрапив під окупацію.

Війну технік-лейтенант Лорент пройшов від Дону до Берліна. Спочатку служив у танкових військах за своєю основною спеціальністю. Але коли командування дізналося про його рекорди і чемпіонські титули з мотоспорту, Едуард Йосипович відразу був призначений командиром мотовзводу.

І пішов тридцятирічний командир, вірніше проїхав за 4 роки тисячі кілометрів по важких дорогах війни. І все йому доводилося на війні робити:

ремонтувати техніку, вести моторозвідку, прориватися з оточення і доставляти донесення командуванню.

Ратні справи техника лейтенанта Едуарда Йосиповича Лорента гідно оцінені медалями: «За бойові заслуги», «За взяття Варшави», «За взяття Берліна», а також **Орден Вітчизняної війни II ступеня**.

*Заслужений майстер
спорту СРСР
Е. Й. Лорент (Харків,
клуб «Трудові резерви»).*

У перший день визволення Харкова 14 лютого 1943 року він вступив у 173 танкову бригаду, де був призначений механіком по ремонту бойових машин.

У березні 1944 року переведений в 6-й мотоциклетний полк на посаду техника, а в січні 1945-го призначений командиром ремонтного взводу. У січні 1947-го став заступником командира роти з технічної частини того ж полку.

У вересні 1947-го був звільнений в запас. Повернувся до Харкова і в вересні влаштувався на роботу конструктором автомобілів і мотоциклів при Харківському авто-мото клубі.

У 1950-ті роки працював в Харкові, виступав за спортивне товариство «Трудові резерви», боровся за всесоюзний рекорд швидкості на автомобілі. Свій перший всесоюзний рекорд швидкості Едуард Лорент встановив 16 червня 1953 року на Мінському шосе під Москвою, а останній – 16 квітня 1967 на аеродромі в Чугуєві. У період з 1955 по 1967 роки на автомобілі «Харків Л2» Едуард Лорент

встановив 27 всесоюзних рекордів швидкості, 14 з яких перевищували міжнародні. У 1965 році побудував перший в СРСР драгстер – «Харків Л3».

Помер в 1993 році в Харкові. Був одружений на мотоспортсменці Надії Скобель, у них був син Валерій – теж автогонщик [52, 90, 104, 120].

МАЗАНОВ ГЕОРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

(08.11.1912 – 15.01.2005)

Народився Георгій Мазанов в містечку Костянтинівка на Донбасі у багатодітній родині, де був молодшою, тринадцятою дитиною. Ще в підлітковому віці, слідом за батьком і старшими братами, пішов працювати на місцевий склозавод. В середині 1920-х років захопився футболом. Грав за команду «Хімік». Восени 1936 року Георгій отримує запрошення перейти в луганський «Дзержинець», в якому граючим тренером був відомий футболіст

Іван Кладько. Уже через рік захисник перебирається в «Стахановець» зі Сталіно, який виступав в групі «А» чемпіонату СРСР.

*Майстер спорту СРСР
з футболу Г. В. Мазанов*

З 1939 року був капітаном команди, став єдиним гравцем, який відіграв без замінів в усіх поєдинках команди в першій групі, починаючи з 1938 року і до червня 1941 року.

У квітні 1941 року Мазанову, одному з перших в історії команди, було присвоєно звання майстра спорту СРСР.

Під час війни працював у тилу. Нагороджений медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні».

У 1944 році Абрам Дангулов, який тренував московські «Крылья Советов» та який добре знав можливості захисника ще по спільній роботі в довоєнному «Стахановці», запрошує Мазанова в свою команду, де той згодом відіграв чотири сезони, аж до розформування колективу.

Взимку 1949 року Мазанов починає вчитися у Вищій школі тренерів при Московському інституті фізичної культури і після закінчення курсів, навесні того ж року повертається в Сталіно, де призначається старшим тренером «Шахтаря», який на той час знову виступав у першій групі. До 1974 року займався тренерською роботою.

У 1977-1980 роках був тренером і консультантом збірної СРСР, складеної з футболістів з обмеженим слухом. У 1980 році був обраний заступником голови спортивно-технічної комісії Федерації футболу РРФСР.

Помер у віці 92-х років. Похований в Москві.

Син Георгія Васильовича – відомий плавець Віктор Мазанов, рекордсмен, чемпіон світу і Європи, багаторазовий призер Олімпійських ігор [13, 54].

МАЗУР ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ

(30.08.1913 – 16.12.2005)

О. Г. Мазур народився в невеликому селі Широке Барського району (стара назва Попівка) Вінницької області в селянській родині. Ріс міцним і сильним хлопцем, і вже в підлітковому віці на сільських святах почав боротися проти місцевих дорослих борців.

У 1934 році в місті Бар він вперше побачив виступ циркових атлетів. Пізніше в своїй книзі «Шлях борця» Мазур писав «Я дивився на боротьбу, як на казковий спектакль».

Після цього вирішив пов'язати своє життя з боротьбою. Виїхавши

Заслужений майстер спорту СРСР з боротьби О. Г. Мазур

з греко-римської боротьби, призер чемпіонату СРСР з вільної боротьби.

Вперше виступивши на чемпіонаті світу 1955 року в Карлсрує, у віці 42 років став першим радянським чемпіоном світу з греко-римської боротьби у важкій вазі, перемігши у фіналі 34-річного шведського борця Бертіль Антонссона.

Заслужений тренер СРСР з боротьби О. Г. Мазур

Протягом багатьох років цей фінал був самим «літнім» в історії греко-римської боротьби.

У 1950 р. О. Мазур удостоєний звання заслуженого майстра спорту, а у 1963 р. – заслуженого тренера СРСР.

Протягом 20 років був головою Ради ветеранів ЦСКА, третім за рахунком з моменту його створення в 1964 році. У 1976 році в числі перших був нагороджений знаком «Ветеран спорту ЦСКА»

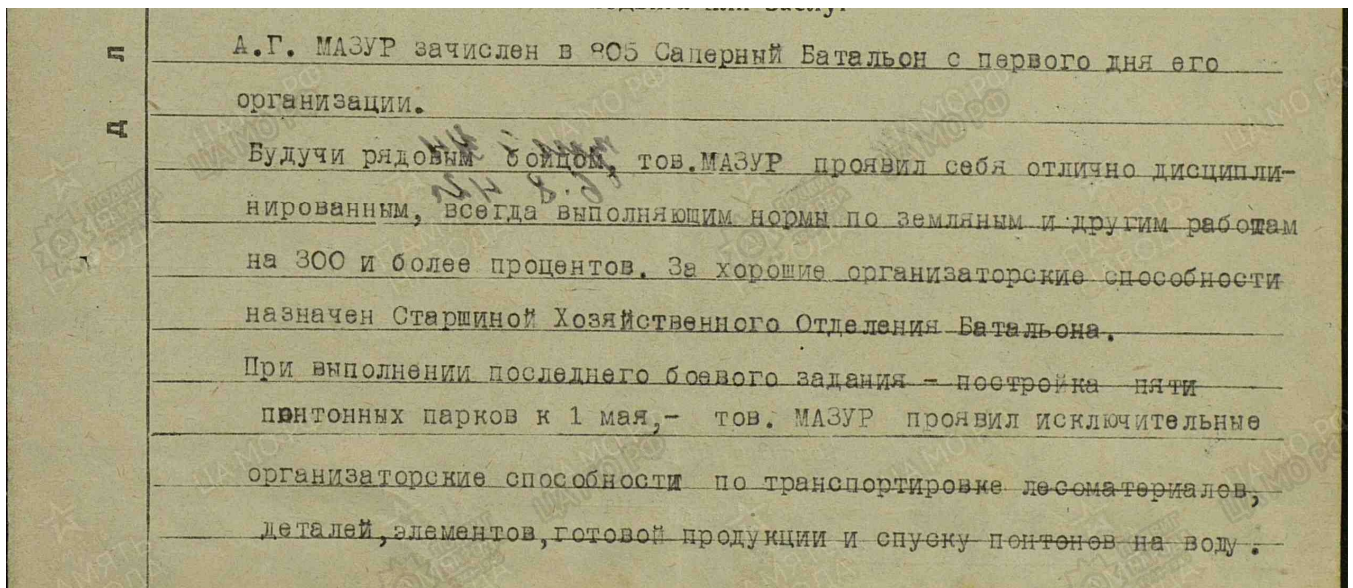
На тренерській роботі в ЦСКА пропрацював до 1990 року.

Автор книг: «Классическая борьба»; «Путь борца»; «Жизнь борца»; «Борьба вчера и сегодня»; «Семь Иванов».

Знімався в кіно. Виконавець ролей у художніх фільмах «Борець і клоун», «Жди

меня, Анна». Крім акторської роботи, виконував обов'язки тренера-консультанта.

Помер 16 грудня 2005 року. Похований в Москві на Троєкуровському кладовищі.

З архівних документів про нагородження О. Г. Мазура

Ще за життя Олександра Мазура в Москві почали проводити щорічну відкриту першість СДЮШОР ЦСКА з греко-римської боротьби пам'яті заслужених майстрів спорту Олександра Мазура і Володимира Росіна.

З 2011 року у Вінниці проводиться Міжнародний турнір серед юніорів з греко-римської боротьби пам'яті Олександра Мазура [51].

МАЛІНКО ГРИГОРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

(1922 – 1996)

Майстер спорту СРСР (вільна боротьба, греко-римська боротьба, самбо). Закінчив вищу школу Державного інституту фізичної культури (Харків). Виступав за «Динамо» (Харків) – 1945, 1950–51 рр., «Динамо» (Київ) – 1946 р. Срібний призер чемпіонатів СРСР з вільної боротьби (1945), бронзовий призер чемпіонатів СРСР (1946) в напівважкій вазі. 2-й призер чемпіоната СРСР з греко-римської боротьби (1950) у напівважкій вазі, 3-й призер чемпіоната СРСР (1945, 1951) в напівважкій вазі.

9-кратний чемпіон УРСР. Чемпіон Харкова з греко-римської боротьби (1945) у важкій вазі. Чемпіон Харкова з боксу.

*Майстер спорту СРСР
з боротьби Г. В. Малінко*

Більше 30 років працював викладачем фізичного виховання Харківського юридичного інституту (зараз НЮУ ім. Я. Мудрого). Учасник війни.

Нагороджений орденом Червоного Прапора (14.01.1944), орденом Вітчизняної війни I (6.04.1985) і II (28.08.1943) ступенів, орденом Червоної Зірки (5.09.1943), медалями «За оборону Сталінграду», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 р.р.» (20.09.1945).

Сім разів він залишався один на один зі смертю і сім разів він виходив переможцем. Мав бойові поранення. Багато років опісля, Григорію Васильовичу розповідали, що до місця, де знаходився він зі своїми артилеристами, тягнули прямий телефонний дріт: з ним повинен був говорити сам Сталін. Але зв'язківці запізнилися на декілька годин – комбата вже не було

*Викладач фізичного
виховання Харківського
юридичного
університету
Г. В. Малінко*

на місці. А сталося ось що. Фрагмент з документальної повісті «Неймовірна правда»: «Малінко і командир мінометної батареї старший лейтенант Мосін вилізли з окопу на бруствер – струсити з себе пісок із землею і ковтнути свіжого повітря. Малінко крикнув: «Як дихається, Сергію?». Мосін відповісти не встиг: в обгорілий дуб, що стояв поблизу, ударив великокаліберний снаряд. Осколки убили Сергія наповал. Григорія знайшли нерухожим. Їх поховали в цьому ж окопі. Рити могилу не було часу – засипали на швидку руку землею. Наступного дня один з солдатів помітив, що ґрунт ворухиться, земля дихає. Швиденько розкопали могилу. У офіцера, загорнутого в плащ-намет, ледве намацувався пульс. Малінко опритомнів через півтора місяці. Вага зі 130 кг зменшилася до 50 з невеликим. Він перетворився на обтягнутий висохлою шкірою скелет, щонайменше ворухіння рукою або ногою викликало божевільний біль. Один осколок пройшов навиліт, трохи не зачепивши оболонку легені, інший застряг в м'язі серця».

Про усі подвиги відразу не розповісти. Хотілось би розповісти про один з них. На самому початку війни наші війська з важкими боями відступали на схід. На Сумщині, недалеко від села Бабаковка, на батальйон, де служив Малінко, німці кинули літаки, артилерію і танки. Навкруги все горіло: земля, дерева, небо. Багато хто знімав тліючі гімнастерки. Німці давили вогневою потужністю. Загинули майже усі. Усупереч наказу командира зняти замок і кинути небоеспроможне зброя, Малінко залишився один з останньою 76-міліметровою гарматою і декількома ящиками снарядів. Відрізняючись незвичайною силою, Малінко вручну перетягував півторатонні зброя і снаряди, швидко міняв вогневі позиції і відкривав побіжний

артилерійський вогонь. Гітлерівцям, які вважали, що стрілянину ведуть принаймні кілька гарматних розрахунків, відступили. Їм в голову не могло прийти, що бій вів один чоловік.

А коли витратив останній снаряд, відчув: ноги не тримають. Заснув прямо біля гармати. Прокинувся зі світанком. Ломило усе тіло, ні на одному тренуванні він так не вимотувався. Треба було наздоганяти своїх, але не кидати ж зброю. Півторатонна тяжкість гнула до землі, але він викотив на битий шлях протитанкову гармату, яку в звичайних умовах тягнуть 2 коні. Тягнув її 18 кілометрів по розбитій дорозі. Добрався до своїх. Товариші по службі були упевнені, що його немає в живих, а тут він сам, та ще і з гарматою. Але чи міг він подумати, що цей безприкладний подвиг буде засуджений командиром? Його відразу ж заарештували, посадили на гауптвахту за невиконання наказу і натякнули про трибунал. Він чекав своєї долі, готуючись до гіршого. Непродумані рішення, від яких залежала доля людини, приймалися тоді за п'ять

Статті в газетах про Г. В. Малінка

хвилини на штабних засіданнях. Але через три дні йому повернули ремінь і викликали до генерала. Назавтра наказом по армії Малінко став лейтенантом РККА. Колишнього командира розжалували і перевели в його підпорядкування. Героїчний вчинок рядового артилериста дав можливість батальйону зберегти сили і підготуватися до відбиття ворожого наступу.

Травень 1942 року. Наступ на Харків. Кулі і осколки одночасно увійшли до лівої руки, правого плеча, шиї і голови Малінка. У тому ж році осколок снаряда роздрібнив колінний суглоб. У госпіталі в далекій Елісті він видужував тяжко та повільно. Після операції коліно не згиналося, Григорій Васильович вирішив розробляти його самостійно.

Поступово кульгавість проходила. У 1944 році, відразу після переправи через Березіну, він був поранений востаннє. Осколок вибив стегнову кістку.

У рязанському госпіталі попередили: «Хочеш вижити – потрібно ампутувати ногу: може початися гангрена». Від болю, що пронизує усе тіло, зводило судомою щелепи, але комбат мотав головою: ні, все, що завгодно, але не ампутувати. Малінко жестом кликнув хірурга і прошепотів: «Хто понесе

мене на стіл, застрелю». Під ковдрою він стискав пістолет, і ніяка сила не вирвала б зброю з його рук.

Удома Григорій Васильович з'явився у кінці 1944-го, він невпізнанно змінився, худий, неймовірно втомлений. Війна тривала, але усі ресурси його колись могутнього організму були вичерпані. Сил його вистачало лише на те, щоб жити. Але просто жити, тягнути жалюгідне існування, розраховуючи на чиюсь поблажливість, Малінко не хотів. Він навідріз відмовився подавати документи на інвалідність, хоча друга група була йому гарантована. Він вирішив: жити потрібно по-іншому. У порожньому сараї Григорій настелив більше трави, встановив трапеції і спеціальні колеса, і почалися тривалі вправи, що виснажували, для повернення понівеченої ноги в колишній стан. Ні про яке зайняття боротьбою він і не думав. Головним сенсом життя стало швидке відновлення, перетворення з напівкаліки в нормальну, здорову людину. Тоді йому ще не виповнилося і 25 років. З часом він майже позбавився від

*Г. В. Малінко перед
«льодовим купанням»*

кульгавості, але поранений організм не витримував навіть коротких, двохвилинних пробіжок. Кашель вивертав його навиворіт. У похмуру і жарку погоду давав про себе знати осколок під серцем, і тоді Малінко надовго прикладав широку долоню до грудей, стараючись хоч так – інших способів не було – його заспокоїти. Замість вибитої кістки, у супереч усім медичним законам, не утворювався кістковий мозоль, зате з'явився свищ, що гноївся. Іноді Григорій Васильович падав на ліжку, скорчившись від болю. Колишній комбат намагався не жаліти себе, він роздобув гір і розпочав з найпростіших вправ. Через три місяці він приступив до борцівських тренувань з майстром спорту І. І. Харченко.

Слава про дивовижні подвиги українського Геракла прокотилася по усій країні. Про нього створили фільм українські кінодокументалісти «З осколком в серці». Відомий письменник Микола Шаповал написав художньо-документальну повість «Неймовірна правда». Відважний воїн був нагороджений багатьма бойовими нагородами, а харківська громадськість виходила з клопотанням про присудження Григорію Васильовичу Малінко, який жив з ворожим осколком в серці, звання Героя України. Після 70-х років

було видано про нього шість книг українською мовою. Югослави зробили про нього шестисерійний фільм із справедливою назвою «Забутий герой».

Повернувшись з полів битв додому, Григорій Васильович повернувся в лад діючих спортсменів, повний сил і бажань знову перемагати: він тричі завойовував звання чемпіона СРСР і сім разів – України з боротьби.

Навесні 1995 року в м. Києві президент Леонід Данилович Кучма прикріпив до лацкана піджака Малінка статний **орден Ярослава Мудрого** – в українському спорті він першим був відзначеним такою високою нагородою [55, 70, 75, 92].

МАТВЄЄВ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ

(? – ?)

Три ордена Червоного Прапора в суворих боях отримав колишній робітник-ливарник, перший голова колективу фізкультури (спортклубу) ХТЗ і загартований бігун-легкоатлет Іван Матвєєв.

Офіцер І. В. Матвєєв

Свій бойовий шлях він почав ще в 1939 році на Халкін-Голі, а влітку 1941 року знову добровольцем пішов до військкомату. Захищаючи Сталінград, Іван Васильович прийняв під своє командування розвідроту, надовго визначивши тим самим власну армійську професію. Брав участь у боях на Курській дузі, після яких його частина була ворога буквально на околицях Харкова.

Але побувати в місті своєї молодості офіцеру Матвєєву так і не вдалося – їх вже готували до форсування Дніпра. Потім були зухвалі рейди по ворожих тилах, а в березні 1944 року його призначили начальником розвідки 256-ї стрілецької дивізії. В останні дні квітня 1945 року Матвєєв із загоном в 120 чоловік захопив під Берліном дачу і центральну радіостанцію Геббельса, яка перебувала під особливою охороною і відчайдушно закликала німців боротися до останнього, не здаватися.

У 1945 році майора Матвєєва направили служити в розвідувальне управління Північного флоту, а в запас він пішов тільки у 1961 році [25, 70].

МІШАКОВ ОЛЕКСАНДР СЕМЕНОВИЧ
(14.10.1912 – 17.01.1993)

Народився у м. Маріуполь. Український і радянський майстер спорту з гандболу та спортивної гімнастики.

*Майстер спорту СРСР
з гандболу та спортивної
гімнастики О. С. Мішаков*

Після закінчення школи ФЗН (фабрично-заводського навчання) Олександр приходить на роботу на металургійний завод імені Ілліча слюсарем-лекальником і одночасно вчиться заочно в середній школі, щоб отримати атестат зрілості. Пропрацював він на заводі з 1928 по 1930 рр. В робочому колективі його поважали за чесність, скромність, чуйність, за любов до роботи і завзятий, товариський характер. Саша Мішаков був прикладом в праці і заводієм серед молоді. Після трудового дня Олександр квапився в спортзал, де із захопленням займався гімнастикою і гандболом.

Захоплення спортивною гімнастикою у Олександра Мішакова дуже скоро переросло в професійну потребу. У 1931 році він поступає в Харківський інститут фізкультури, де незабаром проявляє себе не лише як здібний гімнаст, але і як володар яскравого тренерського таланту. Це, на щастя, не залишилося непоміченим, і на останньому курсі інституту випускникові, що подає надії, запропонували вести заняття зі студентами молодших курсів. Після закінчення інституту в 1935 році Олександра Мішакова залишили в «альма-матер» викладачем на кафедрі гімнастики.

О. Мішаков серйозно захоплювався не лише гімнастикою, але і гандболом. У свій час був воротарем збірної України, грав в одній команді з основоположником української і радянської гандбольної школи Євгеном Івановичем Івахіним.

Олександр Мішаков – учасник війни, воював у партизанському загоні на Київщині. В ході рейдів народні месники громили військові гарнізони німецько-фашистських загарбників, поліцейські відділки, винищували окупаційну адміністрацію, страчували зрадників Батьківщини, мінували шосейні дороги і залізниці, висаджували в повітря мости, влаштовували крахи ворожих потягів, знищували склади і аеродроми, вели розвідувальну роботу, а в прифронтових районах надавали безпосередню військову допомогу наступаючим частинам Червоної Армії.

Олександр Мішаков разом з бойовими товаришами партизанив також і в лісах під Харковом. Він легко долав багатокілометрові переходи, майстерно кидав гранати, влучно стріляв. А рідкісними хвилинами затишшя користувався,

щоб трохи відпочити: доводилося спати і на сирій землі, що промерзла, і дихати димним повітрям потайних партизанських землянок.

Восени 1943 року партизанський загін, в якому воював Мішаков, вийшов під Київ, де з'єднався з регулярними частинами Червоної Армії. У боях за звільнення столиці України Олександр Мішаков був поранений. У санітарному потягу його відправили на лікування на Урал, у Свердловськ. У шпиталі Олександр не просто лікувався, а почав потихеньку тренуватися. Розробив спеціальний комплекс вправ для поранених, допомагав відновлюватися іншим бійцям. Після лікування був призначений начальником фізичної підготовки 60-го стрілецького полку в Уральському військовому окрузі.

*Головний тренер збірної СРСР з гімнастики
О. С. Мішаков*

*Меморіальна дошка
О. С. Мішакову у м. Києві*

Після демобілізації з армії Мішаков приїжджає до Києва, де працює старшим викладачем кафедри гімнастики Київського інституту фізкультури. Тоді йому було 32 роки.

Треба відмітити, що О. С. Мішаков був не лише активним учасником усіх агітаційно-масових заходів, що популяризували спортивну гімнастику, але і їх організатором. Він був одним з керівників при підготовці української делегації до Всесоюзних фізкультурних парадів на Червоній площі в Москві і гімнастичних виступів в Україні.

О. С. Мішаков був автором 20 наукових та методичних розробок.

Олександр Семенович Мішаков був членом президії і головою тренерської ради Федерації гімнастики УРСР, а також членом Комітету з фізичної культури і спорту

при Раді Міністрів УРСР.

Серед його вихованців багато світових імен з чемпіонськими титулами, наприклад, Лариса Латиніна, 9 разів вона ставала Олімпійською чемпіонкою; Борис Шахлін – 7-кратний Олімпійський чемпіон і багато інших.

22 роки О. С. Мішаков був головним тренером збірної СРСР. Нагороджений **орденом Червоного Прапора**, «Знаком пошани», а також **медалями**, в числі яких «**За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.**» та «**За доблесну працю**». Нагороджений знаками «Відмінник народної освіти» і «Відмінник фізичної культури». У Києві за адресами: бульвар Тараса Шевченка, 2 і вулиця Миколи Матеюка, 4 О. С. Мішакову встановлені меморіальні дошки.

Олександр Семенович Мішаков покинув цей світ 17 січня 1993 року. Доля відміряла йому життя завдовжки в 80 років.

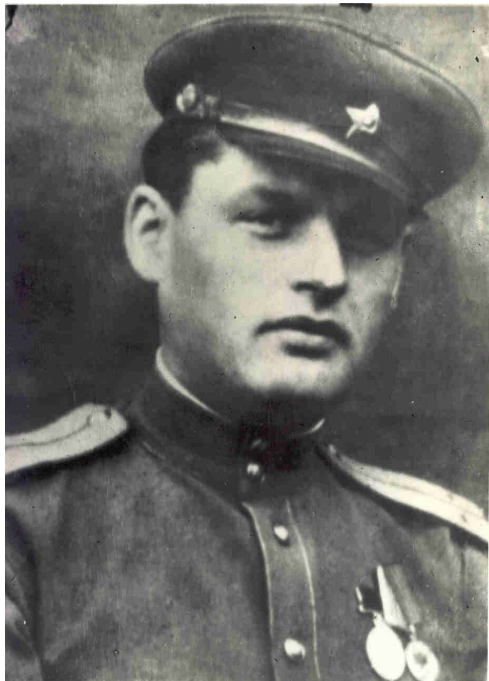
5 травня 2004 року в Києві, на будинку, де жив великий тренер (бульвар ім. Шевченка, 2), встановили меморіальну дошку з написом: «У цьому будинку в 1963-1993 рр. жив заслужений тренер СРСР та України, заслужений майстер спорту СРСР, кращий тренер ХХ століття Олександр Семенович Мішаков» [98, 119].

МОРЕНЕЦЬ МИКОЛА ПАВЛОВИЧ

(13.11.1922 – 06.02.1991)

Микола Павлович Моренець народився в сел. Сахновщина Харківської області, жив у місті Суми.

Моренець ще з дитинства мав пристрасть до природи і мандрівок. Згодом, закінчивши школу, став радистом, плавав на торговельних кораблях Чорноморського пароплавства. А коли почув про гірські зимівлі, розпрощався із флотом та влаштувався зимівником-радистом на Ельбрусі. Там і застала його війна.

Альпініст М. П. Моренець

Мріяв стати вчителем історії, навіть готувався до екзаменів у педагогічний інститут, але в 1940 році був призваний до армії на дійсну службу.

Служив в Пролетарській дивізії. Бойове хрещення в дні війни прийняв на фронті під Смоленськом. В окоп, де було кілька наших бійців, влучив снаряд. Моренця тяжко поранило в спину і в руку.

П'ять місяців пролежав нерухомим в Оренбурзькому госпіталі, потім лікувався в Ташкенті.

Дізнавшись про плановані заходи, в яких потрібна альпіністська допомога, він негайно дістався до штабу полку і записався добровольцем.

«Українець, симпатичний хлопець, високий такий, дуже добре співав. Він співав нам і романси і взагалі схильність складати вірші виявляв. У нього багато було

віршів. Ми думали, що він буде знаменитим поетом. Пісня «Барбарисовий кущ» написана ним в 1943 році на Кавказі незабаром після виконання бойового завдання (в складі загону А. Гусева) по зняттю фашистських прапорів з Ельбрусу. Чому саме барбарисовий кущ? В Баксанській ущелині дуже багато барбарисових кущів, і я думаю, що у Колі саме тому він став якимось символом» – згадувала Любов Короваєва.

Альпіністи отримували завдання вивести людей – дітей, жінок, старих. І водночас не можна було залишити ворогові комбінат, найцінніше обладнання, сировину, молібденові концентрати, такі потрібні Батьківщині для виробництва броні.

Вгору ущелиною йшли або їхали школярі, літні шахтарі. Їх супроводжували альпіністи. Вони наводили переправи, навішували поручні, рубали схід на льодових схилах.

Після війни альпініст Микола Моренець – викладач військової справи Тирніазької школи.

У 1951 році М. Моренець закінчив Сумський педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка.

М. П. Моренець – педагог, персональний пенсіонер республіканського значення [62, 64, 65].

НЕЧАЄВ ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

(16.12.1923 –?)

Лейтенант Ю. М. Нечаєв

Юрій Михайлович Нечаєв народився у м. Вовчанську Харківської області. Батько був бухгалтером, а мама – домогосподаркою.

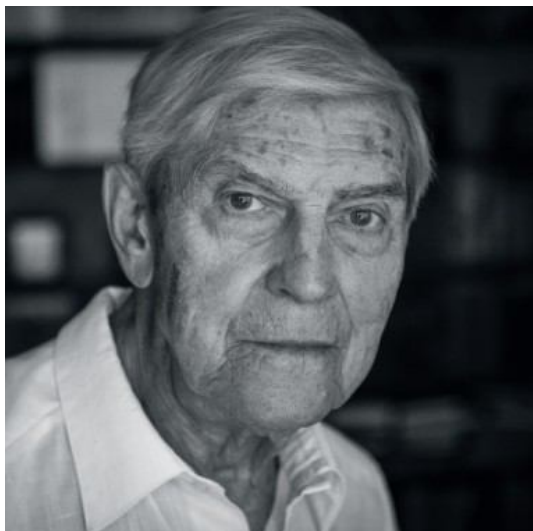
Коли навчався в школі, вирушав у пішохідні прогулянки, подорожував на велосипеді, йшов куди-небудь чим далі на лижах. Усі райони Донбасу і багато міст він обійшов пішки або об'їздив на велосипеді.

22 червня 1941 року 17-річний Юрко вирішив воювати. Потрапив у Харківське танкове училище. Бойовий шлях лейтенанта Нечаєва почався в 1942-му в Сталінграді – він потрапив в саме пекло війни. Вже у 18 років його призначили командиром танкового взводу. Танкіст був кілька разів поранений, але він залишався живий, за його словами, тільки з Божою допомогою.

Нечаєв Юрій Михайлович у роки війни був учасником звільнення від фашистів України і Білорусі, брав участь у штурмі Кенігсбергу. Брав участь у боях за Сталінград, Запоріжжя, Оршу, Каунас, Кенігсберг.

Був двічі поранений. Під Оршею машина лейтенанта Нечаєва вийшла в тил ворогові, він сів на місце навідника і особисто підбив три танки.

Юрій Михайлович розповідав: «Для мене це було одне задоволення, знаючи, що ззаду ніхто мені не погрожує, з боків ліс – ніхто мене не стисне. Я виїхав сюди і я готовий, хазяїн-пан. Я навіть здивувався, що, виявляється, німці драпають, будьте здорові, коли потрапляють в таке».

*Заслужений тренер України
Ю. М. Нечаєв*

Після війни Юрій Михайлович міцно зв'язав свою долю зі спортом – закінчив Військовий інститут фізичної культури, займався фізпідготовкою військових, а потім навіть готував спортсменів до Олімпійських ігор.

Юрій Михайлович згадував: «Одинадцять років я пробув начальником фізпідготовки округу. Так віддавався роботі, що коли старша дочка виходила заміж, вона мені зателефонувала і нагадала: «Пап, а ти ж не забув, що сьогодні у нас весілля?» Ось так працював, розумієте. Ну і повага, звичайно, була. Вдячність міністра оборони та інше. Командуючі округом змінювалися, а авторитет Київського військового округу

по фізпідготовці залишався у збройних силах на висоті. Завдяки кому? Звичайно, мені. Я отримав звання «Заслуженого тренера України», «Заслуженого працівника фізичної культури і спорту», це вже урядова нагорода. Коли мені виповнилося п'ятдесят років, я спробував звільнитися з армії, і потім намагався ще три роки. Вийшов у відставку в сімдесят сьомому році. Ледве умовив останнього начальника управління бойової підготовки, був такий – генерал-лейтенант Якимович. Говорю: «Товариш генерал, ну, пожалуйте мене, будь ласка». «Так їдь на курорт, потім повернешся, і ми вирішимо питання». Приїжджаю: «Ну, немає, рік ще побудь». Коротше, я ледве вирвався, і відразу пішов працювати в спорткомітет України, і відповідав вже за підготовку олімпійців до Олімпійських ігор в усіх військових округах. Я здійснював контроль: які побутові умови створені спортсменам, умови тренувань, та інше, інше, інше. І успішно – мої армійці були завжди на високому рівні в Україні».

З 1991 року займався ветеранськими справами, соціальним захистом ветеранів спорту. Полковник у відставці, кавалер бойових нагород, заслужений тренер України, заслужений працівник фізичної культури і спорту України, голова Комісії соціального захисту ветеранів, Ради ветеранів фізичної культури і спорту; інвалід війни 1-ї групи, кавалера орденів Червоної Зірки (трьох!), нагороджений **орденом Вітчизняної війни I і II ступенів**, кавалер медалі «За відвагу» [9, 40, 61].

НІКІТІН ВОЛОДИМИР КОСТЯНТИНОВИЧ

(15.06.1911 –20.09.1992)

Конструктор швидкісних автомобілів, рекордсмен світу та СРСР із авто гонок, заслужений майстер спорту СРСР, наставник декількох поколінь автомобільних інженерів.

*Заслужений майстер спорту СРСР
В. К. Нікітін*

Про свої бойові заслуги В. К. Нікітін говорить дуже скромно. Проте, в роки війни він чотири роки провів за кермом своєї машини, доводилося брати в руки і автомат, вести машину під кулеметним вогнем і артобстрілами. Після важкої контузії під Сталінградом перейшов в оперативний відділ. Воював на берегах Волги і в Карпатах, переправлявся по мостах через Дунай і Віслу. Не один раз був поранений. День Перемоги зустрів у горах Чехії, де їх частини розшукували недобиті залишки німецьких

підрозділів.

Автобіографія, датована 1973 роком:

«Я, Нікітін Володимир Костянтинович, російський, безпартійний, народився в липні 1911 року. Місце народження, як і батьків, не пам'ятаю, з дошкільного віку виховувався в дитячих будинках міст: Ростов-на-Дону, Баку, Харкова.

У 1926 році, після закінчення середньої школи в дитбудинку села Пересічне Харківської області, був направлений в ФЗУ при Харківському паровозобудівному заводі – нині завод імені Малишева. У 1928 році після закінчення ФЗУ за фахом «коваль» був направлений працювати на меблевий комбінат, де освоїв ще одну спеціальність – різьбяр по дереву. На цьому комбінаті пропрацював до 1931 року.

У 1931 році перейшов працювати до Харкова, на будівництво Палацу культури залізничників, де пропрацював до 1933 року. У 1933 році був призваний до лав Червоної Армії і прослужив до 1935 року. У 1935 році, демобілізувавшись, повернувся до Харкова і почав працювати на заводі «Гідропривід», спочатку різноробочим, потім начальником центрального матеріального складу. З 1938 року почав працювати шофером, а незабаром начальником транспортного цеху заводу.

Стаття в газеті про В. К. Нікітіна

У 1940 році перейшов працювати шофером в автобазу Харківської Міської Комітету партії, де пропрацював до осені 1941 року, тобто до евакуації міськкому партії в м. Куп'янськ.

У Куп'янську, відмовившись від

евакуації в глиб країни, пішов на фронт. В армії

служив до закінчення війни 1945 року. Був поранений, контужений. Нагороджений десятьма урядовими нагородами. Весь час служби в Радянській армії був водієм.

Восени 1945 року демобілізувався, повернувся до Харкова і почав працювати головним інженером шахти тієї ж самої автобазы ГК КПРС, а з 1946 року – її начальником. На посаді начальника автобазы почав займатися автомобільним спортом.

У 1952 році перейшов працювати в Харківський авто-мото-клуб, де займався реконструкцією і підготовкою рекордно-гоночного автомобіля

«Харків-6» до встановлення світових рекордів швидкості.

У 1953 році, після встановлення ряду світових рекордів, був зарахований до штату Всесоюзного Комітету у справах фізкультури і спорту при Раді Міністрів СРСР, де пропрацював до 1959 року.

У 1959 році

перейшов працювати в Харківський автомобільно-дорожній інститут, де працював аж до самого кінця старшим

механіком науково-дослідницької групи проектування швидкісних автомобілів.

Під час його роботи створено шістнадцять унікальних автомобілів серії «ХАРКІВ» і «ХАДІ», на яких встановив 30 всесоюзних рекордів швидкості, з яких 9 перевищують світові. Самі автомобілі отримали світову популярність,

Барельєф В. К. Нікітіну на будівлі центрального корпусу Національного автомобільно-дорожнього університету м. Харкова

а всередині країни – численні нагороди на виставках і відзначені нагородами ЦК ЛКСМУ і ЦК ВЛКСМ».

Нагороди:

- За участь у німецько-радянській війні – десять урядових нагород, зокрема орден «Слави» третього ступеня.
- За професійні заняття автомобільним спортом: 37 різних почесних знаків і медалей, 116 дипломів і грамот [47, 67, 70, 90].

НІКІФОРОВ ПОРФИРІЙ ІВАНОВИЧ

(1909 – ?)

Порфирій Іванович Нікіфоров – колишній командир полку, який брав Кенігсберг, після війни – заслужений тренер СРСР.

Він народився 1909 року у м. Феодосія. Добре пам'ятає революцію, громадянську війну. В його родині було 15 дітей! Вісім братів Нікіфорових – Андрій, Василь, Макар, Терентій, Ларивон, Павло, Порфирій та Михайло билися проти німецько-фашистських загарбників. Усіх дочекалася з війни Агафія Гаврилівна. Не брала фашистська куля синів цієї матері, хоч усі вони були поранені. Наймолодший, Михайло, тричі горів у танку. Всі брати повернулися додому з бойовими нагородами.

– До 14 років я, здається, й не чув слова «спорт».

А в 15 років він – чемпіон Феодосії з гімнастики, в 16 – з плавання на боці. Невдовзі почав виступати на змаганнях штангістів, борців, боксерів.

*Заслужений тренер СРСР
з легкої атлетики
П. І. Нікіфоров*

У 1932 році Порфирій Нікіфоров став студентом Ленінградського інституту фізкультури. Він приїхав сюди в парусинових туфлях, у латаних-перелатаних штанях. І коли двадцятирічному першокурсникові видали спортивну форму, він зрозумів, що «життя тільки починається». Тривалий час Порфирій займався чим завгодно, тільки не легкою атлетикою. І лише на 4-му курсі раптом: стрибок у довжину – 6 м 70 см, біг на 100м – 11,7 сек. У призначенні до Одеського педагогічного інституту, яке Нікіфоров отримав 1936 року, було сказано, що він може бути тренером з гімнастики, легкої атлетики, класичної боротьби і важкої атлетики. Ото універсалізм!

Молодий тренер і сам виступав, за його словами, «де тільки міг». Чемпіон

Одещини з фехтування на рапірі, шаблі та штику, учасник змагань з важкої атлетики, класичної боротьби, боксу, плавання. Був чемпіоном республіки в стрибках у довжину – 6 м 73 см. Згодом став рекордсменом України в бігу на 200 м з бар'єрами.

Війна для нього почалась 1939 року. Довелось воювати ще з білофінами. Повернувся з пораненням у руку. Літав стрільцем – радистом. Двічі горів у літаку.

Війну Порфирій Іванович пройшов з першого до останнього дня, весь час на передньому краї.

У вересні 1941 року був призначений командиром взводу полкової розвідки.

У жовтні 1941 року Нікіфорову, який нещодавно став членом партії, командування доручило створити ударну роту автоматників. Він відібрав 100 чоловік – комуністів і комсомольців.

Рота Нікіфорова захопила 6 новеньких тягачів з протитанковими гарматами і снаряди до них, 23 кулемети, гвинтівки, гранати. За цю операцію лейтенант Нікіфоров одержав свою першу нагороду – **орден Червоної Зірки**.

На початку 1942 року Перекопська дивізія воювала на Донбасі. На той час Нікіфоров був уже командиром батальйону. На Донбасі в лютому 1942 року лейтенанта Нікіфорова призначили на місце загиблого командира батальйону. Коли він дістався до міста розташування частини в селі Черкаському, від батальйону залишилася жменька бійців. З чотирма солдатами Нікіфоров закріпився в селянській хаті. Трималися, поки не скінчилися боеприпаси. Німці закидали їх гранатами. Загинули всі, крім Нікіфорова, пораненого в плече і спину одинадцятьма осколками. Він знайшов підпілля і заліз туди. Там уже була господарка хати з двома дітьми.

Потім він подався шукати своїх. Та не дійшов лейтенант Нікіфоров. Уночі в полі його схопили. Не допоміг селянський одяг. Добре хоча, що не знайшли документи, які він носовичком причепив під коліном. Три дні його катували, а потім повели на розстріл. Він втік.

Новочеркаськ, кубанські станиці, Сальські степи, озеро Манич, Армавір, Невиномиськ, Черкеськ – довга дорога комбата Нікіфорова від смерті до життя. Під Нальчиком він знайшов свою 9-у армію.

Потім його товариші підрахували: за три з половиною місяці Порфирій Іванович пройшов понад 2000 кілометрів по тилах німців.

Батальйон капітана Нікіфорова одним з перших форсував Адагум і захопив хутір Калініно та станицю Кеслерове.

За командирську винахідливість, за особисту мужність, виявлену під час прориву Блакитної лінії, «болотний комбат» був відзначений **орденом Олександра Невського**.

У 1944 році Нікіфоров воював на 3-му Білоруському фронті, визволяв Мінськ. Його досвід «болотного комбата» особливо прислужився в цих краях. Потім він з боями пройшов усю Польщу, Пруссію. Цей відрізок бойового шляху комбата відзначений **орденом червоного Прапора**.

За бої під Кенігсбергом майор Нікіфоров був нагороджений **орденом Вітчизняної війни I ступеня**. Та війна для Порфирія Івановича не закінчилася в травні 1945 року. Він воював ще до жовтня – допомагав Війську Польському добивати в Августовських лісах і Мазурських болотах фашистські банди.

З чотирма орденами й шістьма медалями, з трьома контузіями і кількома пораненнями повернувся Порфирій Іванович Нікіфоров додому. І знову прийшов у спорт. Про тренера Нікіфорова писали не раз.

*1952 рік. Чемпіон СРСР Євген Вансович
разом зі своїм тренером
П. І. Нікіфоровим*

Усього Порфирій Іванович виховував близько 30 майстрів спорту з різних видів легкої атлетики. Чимало з них завоювали найпочесніші спортивні титули чемпіонів та рекордсменів країни і республіки. Це, зокрема, Євген Вансович, Лія Хітріна, Валентина Сбітнева, Емма Пчелінцева, Валентина Богатирьова.

Отже, як бачимо, тренер Нікіфоров непогано розумівся на багатьох видах легкої атлетики. Але з усіх все-таки віддав перевагу стрибкам.

На висоту два метри і вище Порфирій Іванович «закинув» чи не два десятки хлопців, у тому числі і власного сина – Олександра. Років 15 тому, коли двометровий рубіж мало кому ще скорявся, саме Одеса була єдиним містом країни, де налічувалося відразу більше 10 спортсменів, які здолали його. Всіх їх виховував П. І. Нікіфоров. У 1958 році він став заслуженим тренером СРСР.

1969 року П. І. Нікіфоров опублікував статтю «Наука спринту». Тренер Валерія Борзова В. В. Петровський сказав авторові: «Спасибі, Порфирію Івановичу, дуже цінна робота! Я багато взяв з неї».

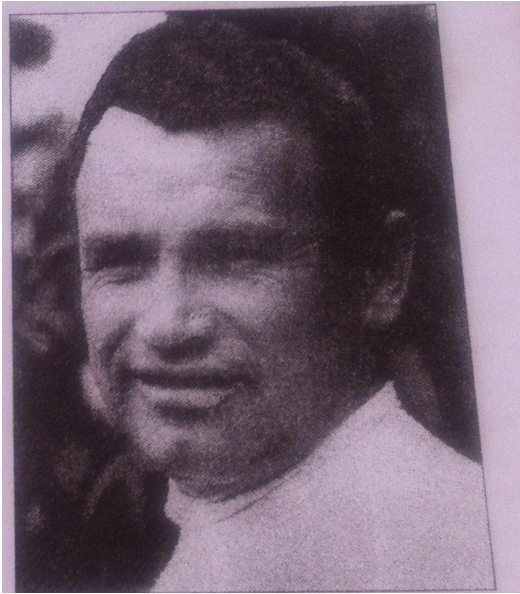
У лютому 2011 року в Одесі пройшли міжвузівські легкоатлетичні змагання, присвячені пам'яті заслуженого тренера СРСР Порфирія Івановича Нікіфорова [65, 83, 122].

НОРОВ РОМАН ІВАНОВИЧ

(01.01.1898 – 1942)

Прославлений харківський футбольний голкіпер, не раз захищав честь збірної команди СРСР.

Народився в м. Миколаєві, Херсонська губернія. Учасник Громадянської війни, учасник II-ї світової війни.

*Харківський футбольний
голкипер, чемпіон СРСР
Р. І. Норов*

У футбол почав грати в 1913 році в Миколаївських командах, однією з яких був «Уніон». У 1917 році дев'ятнадцятирічним вже захищав ворота збірної міста. У 1922 році в складі збірної грав у півфіналі чемпіонату України проти команди «Штурм» (Харків) (0:4). У наступному році Норов переїхав для навчання в Харків, де грав уже за сам «Штурм».

У 1924 році в складі збірної команди міста Харкова став чемпіоном СРСР. Грав у фінальному матчі проти збірної Ленінграда. У 1923-1924 роках залучався до матчів збірної СРСР. У 1925 році виїжджав на ігри в Туреччину, грав проти команд Австрії та Фінляндії. Захищав ворота збірної України в матчах з командою Москви на Всесоюзній спартакіаді 1928 року.

У 1940 був нагороджений Почесною грамотою Республіканського Комітету у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР.

Роман Норов по праву вважається основоположником української школи гри воротарів. Його гра дещо відрізнялася від гри колег з Москви та Ленінграда. Норов намагався якомога менше падати, робити кидків за м'ячем, але чудово передбачав напрямок польоту м'яча і стоячи опановував їм. При виході суперника один на один з воротарем Норов намагався ліквідувати небезпеку, відбиваючи м'яч ногою. Ось що говорив про нього один з найсильніших воротарів України і Радянського Союзу Антон Ідзковський: «Грав Роман Норов просто, без показних ефектів, але як же надійно захищав він ворота збірної України в відповідальних матчах з командами Москви на Всесоюзній спартакіаді 1928 року!»

Закінчивши футбольну кар'єру, Норов освоїв професію гравера. Довгий час працював на одному з підприємств Харкова, грав в заводській команді.

Під час війни був направлений до рідного Миколаєва для підпільної роботи. Був схоплений і розстріляний фашистами у 1942 році. Похований на Харківщині.

Норов – герой книг «Воротарський майданчик» (Ю. Грот) і «Зірки великого футболу» (Н. Старостін) [25,69].

ОДИНЦОВ ДАНИЛО СИДОРОВИЧ Герой Радянського Союзу (1918 – 1941)

Народився у 1918 році. У Військово-морському Флоті з 1941 року. Учасник Другої світової війни з 1941 року. Був шестикратним чемпіоном Чорноморського флоту, п'ятикратним чемпіоном Криму і тричі завойовував звання найсильнішого на першості ВМФ з класичної боротьби. Герой Радянського Союзу (23.10.1942). Нагороджений **орденом Леніна** і **орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня**. Навіки зарахований до списків військової частини.

*Меморіальна дошка
Д. С. Одинцову
у м. Севастополь*

Стрелець 18-го окремого батальйону морської піхоти (Берегова оборона Чорноморського флоту) червонофлотець Данило Одинцов при обороні Севастополя 7 листопада 1941 року у складі групи бійців на чолі з політруком Н. Д. Фільченковим в районі села Дуванкой (нині село Верхнесадовое адміністрації міста-героя Севастополя) відбивав атаки супротивника, що намагався через долину вийти до Севастополя. Загинув в ході бою.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 жовтня 1942 року за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецько-фашистським загарбниками і проявлені при цьому мужність і героїзм червонофлотцеві Одинцову Данилу Сидоровичу посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Похований у братській могилі на кладовищі селища Деркачі в Севастополі.

На місці подвигу встановлений пам'ятник. Ім'ям Героя названа одна з вулиць

Севастополя на фасаді будинку № 1 якою встановлена меморіальна дошка. Ім'я Героя – на Дошці пам'яті в Музеї Чорноморського флоту в Севастополі.

З 1975 року щорічно восени проводиться турнір з самбо, пов'язаний з ім'ям чемпіона Чорноморського флоту з самбо Данила Одинцова, одного з учасників легендарного бою п'яти героїв-червонофлотців з фашистськими танками біля села Верхньосадове [85].

ОЛЬШАНСЬКИЙ КОСТЯНТИН ФЕДОРОВИЧ

Герой Радянського Союзу

(21.05.1915 – 27.03.1944)

Костянтин Федорович народився на станції Приколотне Харківської області. Закінчив школу фабрично-заводського навчання і водив паровози степовими просторами України. Помічника машиніста Костянтина Ольшанського поважали за сумлінність, щирість, добре знання своєї справи. Була в юнака одна велика пристрасть – спорт. Разом з товаришами обладнав на станції майданчик для тренувань. Грали у футбол, бігали, стрибали, виконували гімнастичні вправи на саморобних приладах.

*Лейтенант
К. Ф. Ольшанський*

Захоплення спортом допомогло не дуже сильним. Коли прийшов на призовну медичну комісію, його направили у флотську школу. Там вчився на «відмінно». Дістав кваліфікацію машиніста-турбініста.

Дисциплінованого, сумлінного юнака направили на курси командного складу, а потім залишили в школі інструктором.

Змагання на ялах проводилися на флоті регулярно. Моряки демонстрували свою майстерність веслування і управління парусами. А незабаром було оголошено про наступний чемпіонат флоту з парусних гонок. Ольшанський підібрав собі команду і почав регулярні тренування. Успіх прийшов не одразу. В перших змаганнях його човен набагато відстав від призерів.

Влітку 1940 року в Севастопольському яхт-клубі зібралися найсильніші яхтсмени.

Змагалися в семи гонках. Цього разу Костянтин і його екіпаж чотири рази фінішували першими, двічі – третіми. Останню гонку вони завершували вже як переможці. Він став чемпіоном Чорноморського Флоту з парусного спорту.

Через рік Костянтинові Ольшанському разом з тими ж товаришами доведеться прийняти перший бій з ворогом. Гітлерівці хотіли з ходу заволодіти Севастополем. Моряки учбового загону разом з іншими воїнами зупинили ворога на підступах до головної бази флоту.

Школа було евакуйована. Але Ольшанський написав рапорт з проханням відправити на передову. Товариші знали про його тяжке горе. Під час евакуації з Севастополя поїзд, у якому їхали дружина і син, розбомбили фашистські літаки. Дворічного Валерика підібрали невідомі люди, і сліди його загубилися. Дружина десь на військових дорогах марно намагалася розшукати хлопчика. Серце моряка рвалося до бою.

*Пам'ятник
К. Ф. Ольшанському
у с. Мангуші на Алеї Слави*

*Пам'ятник
К. Ф. Ольшанському
у морському порту
м. Миколаєва*

Лейтенант Ольшанський прибув у 384-й окремий батальйон морської піхоти, основне ядро якого брало участь у десанті на Малу землю під Новоросійськом. Його призначили командиром роти автоматників. А тут надійшло розпорядження про висадку десанту в складі посиленої роти під Таганрогом.

Командування високо оцінило дії десанту, зокрема відвагу молодого начальника штабу: його було нагороджено **орденом Червоної Зірки**.

Минуло кілька днів, і надійшов новий наказ: висадитися на південь від Маріуполя і перерізати шляхи відходу ворожих військ. Цього разу керівництво всією операцією було доручено Ольшанському.

Гітлерівці кинули проти десанту два батальйони піхоти, кілька танків. Але моряки мужньо билися з переважаючими силами ворога, утримуючи стратегічно важливі позиції. К. Ф. Ольшанського було нагороджено **орденом Олександра Невського**.

Миколаївський напрямок у повідомленнях інформбюро з'явився ще на початку березня 1944 року. Десант мав допомогти радянським військам малою кров'ю визволити Миколаїв і саме тому прийняти на себе страшний удар ворога.

Для виконання такого важливого завдання командиром обрали Ольшанського. Тактично грамотний, безстрашний офіцер, він користувався великим авторитетом і любов'ю в батальйоні.

Десантники зайняли кругову оборону в приміщенні контори порту і складу.

Бій розпочався вранці. Фашисти кинули проти десантників три батальйони піхоти, танки, великокаліберні кулемети, артилерію, міномети, вогнемети, але ніщо не змогло зламати мужності десантників. Дві доби відбивали вони безперервні атаки ворога. Коли наші війська підійшли до порту,

в живих залишалася тільки невелика група тяжкопоранених героїв-десантників.

А на підступах до елеватора лежало близько тисячі трупів фашистських солдатів і офіцерів.

Усім 67 морякам і рибалці-провідникові Андрєєву було присвоєно звання **Героя Радянського Союзу** (посмертно). Тих, хто загинув у нерівному бою біля елеватора, поховано на високому березі Інгулу в центрі міста, біля головної площі Миколаєва. Нині тут стоїть бронзовий монумент – Костянтин Ольшанський під прапором веде в бій своїх безстрашних побратимів. Тут палає Вічний вогонь.

Спортсмени Миколаївщини пам'ятають про те, що командир легендарного десанту був найкращим яхтсменом Червонопрапорного Чорноморського Флоту. На приз імені Ольшанського проводяться різні

Пам'ятний камінь на місці висадки десанту під командуванням Костянтина Ольшанського в селі Юр'ївка.

змагання. Як правило, призовники – майбутні моряки – беруть участь у змаганнях на човнах за маршрутом легендарного десанту.

Традиційним став меморіал – змагання боксерів на честь 68 героїв-десантників.

Миколаївська морехідна школа носить ім'я К. Ф. Ольшанського.

Іменем легендарного командира названо й одну з вулиць Миколаєва, Будинок культури. На березі Південного Бугу виросло робітниче селище Ольшанське.

Ім'я Костянтина Ольшанського сяє на борту одного з океанських суден, споруджених у Миколаєві. На сцені місцевого українського музично-драматичного театру йде героїчна драма «Ольшанці». Створено фільм «Десант у безсмертя». Подвиг мужніх моряків оспіваний художниками, скульпторами, поетами.

На площі, біля якої стоїть пам'ятник героям, часто стартують міські змагання легкоатлетів, велосипедистів, мотоциклістів... Перед тим, як розпочати боротьбу за першість, спортсмени кладуть квіти до підніжжя монумента [65, 71, 72, 117].

ОНИЛОВА НІНА АНДРІЇВНА

Герой Радянського Союзу

(10.04.1921 – 08.03.1942)

*Герой Радянського Союзу
Н. А. Онілова*

Ніна народилася в селі Ново-Миколаївка Фрунзенського району Одеської області. В одинадцять років залишилася сиротою, виховувалася в одеському дитячому будинку. Переїхала до Одеси до сестри, де працювала швачкою на трикотажній фабриці «Друзі дітей». Пішла у вечірню школу. Займалася спортом – тренувалася і навчалася в Одеському аероклубі.

У передвоєнні роки героїями мріяли стати не тільки хлопці, а й дівчата. Особливо після того, як подивилися фільм «Чапаєв». У Ніни навіть не було сумнівів: вона буде кулеметницею. Ніна стала із захопленням займатися в кулеметному гуртку і закінчила його на «відмінно».

У перші ж дні війни Ніна з подругами пішла до військкомату. В армію їх відразу не взяли. Але дівчата були із наполегливих

і 4 серпня 1941 року наділи солдатські гімнастерки. Ніна потрапила в Чапаєвську дивізію – ту саму, в складі якої боролася в роки Громадянської війни легендарна Анка-кулеметниця. Правда, спочатку довелося стати санінструктором роти. Одного разу під час бою поруч раптом замовк кулемет. «Потерпи трохи», – сказала дівчина пораненому, якого перев'язувала, а сама кинулася до кулемета і повела точний вогонь по наступаючим фашистам.

Після цього бою вона звернулася до командира полку з проханням перевести її в кулеметний взвод. І незабаром очолила кулеметну службу, до якої увійшли два червоноармійця із запасників. Немолоді, вони називали свого командира донькою. Її підрозділ прославився витримкою, безстрашністю.

Кілька разів ворог робив шалені атаки на позиції 54-го Разінського стрілецького полку 25-ї Чапаєвської дивізії, але кожен раз змушений був відходити назад.

Під час однієї з атак склалося критичне становище: противник підійшов майже до самої лінії оборони. І тоді Ніна Онілова разом з другим номером підрозділу червоноармійцем Забродіним викотили кулемет на відкрите місце

і вдарили по атакуючим. Противник не чекав. Його атака в черговий раз захлинулася. Це було в дні оборони Одеси.

В одному з боїв Ніна була важко поранена осколками: близько розірвалася ворожа міна. Один осколок влучив у голову, інший зачепив вухо. Її відправили в госпіталь. Вивезли з Одеси. Після лікування в листопаді 1941

*Поштова марка, присвячена
пам'яті Ніни Онілової*

я вмію розмовляти мовою мого кулемета».

7 лютого 1942 р. старший сержант Онілова в боях біля хутора Макензі знищила дві кулеметні точки супротивника.

*Могила Н. Онілової на цвинтарі
Комунарів у Севастополі*

року вона повернулася в свій полк, який разом з Приморською армією вже захищав головну базу Чорноморського флоту – Севастополь.

Ніна Онілова знищила ще сотні солдатів противника. Бійці називали Онілову Анкою-кулеметницею. За оборону Одеси командування нагородило молоду дівчину вищим військовим орденом – **орденом Червоного Прапора**. Отримуючи нагороду, Ніна сказала всього кілька слів: «Я не вмію говорити промови, але з фашистами

Навіть бувалі бійці дивувалися витримці, мужності і хоробрості маленької кулеметниці.

1 березня 1942 року, залишившись одна в живих, Ніна продовжувала відбивати атаки противника і була смертельно поранена.

«Коли вона вмирала в севастопольському госпіталі – писав фронтовий журналіст Олександр Хамадан, який пізніше загинув у Севастополі, – один за іншим йшли дзвінки з батальйонів, полків і дивізій. Всіх хвилювала її доля. Прийшов попрощатися з нею і командувач армією генерал І. Є. Петров. Стояв біля її ліжка, схиливши голову, часто знімаючи пенсне: «Ну, дочка, повоювала ти славно, – говорив командувач, – спасибі тобі від усієї армії, від усього нашого народу ... Весь Севастополь знає тебе. Вся країна теж буде знати ... ».

Померла Ніна Онілова в ніч на 8 березня 1942 року у віці 21 рік. Похована на цвинтарі Комунарів у Севастополі, де майже завжди квіти.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14 травня 1965 року за мужність, проявлені під час оборони Одеси і Севастополя, Оніловій Ніні Андріївні посмертно присвоєно звання **Героя Радянського Союзу** з нагородою **орденом Леніна**. Ім'я Онілової викарбовано на плиті Меморіалу героїчним захисникам Севастополя в 1941–1942 роках.

В Одесі на будинку по вулиці Великій Арнаутській (Чкалова), де вона жила, встановлено меморіальну дошку. А на вулиці Олександра Невського, біля швейного училища, встановлено пам'ятник.

Ім'ям Н. А. Онілової названі швейна фабрика в Севастополі, вулиця в Севастополі, провулок в Одесі, рибальський траулер у Севастополі [73, 97].

ОСТРЯКОВ МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ

Герой Радянського Союзу

(17.05.1911 – 24.04.1942)

*Герой Радянського Союзу
М. О. Остряков*

Радянський льотчик морської авіації, генерал-майор (з червня 1940 року), в 1941–1942 роках – командувач військово-повітряними силами Чорноморського флоту, Герой Радянського Союзу (1942, посмертно).

Народився в Москві в робочій сім'ї. Закінчив семирічку, працював в Москві і на будівництві Турксибу (1928–1930).

У 1932 році закінчив льотну школу, служив інструктором в льотній школі ГВФ і у Вищій парашутній школі Осоавіахіму. З 1934 року – в рядах Військово-повітряних сил військово-морського флоту.

Займався випробуванням парашутів нових конструкцій. Ще в довоєнні роки Микола Олексійович Остряков, один з піонерів парашутизму в нашій країні, був вже визнаним майстром парашутного спорту. На його рахунок – близько чотирьохсот стрибків, у тому

числі декілька десятків висотних і затяжних. Але він не лише сам здійснював стрибки. Досвідчений інструктор, Микола Олексійович підготував тисячі парашутистів, майбутніх десантників

Радянської Армії. За досягнення в парашутизмі удостоєний звання майстер парашутного спорту СРСР (1934, в числі перших – посвідчення № 7), нагороджений **орденом Червоної Зірки** (1935).

Згодом Миколу Острякова запрошують на роботу в спортивну авіацію Української республіканської організації «Динамо», і влітку 1935 року він від'їжджає до Києва.

*Пам'ятник
М. О. Острякову
на кладовищі комунарів
у Севастополі*

*Меморіальна дошка на
залізничній станції Остряково в
селищі Гвардійське*

Брав участь в громадянській війні в Іспанії на стороні республіканських сил. Вчинив більше 250 бойових вильотів на бомбардувальнику СБ, який освоїв вже в Іспанії.

29 травня 1937 року ланка з двох СБ під командуванням Острякова, що базувалося на Лос Алькасарес, вилетіла в район Балеарських островів із завданням знайти і знищити «Канаріас» – крейсер бунтівників. У 18:40 Остряков виявив ціль, що стояла на якорі біля острова Ібіца, і точно поклав дві бомби ФАБ-100. Перша потрапила у бічну вежу, створивши місцеве вогнище пожежі, друга пробила палубу у димаря і підпалила внутрішні

приміщення. Їх машини над островом Ібіца були обстріляні з лінкора. У відповідь літаки скинули на нього бомби, які потрапили в кормову частину корабля.

31 матрос загинув, 110 були поранені. «Дойчленд» дотяг до Гібралтар, де здав поранених у британський військово-морський госпіталь.

Після повернення в СРСР Остряков послідовно командував авіаполком (1937), авіабригадою (квітень 1939 року), ВПС Тихоокеанського флоту (вересень 1939 року), ВПС Чорноморського флоту (з жовтня 1941 року).

У жовтні 1941 року – квітні 1942 року вчинив 100 бойових вильотів. Загинув на землі, разом з Ф. Г. Коробковим, під час авіа нальоту німецьких військово-повітряних сил на ремонтні майстерні флоту в Круглій бухті Севастополя. 24 квітня 1942 року ворожа авіація здійснювала черговий масований наліт на поранений Севастополь. Під час цього нальоту під час виконання службових обов'язків Микола Олексійович Остряков

загинув. Загинув як герой, на бойовому посту, вірний до кінця військовому боргу, народу, Батьківщині. За мужність, відвагу і героїзм у боях з німецько-фашистськими загарбниками Миколі Олексійовичу Острякову було присвоєно високе звання **Героя Радянського Союзу**. Посмертно. Похований на кладовищі Комунарів в Севастополі.

Нагороджений орденом Леніна (1942), двома орденами Червоного Прапора (1937, 1937), орденом Червоної Зірки (1935) і багатьма медалями.

Ім'ям Острякова названі проспекти в Севастополі та Владивостоку, вулиці в Москві та Сімферополі, а також залізнична станція Остряково в селищі Гвардійське.

Ім'я Н. О. Острякова присвоєне школі № 22 міста Севастополя.

Бюст встановлений на алеї Героїв перед штабом 7060-ої авіабази морської авіації (у/ч 69262) в гарнізоні Єлізово Камчатського краю.

У Севастополі стоїть пам'ятник героєві, талановитому спортсменові, парашутистові, льотчикові, хороброму воїнові, генералові.

Севастопольська міська рада «Динамо» щорічно проводила кубкову зустріч по кульовій стрільбі на приз імені Героя Радянського Союзу М. О. Острякова [38, 41, 77, 109].

ПАНАРИНА ЗІНАЇДА МИКИТІВНА

(08.11.1923 – 24.05.2018)

Майстер спорту СРСР зі спортивної гімнастики З. М. Панаріна

Зінаїда Микитівна Панаріна – майстер спорту, чемпіонка України, екс-директор СДЮШОР зі спортивної гімнастики, голова Комісії ветеранів спорту Федерації зі спортивної гімнастики м. Києва.

Панаріна З. М. народилася у Новосибірську. В 1941–1945 роках працювала на заводі ім. Комінтерна (м. Новосибірськ) монтажником радіолокаторів, нагороджена двічі медаллю **«За доблесну працю в роки Великої Вітчизняної війни»**.

Тренувалася у спортивному товаристві «Динамо». Після війни, вже будучи неодноразовою чемпіонкою Сибіру і Далекого Сходу з гімнастики, увійшла в збірну команду Сибіру і в жовтні 1945 року брала участь у Всесоюзній спартакіаді профспілок у Ленінграді, де посіла перше місце.

Тренером у Новосибірську в «Динамо» у Зінаїди Микитівни був Петро Тимофійович Собенко. Під час війни він був евакуйований з Києва до Новосибірська. Всі військові роки вона тренувалася у нього.

Після війни Петро Тимофійович повернувся додому, в Київ. Після перемоги на Всесоюзній спартакіаді профспілок перед гімнасткою постало питання: де і чому вчитися? Вона згадала Петра Тимофійовича, він тоді працював завучем (проректором) в Київському інституті фізкультури.

7 листопада 1945 року приїхала до Києва і незабаром вже займалася в Київському інституті фізичної культури.

Досить швидко вона виконала норматив майстра спорту СРСР і вже в 1946 році увійшла до збірної України.

У складі збірної виступала шість років. Тренувалася і виступала з чудовими подругами – олімпійськими чемпіонками Марією Гороховською і киянкою Ніною Бочаровою. Тренером збірної України був неординарна людина – заслужений тренер України Олександр Семенович Мішаков.

Брала участь у багатьох змаганнях, були місця на п'єдесталі пошани, були і спортивні нагороди.

У складі команд (ДСТ «Будівельник» і ДСТ «Авангард») неодноразово займала призові місця в чемпіонатах СРСР серед добровільних спортивних товариств.

У 1952-1976 рр. – Директор спеціалізованої школи зі спортивної гімнастики ДСТ «Авангард».

З 1960 по 1962 рік працювала у В'єтнамі в Центральному технікумі фізкультури в якості тренера-викладача. Неодноразово зустрічалася з Хо Ши Міном. Нагороджена **орденом Хо Ши Міна**, який зараз знаходиться в Музеї спортивної слави України.

У 1976–1980 рр. – працювала директором спеціалізованої школи зі спортивної гімнастики ДСТ «Локомотив».

У 1980 році вийшла на пенсію.

У 1995–2005 рр. вела групу здоров'я у спорткомплексі Педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Вона активно сприяла пропаганді олімпійського руху. Як член Ради ветеранів фізичної культури і спорту Панаріна З. М. брала активну участь у розвитку ветеранського руху і спорту ветеранів, сприяла впровадженню здорового способу життя серед населення України.

Нагороджена медаллю **«За заслуги в розвитку фізичної культури і спорту**

спортивного товариства Профспілки України» (2013), Кубком Асоціації спортивних ветеранів України за громадську роботу серед ветеранів (2013), Грамотою Асоціації ветеранів спорту України (2013).

Померла 24 травня 2018 року в Києві [44, 61, 65, 102].

ПАШКОВА ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

(1917 – ?)

*Майстер спорту, чемпіонка
України з лижного спорту
Л. І. Пашкова*

Пашкова Людмила Іванівна – майстер спорту, неодноразова чемпіонка України з лижного спорту.

Вона народилася в перші дні Жовтневої революції. Ровесниця Жовтня. Перша радість, якої не могла збагнути, була зрозуміла її батькові й матері – дочка народилася у вільній країні. В школі її прозвали Побігуля. Обганяла в бігові не лише подруг – пасували перед нею й хлопчики.

14-річне дівчисько пішло з села на трудовий фронт до міста Харкова.

Люда прийшла працювати на Харківський тракторний завод (ХТЗ).

Закінчила школу фабрично-заводського навчання (ФЗН). Здобула фах слюсар-лекальник. На той час це було досить рідкісним явищем.

Вона заявила про себе в спорті одразу. Ще в школі ФЗН уперше вийшла на лижню і перемогла. То був час, коли щойно входив у життя комплекс ГПО. Молоді тракторобудівники складали нормативи з лижного спорту.

Потім, коли Пашкова вчилася в інституті, вона не раз ще дивувала викладачів. Залишилася вірною своєму першому спортивному захопленню – лижам. Та з не меншим успіхом виступала і в інших видах спорту.

Ніколи не стояла на ковзанах, а через два тижні вже випереджала однокурсниць. Та як!

Подруги стартували на бігових ковзанах, а вона на простих «гагах». І обійшла всіх – показала найкращий час. Викладач інституту Микола Овксентійович Теппер після цього не давав їй спокою:

– Переходь на ковзани. В тебе велике майбутнє, – наполягав він.

Так само легко і впевнено виграла Пашкова першу велогонку на 25 кілометрів. Фахівці з велоспорту теж кликали її до себе...

Природа подарувала їй те, що багато хто з спортсменів виховує роками, – силу, витривалість, наполегливість.

Завдяки величезному обсягу тренувальної роботи вона незабаром стала одною з найсильніших лижниць, ковзанярок, легкоатлеток, велосипедисток

Харкова. Змагання зі стрибків з жердиною для жінок тоді відбувались нерідко. Людмила Пашкова й тут добилася успіху – в першості Харківської області посіла друге місце.

Але головні перемоги Пашкової здобуті на лижні. Лижі – її любов, її життя. У 1935 році вона вперше виграла звання чемпіонки України, і відтоді багато років ніхто в республіці не міг її перевершити. Перемагала вона не лише в лижних гонках. Є в неї й нагорода за перше місце на Україні зі слалому.

Обдарована спортсменка багато років вигравала першість України з лижних гонок. На чемпіонаті СРСР у Ленінграді вона зайняла третє місце, ставши майстром спорту.

З початком війни Людмила Пашкова потрапила до парашутно-десантної диверсійної групи.

На війні вона впізнала справжню ціну спорту. Вона потрапляла в найнесподіваніші ситуації і не раз дивилася смерті у вічі. Два з половиною кілометра повзла Пашкова з важким вантажем на спині. Повзла через лінію фронту до своїх і тягла на собі поранену Тamarу Воценко.

Л. І. Пашкова веде заняття групи здоров'я.

Спортивний гарт і характер допомогли Людмилі Пашковій винести весь тягар фронтового життя. Під Харковом, у тилу ворога, в холодну осінню пору вона із своєю подругою розвідницею Тамарою Воценко понад добу просиділа у болоті. Загартований організм спортсменки витримав це випробування.

Пригадує Людмила

Іванівна й інший епізод, у якому школа спорту, яку вона пройшла, виявилася справжньою школою життя. Було це в Ростовській області. Радянські війська відступали. Німецькі літаки розбомбили понтонний міст через Дон. Людмила пригадала в цю мить тренера Олександра Михайловича Захарцева, котрий навчив її не лише триматися на воді, але й рятувати і транспортувати потопуючого. Коли до берега залишалось метрів 30-40, дівчина, що пливла поруч з нею, знесилившись, почала тонути. 8-10 енергійних гребків, і лейтенант Пашкова опинилася біля потопуючої.

Пірнула, підхопила дівчину і вибралася на поверхню. Через кілька хвилин обидві вони дісталися берега.

Шлях Людмили Пашкової на війні відзначений двома **орденами Червоної Зірки**, багатьма медалями.

...Залишились позаду тяжкі воєнні роки. Людмила Іванівна Пашкова повернулася до своєї професії спортивного педагога. І не один ще рік вигравала звання чемпіонки України.

Викладач факультету фізичного виховання Харківського педагогічного інституту, декан дошкільного факультету – такі останні записи в її трудовій книжці. Її діяльність на педагогічній ниві було відзначено урядовою нагородою – медаллю «За трудову доблесть».

Є серед цих реліквій бойової і спортивної слави ще дві відзнаки: гвардійський значок і значок «Відмінник фізичної культури» [65].

ПЕРВУШИНА ЗОЯ СЕРГІЇВНА

(1919 – ?)

З. С. Первушина у довоєнні роки

Зоя Сергіївна Первушина народилась у м Буй, Ярославської області.

В складі агітбригади пішла на фронт зі студентської лави Центрального інституту фізкультури. З фронту доходили листи про успіхи загону, але, траплялося, доходили і гіркі звістки. В одному з них повідомлялося, що, перебуваючи з одним із загонів в тилу ворога, вона до останнього патрона прикривала поранених товаришів і була схоплена гітлерівцями. На допитах вона, незважаючи на тортури гестапівців, не промовила ні слова. Дійшли відомості, що її по-звірячому замучили фашистські кати.

Багато газет, в тому числі «Комсомольська правда», помістили її фотографію, присвятили їй статті, а в рідному місті Іванові встановили бюст в краєзнавчому музеї.

Однак доля виявилася милостивою до неї. Завдяки чистій випадковості, вона залишилася живою. Її врятував російський хірург, який прооперував їй поранену руку і допоміг втекти.

Згодом, знемагаючи і вмираючи Зою знайшли партизани загону «Славний» в Білорусії. Вони виходили її, і вона залишилася в складі партизанського загону до кінця війни.

Стаття у газеті воєнних років про

З. С. Первушину

Вгляни, товарищ, и запомни. Перед тобой портрет веселой, жизнерадостной девушки. Это Зоя Первушина. Ее любили в Центральном институте физкультуры, где она считалась лучшей гимнасткой. Ее любили товарищи по партизанскому отряду, где она была санинструктором. На щадя своей жизни, она спасала жизнь товарищей, Зои больше нет. Она отдала юную жизнь за родину, за тебя, товарищ, за меня. Раненую, попавшую в руки фашистского зверья, Зою пытали и повесили. Колхозники рассказали: последние слова партизани Зои были: «Я умираю за родину. За меня отомстят». Вгляни, товарищ, на этот портрет! Запомним, товарищ, это лицо! И отомсти!

*Вчитель фізичної культури
З. С. Перушина*

Після війни вона повернулася в інститут, але поранена рука не дозволяла їй повністю опанувати спеціальність. Через біль і страждання вона продовжувала тренування, що в підсумку допомогло їй розробити руку і закінчити навчання. Після інституту і до кінця своїх днів вона працювала вчителем фізичної культури в школі-інтернаті міста Горлівка Донецької області.

Щороку Зою Перушину запрошували на Парад Перемоги на Червону площу, де вона мала честь зустріти своїх однополчан, які залишилися в живих.

Варто відзначити, що вона удостоєна безлічі орденів і медалей, серед яких **орден Вітчизняної війни I ступеня**.

Тих, кому вона викладала фізкультуру, вона не тільки розвивала фізично, а й вчила любити свою Батьківщину, бути відданими їй. Як вона сама [31].

ПОТАПОЛЬСЬКИЙ АНДРІЙ ДМИТРОВИЧ

Герой Радянського Союзу

(12.12.1907 – 10.07.1982)

*Герой Радянського Союзу
А. Д. Потапольський*

Народився в місті Києві в родині робітника. У 1919 році закінчив початкове залізничне училище. У 1932 році Андрій Дмитрович закінчив Харківський інститут фізкультури. По закінченні інституту фізкультури недовго працював тренером із гімнастики у київській раді «Спартак».

1937 року призвали його до армії і він залишився в ній назавжди. У 1939 році закінчив Військову академію імені М. В. Фрунзе та був призначений начальником штабу Київського понтонно-мостового полку. З тих часів зберігаються в дружини і подяки військового командування, і спортивні нагороди. То були ніби два крила його життя – військова справа і спорт. Недарма ж батальйон Потапольського на всіх змаганнях збирав найрясніший урожай

спортивних нагород. А сам начальник штабу – й тим паче. І стрибки з парашутом, і мотогонки, і швидкісний біг на ковзанах, і веслування, і, звичайно, гімнастика.

Майор Потапольський вийшов на Дніпрові береги похмурим вереснем 1943 року. Батальйон входив до складу 5-ої гвардійської армії.

Командир 6-го окремого мотопонтонно-мостового батальйону майор Андрій Потапольський у вересні 1943 року вмiло організував переправу десанту армії і боєприпасів на правий берег Дніпра на південь від міста Кременчук.

З 350-кілометрового маршу, без відпочинку, батальйон в районі Бацула-Деріївка приступив до форсування річки Дніпро. Поставлене бойове завдання батальйону по переправі двох дивізій понтонери Потапольського виконали добре, незважаючи на прицільний артилерійсько-мінометний і кулеметний вогонь противника. Пошкоджені переправи відновлювалися на воді, вступали в дію, продовжуючи доставляти на правий берег особистий склад, артилерію, боєприпаси і продовольство. Переправами батальйону на правий берег доставлено: знарядь різних 418, автомашин 2004, коней 2506 і різних вантажів близько 3 тисяч тонн. Особистою хоробрістю, безстрашністю Андрій Дмитрович Потапольський надихав весь особовий склад батальйону на виконання поставлених бойових завдань.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 грудня 1943 року за вмiле керівництво переправою при форсуванні Дніпра і проявлені при цьому виняткову мужність і відвагу увесь склад шостого понтонно-мостового батальйону було відзначено бойовими нагородами. П'ятьох удостоєно звання **Героя Радянського Союзу**. Серед них був і майор Андрій Дмитрович Потапольський.

Могила Героя Радянського Союзу А. Д. Потапольського

Пройдено вогонь Сталінграда, Курської дуги...

Вони йшли на захід. Зводили переправи на Сіверському Дінці, Пслі, Одері, Віслі, Шпрее. Аж поки не прийшли на Ельбу. І тут повернули назад – на допомогу Празі. А мирних мостів Героєві Радянського Союзу Андрієві Дмитровичу Потапольському не довелося будувати: по війні кадровому офіцерові запропонували залишитися в армії.

І він залишився. Військова справа завжди була йому до душі, ще з юнацьких років. А ще був у нього другий фак – спортивний. І ось тепер вони об'єдналися. 1947 року Андрій Дмитрович почав викладати у вищому військовому закладі.

Був начальником курсу вдосконалення офіцерського складу, начальником

навчального відділу, факультету. Взимку не розлучався з ковзанами. А потім раптом захопився тенісом. Від тренувань до тренувань, від матчу до матчу влучнішими ставали удари ракетки полковника Потапольського. І ось уже поздоровляють Андрія Дмитровича з присвоєнням йому першого спортивного розряду з тенісу, а потім і здобуттям звання чемпіона вузу.

У 1957 році полковник А. Д. Потапольський вийшов у запас. Працював у Виборзькому РВК міста Ленінграда. Вів значну громадську роботу, очолював Раду ветеранів 6-ї понтонно-мостової бригади. Мешкав у Ленінграді (нині – Санкт-Петербург), де і помер 10 липня 1982 року. Похований на Північному кладовищі.

Золота Зірка Героя та двадцять урядових нагород, в тому числі **два ордена Червоного Прапора, два ордена Червоної Зірки і медалі** вінчали ратний подвиг військового. Спортивних відзнак було набагато менше. Але в кожній військовій була відблиск не завойованих через лихоліття медалей спортивних [65, 84, 117].

ПУНКІН ЯКІВ ГРИГОРОВИЧ (08.12.1921 – 12.10.1994)

Радянський борець класичного стилю, олімпійський чемпіон, заслужений майстер спорту СРСР. Перший виходець з України, який став олімпійським чемпіоном. Прізвисько – «Жива блискавка».

*Олімпійський чемпіон
з боротьби Я. Г. Пункін*

Яків Григорович народився у місті Запоріжжя.

У 1935 році Яків Пункін став тренуватися в секції французької боротьби (так у ті роки називалася греко-римська боротьба) у тренера Фешотта Олексія Фердинандовича у міському будинку фізкультури. 7 листопада 1937 року в Києві відбулася матчова зустріч між юними динамівцями Запоріжжя і командою борців кийвського Будинку піонерів. У складі запорізької команди, очолюваної тренером Олександром Полудневим, боровся і Яків Пункін. Зустріч завершилася внічию, але Яків свою зустріч впевнено виграв.

Закінчивши сім класів, у 1937-му році, Яків Пункін отримав першу в житті професію, ставши токарем на заводі ім. Войкова. У 1938 році Пункін переходить працювати на завод № 29 або, як він тоді називався – ім. Баранова (нині «Мотор-Січ»). У тому ж році Яків отримує перше визнання як спортсмен – газета «Червоне Запоріжжя» публікує «десятку» так званих рекордсменів області, куди увійшли і два борця – Павло Козін і Яків Пункін. Обидва

спортсмени завоювали право увійти в десятку кращих спортсменів року, успішно виступивши в складі збірної команди Запоріжжя на VII командній першості СРСР у квітні 1938 року. У 1938 році Яків увійшов до десятки кращих спортсменів Дніпропетровської області. В цей же час він переходить працювати на завод імені Баранова. У 1939 році Пункін стає призером Центральної ради «Динамо», а потім дебютує на десятому чемпіонаті СРСР в Тбілісі.

22 жовтня 1940 року в Запоріжжі головний суддя особистого чемпіонату України з французької боротьби у Запоріжжі Олексій Фердинандович Фешотт оголосив змагання відкритими. В результаті триденних запеклих поєдинків, жетон чемпіона республіки в напівлегкій ваговій категорії завоював Яків Пункін.

*Пам'ятник Я. Г. Пункіну
в місті Запоріжжя*

У 1940 році він закінчив Київську школу тренерів. У цьому ж році став срібним призером першості України, в 1941 році виграв першість України.

На самому початку війни був контужений і потрапив у полон. Потім були чотири роки концтаборів, тиф, невдала спроба втечі. Після звільнення він ще три роки прослужив в рядах Радянської армії в Магдебурзі. Демобілізувавшись в 48-му, повернувся в рідне Запоріжжя. А через сім років після Перемоги Яків Пункін став першопрохідцем запорізьких олімпійців на Іграх у фінському Гельсінкі й завоював титул чемпіона з греко-римської боротьби у напівлегкій вазі (62 кг). За цей спортивний подвиг він був удостоєний звання «Заслужений майстер спорту СРСР». Більшість перемог Пункіну приніс його улюблений прийом – кидок з прогином, який отримав назву – «гвинт» через оригінальність техніки. Повторити його не вдалося жодному з борців.

Справа в тому, що у Пункіна після контузії був нервовий тик: посмикувалися плече і частина тіла. Суперникам здавалося, що кидок піде вліво, а Пункін раптово розвертав його вправо. Мимовільним, помилковим рухом він ставив в глухий кут абсолютно всіх.

В 1958 році він був нагороджений медаллю «За трудову доблесть». З 1961 року Яків Григорович Пункін працював тренером з вільної боротьби, виховавши велику плеяду чудових спортсменів. Він проводив велику роботу по

вихованню молоді, виступаючи перед школярами, студентами, трудовими колективами.

12 жовтня 1994 року Яків Григорович Пункін помер. Він похований на центральній алеї Первомайського кладовища Запоріжжя. У Запоріжжі проводяться юнацькі турніри його пам'яті з греко-римської та вільної боротьби. Пам'яті Якова Пункіна проводиться відкритий Кубок Донецької області з вільної боротьби серед чоловіків і жінок. У 2006 року Запорізька міська федерація греко-римської боротьби заснувала медаль імені Якова Пункіна, якою нагороджуються борці, тренери та меценати за вагомий внесок у розвиток і популяризацію спортивної боротьби. У 2018 році у Запоріжжі відкрили пам'ятник Якову Пункіну [86, 123].

РАЄВСЬКИЙ ГАВРИЛО ЛЕОНІДОВИЧ (1909 – 1995)

Перед війною в спортивних колах це прізвище було широко відоме. Гаврило та Іван Раєвські – видатні легкоатлети. Особливо вони захоплювалися стрибками з жердиною. Тренувалися, змагалися разом, але Іван поступався братові. А Гаврило вже не раз здобував звання чемпіона й рекордсмена СРСР. У 1935 році його результат 4 м 18 см став кращим у Європі. Успішно виступав Гаврило також і в десятиборстві. 6519 очок – це так само був рекорд країни.

М. Г. Озолін, радянський легкоатлет, тренер і вчений в галузі спортивної педагогіки, розповідав про Раєвського так:

«Раєвський вів спартанський спосіб життя. Перше тренування проводив о п'ятій годині ранку. Довгий час не одружувався, вважаючи, що сімейне життя не дозволить повністю присвятити себе спорту. Умів прекрасно психологічно налаштуватися на стрибок».

*Старший лейтенант,
снайпер Г. Л. Раєвський*

Багато нового він вніс в методику підготовки: на тренуваннях зблизив стійки, щоб планка здавалася вище; тренувався в важких черевиках, з обваженою (за рахунок насипаної в нього дробу) жердиною – при цьому його змагальна жердина була легкою і гнучкою... Хват жердини у Раєвського був унікальним: майже весь розбіг він ніс жердину однією рукою у плеча.

Брати Раєвські – викладачі інституту фізкультури, тренери, спортсмени – жили в Харкові. Коли почалася війна, вони разом, як і на тренування, прийшли у військкомат і попросили негайно відправити їх на фронт. Їм сказали:

– Почекайте, коли треба буде, викличемо.

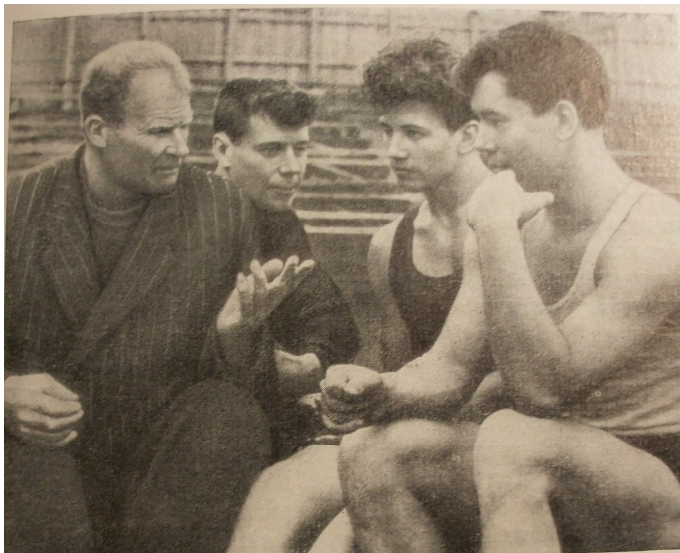
(Інструкція з Москви вимагала зберігати видатних спортсменів та тренерів).

Незабаром родини евакуювалися до Ашхабада. Вслід за ними виїхали й брати. В Ашхабаді, насамперед, пішли у військкомат:

– На фронт, добровольцями.

Гаврила Леонідовича відправили раніше. В січні 1942 року він був на передньому краї: 7-а армія, 389-а дивізія, 545-й стрілецький полк.

На рахунку снайпера 173 вбитих фашиста.

До останніх днів свого життя Г. Л. Раєвський залишався добрим другом і наставником молодих спортсменів.

Йшов 1943 рік. Жорсткі бої точилися під Новоросійськом. Старший лейтенант Раєвський попросився на передній край.

Він на мить виглянув з окопу і нараз відчув: боляче обпекло ліве око. Куля пробила голову.

Лікарі в госпіталі дивувалися. То був якийсь незвичайний випадок: куля, влучивши в око, наскрізь пройшла голову, а чоловік залишився живий. Втім, життя ще не повернулося до нього, та воно жевріло десь усередині, боролось зі смертю, не здавалося. Близько 40 днів він перебував без свідомості. І настав день, коли до пораненого повернулася свідомість. Він розплющив єдине око. Та відповісти на запитання не міг – втратив пам'ять. Жодних документів при ньому не знайшли, а він забув навіть своє прізвище, звання, де жив... Лікарі поки що збагнули лише одне: в пораненого дуже міцний організм, і можна сподіватися на краще. Його впізнала відома спортсменка Галина Ганекер, яка працювала в госпіталі медсестрою.

І ось уже старший лейтенант Раєвський, виписаний з госпіталю, їде додому в Ашхабад, куди евакуювалася його родина. Тут тривали лікування, фізичні вправи, раз у раз збільшувалися спортивні навантаження. І люди, дивлячись на одноокого спортсмена, знаючи його історію, думали: яку ж треба

У важкі похідні дні, під час снайперських вилазок, коли годинами, не ворухнувшись, лежиш у воді або на снігу, Раєвський часто згадував кроси в Харківському лісопарку, змагання на стадіоні «Динамо», тренування в гімнастичній залі, бокс, боротьбу. Все стало в пригоді.

Різні були дні в лейтенанта: вдалі, невдалі й дуже вдалі. Одного разу він знищив одинадцять гітлерівців. Рахунок швидко зростає: 50... 100... 150... 170... 172. І тут настала перерва. Раєвського було поранено. Похмурий, мовчазний, він лежав у госпіталі. Його дратувала незвична тиша.

мати силу волі та яке міцне здоров'я, щоб усе це пережити, щоб здолати майже незбагненну фізичну й духовну кризу!

А Гаврило Леонідович думав уже про тренерську, викладацьку роботу. І поїхав до міста Фрунзе, куди з Ленінграда був евакуйований інститут фізичної культури імені Лесгафта. Там він почав виховувати молодих легкоатлетів.

*Викладач факультету
фізичного виховання
Харківського педагогічного
інституту Г. Л. Раєвський*

А 1944 року з дружиною повернувся до рідного Харкова.

Відроджувалося й спортивне життя. Раєвський входив у форму. Його часто вже на світанку бачили то на стадіоні, то в спортивному залі. Дві години зарядки. Щодня, за будь-якої погоди. Посилено тренувався сам і тренував інших.

Потім почав викладати в технікумі фізкультури. Брав участь у змаганнях, підтверджуючи звання чемпіона України. Правда, свого особистого рекорду він уже не досяг. Але у першості Харкова з легкої атлетики взяв висоту 3 м 90 см.

Колишній снайпер, інвалід Великої Вітчизняної війни після важкого поранення знову набув спортивної форми, повернувся до своєї улюбленої справи. Йому вдалося майже неможливе – повернутися у великий спорт і двічі стати чемпіоном України зі стрибків з жердиною. 1947 року Гаврилу Леонідовича Раєвського нагородили медаллю «За відвагу», а також йому було надано звання заслуженого майстра спорту. Через рік його відзначено медаллю «За трудову доблесть».

Після війни Раєвський викладав на факультеті фізичного виховання Харківського педагогічного інституту, де одним з його учнів був Віталій Петров, майбутній наставник Сергія Бубки [25, 70, 88, 89].

РАЄВСЬКИЙ ІВАН ЛЕОНІДОВИЧ (1911 – 05. 09.1943)

Іван Раєвський! Друзі-спортсмени любили його за веселу вдачу, щирість і приязність. Так само, як Гаврило, він був талановитим легкоатлетом, стрибунком із жердиною, чудовим педагогом. Перед війною викладав у інституті фізкультури, здійснював наукову роботу. Евакуюючись до Ашхабада, завідував кафедрою військово-фізичної підготовки в медичному інституті. І задрив братові, який уже воював. Приходив до військкомату і запитував: «Коли ж ви зважите на прохання добровольця Івана Раєвського? Відправляйте прямо на фронт». 15 травня 1942 року прохання вдовольнили.

Лейтенант І. Л. Раєвський

20-й окремих винищувальний протитанковий артилерійський дивізіон 214-ї стрілецької дивізії, в якому лейтенант Раєвський командував спочатку взводом, а потім батареєю, відзначився в багатьох боях. Сильний духом і тілом, Іван був зразком витривалості, мужності, стійкості.

Він був нагороджений бойовими орденами:

Орден Вітчизняної війни II ступеня (22 квітня 1943 р.) – за Сталінградську битву;

Орден Червоної Зірки (29 жовтня 1943 р.) – за бій під Белгородом під час Курської битви. У боях в районі Белгорода 23.07.43 під с. Вісла батарея лейтенанта Раєвського знищила кілька автомашин з вантажем, 2 гармати 75 мм, 2 мотоцикла з кулеметами і до 50 солдатів і офіцерів

противника. Коли батарея, підтримуючи стрілецький полк, потрапила під сильний кулеметно-мінометний вогонь, він своїми сміливими зухвалими діями зумів вивести батарею в безпечне місце, причому у нього залишався всього один тягач, двома рейсами він вивіз все.

Іван Раєвський звільняв рідне місто Харків. 214-а дивізія вела напружені бої на цьому шляху.

Гітлерівці закріпилися на висоті біля села Соколове. Підрозділ Раєвського дістав наказ оволодіти цією висотою. Наказ було виконано. Та налетіли фашистські літаки, засипали бомбами, і осколком смертельно поранило командира батареї лейтенанта Раєвського. Іван Раєвський загинув через кілька днів після визволення Харкова в бою під Мерефою.

Його тіло перевезли до Харкова й поховали на стадіоні «Динамо». А згодом труну перенесли на Алею героїв міського кладовища і на могилі встановили пам'ятник.

Збігають роки й десятиріччя, а ім'я спортсмена-воїна пам'ятають. Щороку в Києві проходять легкоатлетичні змагання-меморіал Івана Раєвського. Спорткомітет Української РСР установив призи пам'яті майстра спорту І. Л. Раєвського для кращого спортсмена й спортсменки республіки. В свій час у Харкові такий приз одержав переможець першості УРСР у стрибках із жердиною, заслужений майстер спорту Генадій Блізнецов [25, 70, 87].

РОГОЧИЙ ГЕОРГІЙ АНТОНОВИЧ

(06.05.1913 – 19.01.1970)

*Ректор Львівського
інституту фізичної культури
Г. А. Рогочий*

Народився в м. Калінінське Сталінської (нині Донецької) області. Працював піонервожатим, вихователем у школі, слюсарем в Донецькій області. В 1938 році закінчив Горлівський гірничий технікум.

Учасник війни 1941-1945 рр. Нагородження **орденами** «Вітчизняна війна» 2-й ст., «Червона Зірка», «Знак пошани» (1957, 1961) та **медалями** «За бойові заслуги» (1943, 1945), «За оборону Кавказу», «За взяття Будапешта», «За взяття Відня», «За перемогу над Німеччиною», «20 років Перемоги», «50 років Радянської Армії».

У 1957 році заочно закінчив Київський інститут фізичної культури. З 1946 року у Львові працює директором спорткомбінату Львівської облради «Спартак», головою обласного комітету у справах фізкультури і спорту при Львівському облвиконкомі, заступником завідувача Львівського

облздороввідділу з фізичної культури і спорту, головою обласної ради союзу спортивних товариств і організацій УРСР.

У Львівському державному інституті фізичної культури з вересня 1957 року. 16 листопада 1959 року Постановою Президії Ради Союзу спортивних товариств і організацій УРСР призначається директором. У 1965 році ВАКом СРСР присвоєно вчене звання доцента. Працює на посаді ректора до січня 1967 року, згодом доцентом кафедри теорії, методики та історії і організації фізичної культури і спорту. Обирався членом союзу спортивних товариств і організацій УРСР, членом ради Української республіканської ради «Буревісник».

Помер 19 січня 1970 року у м. Львові [21, 93].

РОЗЕНФЕЛЬД ЯКІВ РОМАНОВИЧ

(05.12.1920 – 12.04.2008)

Яків Розенфельд – уродженець Юзівки. У 1934 році в Сталіно ще підлітком він під керівництвом славнозвісного тренера з важкої атлетики Донбасу Артема Філіна робив свої перші кроки в спорті. Закінчив вищу школу тренерів у Харкові, спеціалізація – важка атлетика і боротьба. У 1940 році став тренером першої категорії. Після навчання переїхав до рідного міста, працював три місяці тренером в ФСТ «Спартак», і потім його призвали в армію.

*Заслужений тренер України
з важкої атлетики
Я. Р. Розенфельд*

Під час строкової служби Якову Розенфельду вдалося виконати норматив майстра спорту, але документально його так і не оформив – завадила війна.

Служив в артилерійській частині в Гуєві, що в семи кілометрах від Житомира, в військовому містечку Київського військового округу. Пройшов всю війну в розвідці. У розвідці він бився від дзвінка до дзвінка. На фронті йому в нагоді стали навички, отримані у наставника.

Уже в мирний час, демобілізувавшись у 1946-му році, Розенфельд повернувся в рідне місто, і буквально через два дні його обрали головою обласної федерації.

У 1948 році вступив до Донецького індустріального інституту (зараз ДНТУ). Також заочно закінчив Московський фінансово-економічний інститут. Більше 60 років пропрацював на кафедрі фізичного

виховання в Донецькому національному технічному університеті. За довгі роки роботи йому вдалося підготувати понад 50 майстрів спорту СРСР та України з важкої атлетики, гирьового спорту та пауерліфтингу, чемпіонів СРСР та України, світу та Європи, видатних атлетів.

В активі заслуженого тренера України, почесного судді СРСР і арбітра міжнародної категорії, доцента кафедри фізичного виховання Донецького національного технічного університету Якова Розенфельда безліч заслужених нагород, отриманих як у воєнний, так і в мирний час: **два ордени і 23 медалі «За мужність», «За бойові заслуги», «За взяття Берліна», «За оборону Києва» та інші [29].**

СИДОРЕНКО ОЛЕКСАНДР ГНАТОВИЧ (1911 – 1985)

Альпініст О. Сидоренко родом із Дону. В 1930 році за комсомольською путівкою приїхав на Дніпробуд. Там познайомився, а потім і подружився з режисером Олександром Довженком, який на Дніпрі знімав фрагменти свого кінофільму «Іван». Сашко брав участь у масових сценах і допомагав Олександрові Петровичу як електрик. Це й визначило дальшу долю Сидоренка – він став кінооператором.

*Заслужений майстер спорту
СРСР з альпінізму
О. Г. Сидоренко*

Олександр Гнатович Сидоренко – заслужений майстер спорту СРСР, заслужений працівник культури Української РСР. Під час експедиції 1938 року на Тянь-Шані Олександр Сидоренко брав участь в першому сходженні на масив піку Перемоги – другої за висотою вершини колишнього СРСР.

Влітку 1941 року, коли почалася війна, Сидоренко був начальником альпіністського табору «Мистецтво».

Незважаючи на звільнення від військового обов'язку через обмороження пальців, отримане в експедиції 1938 року, Олександр Сидоренко добровольцем

вступив до лав Червоної армії.

У 1942 році через Бечойський перевал Моренець, Сидоренко, Малєінов, Двалишвілі, Кухтин та Одноблюдов

перенесли 230 дітей, врятував їх від фашистської чуми. І так день у день – по 30-40 кілометрів, в один кінець. З Південного Притулку на Північний, з Північного – на Південний. Туди – легко, назад – 50–60 чоловік на інструктора, в тому числі 10–15 маленьких дітей. 1500 жінок і старих, 230 дітей – всіх до одного – врятували вони, шестеро мужніх альпіністів. І жодного зриву, ніхто не розбився, не потонув у гірських потоках, не потрапив під лавину або випадковий камінь. Це було схоже на поєдинок з льодовою стихією. 15 днів і ночей надлюдської витримки, стійкості.

*Воїни-альпіністи встановлюють прапор на
Притулку одинадцяти*

Загони тепер уже лейтенантів Радянської Армії Миколи Моренця і Олександра Сидоренка можна було зустріти скрізь: на гірських стежках, на сніговому плато, на крутих перевалах.

Вони вистежували ворога, порушували його комунікації, влаштовували завали на дорогах, здійснювали сміливі нальоти на єгерські притулки й бази, де окопалися гітлерівці.

У 1943–1944 роках Олександр Сидоренко викладав в Школі військового альпінізму

і гірськолижної справи в Бакуріані. Починаючи з 1944 року був

кореспондентом газети «Мужність» 3-го Українського фронту, у складі якого воював на території Румунії, Угорщини та Австрії.

Після війни слюсар з Дніпрогесу Олександр Сидоренко жив у Москві.

У 1955-1984 роках Олександр Сидоренко працював на кіностудії Союзспортфільм. Будучи режисером і оператором, він зняв близько 200 фільмів про різні спортивні змагання, що проходили на території СРСР і інших країн. Знімав він і навчальні фільми, такі як «Основи техніки бігу на дистанціях 100 і 200 метрів» (1979), «Бокс. Тактика обігравання» (1980), «Кубинська школа боксу» (1980), «Настільний теніс. Техніка і тактика найсильніших гравців атакуючого стилю» (1981), «Сила, швидкість, витривалість. Підготовка боксерів методом колового тренування» (1981), «Фехтування на шпагах. Основи тактичного і технічного вдосконалення» (1983) та інші.

У 1966 році Сидоренко отримав срібну медаль на виставці «Інтерпресфото-66» за серію фотографій «Лід і люди». У 1978 році йому було присвоєно звання заслуженого працівника культури РРФСР.

Був нагороджений **орденом Червоної Зірки і медалями** [65, 99].

СІНАЙСЬКИЙ ДАНИЛО САМОЙЛОВИЧ (1910 – ?)

*Д. Сінайський
у роки війни*

До війни – популярний харківський гімнаст, за сумісництвом – директор Палацу фізкультури «Авангард».

У вересні 1941 року поблизу Харкова почалося формування добровільних батальйонів для захисту міста. Туди взяли і Сінайського, зарахувавши в стрілецьку бригаду. Потім відправили на Волховський фронт у 2-у ударну армію. 2 лютого 1942 року його поранило в одній з контратак. Кільце німецького оточення стискалося, але буквально останньою машиною його вдалося вивезти у фронтовий шпиталь. Після шпиталю його визнали обмежено придатним. Проте, він знову опинився на 2-му Прибалтійському фронті в складі 3-ї ударної армії, брав участь у визволенні Литви. Перед 1944 роком їх армію перекинули на 1-й Білоруський фронт.

25 квітня 1945 року важка міна розірвалася поруч з Данилом. Контузія. Санітари привели його до тям і спробували відправити в медсанбат. Але він відмовився і вже 30 квітня розписався на одній з колон рейхстагу. Мобілізувався тільки у вересні 1945 року.

Був нагороджений медаллю «За бойові заслуги», орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня.

Повернувся до Харкова, був обраний головою облради спорттовариства «Будівельник». З його ім'ям пов'язано створення харківської команди з баскетболу «Будівельник», яка довгі роки була однією з найсильніших в Україні, гідно виступала і на всесоюзному рівні.

При Синайському під прапором «Будівельника» виступала і перша у вітчизняній гімнастиці олімпійська чемпіонка Марія Гороховська.

У середині 50-х рр. це спортивне товариство скасували, і Сінайський разом з іншими фронтовиками взявся ставити на ноги зруйноване господарство «Спартак».

В кінці 50-х рр. Д. Сінайський вступив на заочне відділення Київського інституту фізкультури, який закінчив в 1964 році.

Віддушиною для душі стали для нього заняття в групі здоров'я для літніх людей, які він проводив на лижній базі товариства «Спартак» у Лісопарку [25, 100].

ТІПАКОВ ВСЕВОЛОД МИХАЙЛОВИЧ

(1921 – ?)

*Заслужений тренер СРСР,
майстер спорту з легкої
атлетики В. М. Тіпаков*

В. М. Тіпаков народився в Полтавській області. Майстер спорту з легкої атлетики, заслужений тренер СРСР.

Підрозділи, в яких служив фронтовик: окрема мотострілкова бригада особливого призначення НКВС СРСР.

У кінці лютого 1942 року загін, очолюваний командиром батальйону П. О. Коровіним, наблизився до лінії фронту в районі Козельська – Міщівська – Кірова. Приблизно тиждень загін чекав, поки складеться сприятлива обстановка для переходу, і в одну з темних березневих ночей загін рушив через лінію фронту, яку перетнули за допомогою армійських розвідників.

Вже тоді Всеволоду Михайловичу стало ясно, що учбові марш-кидки ні в яке порівняння не йдуть із справжнім походом.

У кожного в мішку 8-кілограмова міна, гранати, патрони, магнітні міни, термітні шашки, продукти, та ще доводилося тягнути «волокуші» з вибухівкою. Навіть фізкультурники при зупинках засинали, опершись на палиці або падаючи прямо в сніг. Розвідникам вдалося повністю паралізувати рух потягів на перегоні Смоленськ – Вязьма. 1 травня вони нанесли великий ущерб німцям, вийшовши

на полотно усім загonom. Поступово розвідники стали почувати себе господарями на цій, хоча і окупованою ворогом, нашій землі. Кілька разів стикалися з німцями, проте жодного разу їм не вдалося застигнути загін зненацька. Перед загonom стояло завдання узяти «язика», необхідно було отримати інформацію про стан справ на залізниці. Це довго не вдавалося, оскільки німці ходили по лісу великими групами. Проте, «язика» узяти і після того знову усім загonom побували на залізниці і магнітними мінами вивели з ладу велику ділянку полотна. Місія загону в тилу була завершена, завдання виконане. Розвідники отримали наказ повертатися. Проте по дорозі назад, коли доводилося постійно вести битви з регулярними німецькими частинами, нашим загонам прийшлося туго. Разом із партизанами розвідники билися насмерть. Допомогала свідомість, що вдається відволікати з'єднання ворога від дій на лінії фронту.

Всеволод Михайлович згадує: «Я часто приїжджаю в Москву, приходжу в інститут, броджу по його коридорах. З гімнастичних залів доноситься та ж музика, що і в дні нашого навчання. Я бачу сильних хлопців, які народилися через роки після того, як кинувся на кулемет, прикриваючи товаришів, Саша Лявдянський, як десь під Мінськом розстрілював останні патрони Андрій Єдличко. Згадую, як колись і я мчався по цих сходах, спізнюючись на зайняття, тренувався в цих залах. І немов живі, встають переді мною товариші, які теж вчилися тут, а тепер покояться під ялинами і берізками. І хочеться, щоб молодь услід за нами схилила голову перед світлою пам'яттю тих, хто вчився в стінах цього інституту і віддав своє життя за те, щоб нинішнє покоління ніколи не знала війн».

У післявоєнний час В. М. Тіпаков працював доцентом кафедри легкої атлетики Львівського інституту фізкультури (зараз Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Баберського) [25,27].

УВАРЕНКО ЛІДІЯ МАРКІЯНІВНА (24.11.1916 – 16.11.2004)

Лідія була п'ятою дитиною в сім'ї муляра Маркіяна Никоновича Уваренка. Зовсім маленька залишилася без матері. Нелегко було батькові одному піднімати вісьмох дітей. Жили під девізом А. С. Макаренка: «Не пицати!»

Навчалася Лідія в 56-й київській школі, вдома допомагала по господарству, але розуміла, що сім'ї потрібна більш ґрунтовна підтримка. У 14 років вона пішла працювати на фурнітурний завод, потім поступила швачкою-мотористкою на фабрику ім. Рози Люксембург. Швидко оволоділа всіма тонкощами цієї професії. Вступила в комсомол. Після роботи займалася в медичному гуртку, вчилася на робітфаку. У 1935 році стала стахановкою, виконуючи норму на 200-250 відсотків. У 1937 році Лідія посіла перше місце серед спортсменів фабрики в бігу на 1000 метрів.

*Підпоручик чехословацької армії
Л. М. Уваренко*

Перед війною Лідія вийшла заміж, народила сина.

Не можна було не помітити юну робітницю, яка вперше виходить із своїм цехом складати норми ГПО. І той урочистий вечір, коли вручили їй «спортивний орден» на ланцюжкові.

Як давно і начебто й зовсім недавно був отой старт на Черепановій горі і переможний фініш на доріжці Червоного стадіону, де вручили їй приз вечірньої газети «Більшовик» – першу спортивну нагороду.

Дитина не завадила їй продовжувати займатися улюбленими видами спорту – легкою атлетикою, лижами, стрільбою. Пригадує, як пишалася значком «Ворошиловський стрілець», як брала участь у Всесоюзному параді фізкультурників, як стала першою серед

спортсменок-текстильниць України.

Боротися за звання найсильнішої з бігу на 800 метрів було важко. Адже вперше стартувала на таких великих змаганнях. За кілька метрів до фінішу першою зірвала стрічку.

Страшна звістка про війну застала Лиду Уваренко в Ленінграді, де вона готувалася до участі у всесоюзних змаганнях.

Проводила на фронт чоловіка. Вона не встигла евакуюватись і залишилася з трирічним сином Вітею в окупованому Києві. Це були найважчі, найстрашніші дні в житті Лідії Уваренко.

Під час облоги гітлерівські головорізи кинули в якийсь підвал багатьох матерів з дітьми. А виявилось – фашистські нелюди-лікарі ставили на них якісь досліди, після чого діти помирали один за одним. Так осиротіла й Ліда. Перед тим дізналася про загибель чоловіка.

Шукала можливості зв'язатися з підпільниками, що діяли в місті. Не вдалося. Перейти лінію фронту! Але як? Одного разу спробувала зробити це біля Миронівки. Її схопили гестапівці, люто побили й кинули разом з іншими до товарного вагона. Якимось чудом її вдалося на повному ходу поїзда вистрибнути з вагона, вціліти під кулями, що полетіли навздогін. Втекла. Знову потяглися тяжкі й голодні тижні, місяці. Доводилося ховатися, аби не потрапити на каторгу до Німеччини.

І молода українська жінка у Києві зріднилася з бригадою Людвіга Свободи. Лідія Уваренко стала розвідницею бригади.

Вона дістала завдання провести розвідку в селі біля річки й лісу, де мав пролягти шлях наступу.

Раптом щось сильно вдарило її в руку і обличчя. Перед очима попливли темні кола, і на якусь мить вона втратила свідомість. А коли опритомніла, то побачила, що до неї біжать гітлерівські солдати.

«Лідія Маркіянівно, а розкажіть, будь ласка...».

Л. М. Уваренко серед молодих робітників фабрики ім. Рози Люксембург.

в розташування своєї частини.

Прийшла до пам'яті вже в госпіталі. Відчула неймовірний біль, потягнулася до пораненої правої руки, але її вже не було...

Допоміг одужати, перебороти горе старий, випробуваний друг – фізкультура. Вабить перший сніг за вікном, і, не спитавшись у лікарів, разом з тими, хто вже одужує, виходить Лідія Уваренко на лижну прогулянку. Відштовхуючись однією палицею, легко, як колись, мчить вона по сніговій поросі і, здається, з живлющим морозним повітрям входить здоров'я в зранене тіло.

Нарешті настав день, коли можна було залишити госпіталь. Рішення

медичної комісії – демобілізувати. Але вона не погодилася. Звернулася до найвищого медичного начальства, просила, благала залишити її в бойовому строю. І таки домоглася свого.

Ветеран війни Лідія Уваренко зустрілася зі своєю бойовою подругою – підпоручиком медичної служби Чехословацької армії Лідією Сокоревіч.

1985 рік, м. Київ

Влітку 1944 року по підрозділах чехословацької бригади пронеслася радісна звістка: «Мала голка» повернулася! Сердечно вітали бойові друзі відважну жінку. Незважаючи на інвалідність, Лідія попросила зарахувати її санінструктором. Друзі сконструювали легкий санітарний візок, на якому вона вивозила поранених з поля бою – на Дуклінському перевалі, на польській та чехословацькій землях. Її мужність і відвагу було відзначено **орденами Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, югославським орденом «За народ»** і одинадцятьма медалями, в тому числі – п'ятьма чехословацькими.

Відгриміла війна. І демобілізований підпоручик чехословацької армії

*Л. М. Уваренко
у післявоєнні часи.*

Лідія Уваренко повернулася в рідний Київ. Прийшла на відбудовану фабрику імені Рози Люксембург, до старих друзів. І знову почала працювати. Інвалідність не завадила їй знайти своє місце в трудовому строю.

У липні 1961 року, під час перебування в Києві, Людвіг Свобода з дружиною Іреною гостювали у Лідії. З того пам'ятного дня в квартирі ветерана висить фотографія генерала Свободи з дарчим написом: «Дорогій Лідії Уваренко на пам'ять про спільну участь у боях Чехословацького корпусу в СРСР проти німецько-фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни за свободу і незалежність наших народів. Дарує генерал Свобода. Київ. 4.VII. 1961 р.». Людвіг Свобода дуже тепло відгукується про мужню киянку в своїй книзі «Від Бузулука до Праги».

А Лідія подарувала своєму колишньому командирові двотомну «Історію Києва».

В другому томі, де розповідається про бойові й трудові подвиги киян, згадується прізвище і Лідії Уваренко, вміщено її фотознімок.

В травні 1962 року на запрошення Людвіга Свободи Лідія Маркіянівна побувала в Празі. Була в гостях в уславленого генерала. Виступала із спогадами на заводах, фабриках, у військових частинах, школах. На запрошення швачок фабрики «Прагодев» у місті Німбург побувала і в них. Тепло й сердечно зустріли колеги по професії ветерана і героя війни.

Ось уже понад два десятиліття щоранку заходила через прохідну територію фабрики імені Рози Люксембург невисока жінка, з привітним поглядом карих очей. З нею вітаються всі, бо всі тут знають Лідію Маркіянівну Уваренко, як і вона знає кожного на рідному підприємстві.

– Хай вам, юні друзі мої, ніколи в житті не доведеться пережити того, що випало на долю мені і людям мого покоління, – говорить Лідія Маркіянівна. – Але хоч як би склалося ваше життя, пам'ятайте: фізкультура і спорт, спортивний гарт завжди будуть вашими спільниками, допоможуть краще

працювати, жити повнокровним життям, бути здоровими і міцними, а отже, якнайкраще служити своєму народові.

У 2003 році, як учасниці визволення Києва, Лідії Маркіянівні Уваренко був вручений український **орден Богдана Хмельницького**. А 16 листопада 2004 роки її серце зупинилося. На її могилі на Байковому кладовищі завжди палахкотять квіти [53, 65, 76].

ФОМІН КОСТЯНТИН ВАСИЛЬОВИЧ

(19.12.1903 – 16.01.1964)

Заслужений майстер спорту з футболу К. В. Фомин

К. В. Фомін народився у 1903 році в місті Харкові. З п'ятнадцяти років розпочалася його трудова діяльність.

Костянтин Васильович Фомін – радянський футболіст, лівий захисник. Заслужений майстер спорту СРСР. Брат футболіста Володимира Фоміна. Почав грати у 1913 р. в Харкові в дитячій команді «Штандарт». До війни грав у командах: ОЛС – 1922, «КФК» – 1923–1925, «Динамо» – 1926–1928, 1930–1934, «Динамо» – 1928–1930, «Динамо» – 1935–1936, «Локомотив» – 1937–1938. Капітан збірної Харкова – 1926–1928, 1934, Києва – 1935–1936, України – 1926–1935, «Динамо» (Харків) – 1930–1934, «Динамо» (Київ) – 1935–1936.

Швидкий, надзвичайно жорсткий і самовідданий, не щадив у боротьбі за м'яч ні себе, ні суперників. У числі перших у вітчизняному футболі опанував підкат.

Намагався точним пасом починати контратаки команди, умів ефективно завдавати ударів по м'ячу, розгортаючи в стрибку корпус на 180°.

У складі збірної СРСР він успішно грав проти команд Туреччини, Німеччини, Франції і Бельгії. Володіючи великим арсеналом прийомів класного захисника – «підкат», «ножиці», «шпагат», різкий і швидкий К. Фомін був справжньою грозою для нападаючих. Точні, сильні удари з обох ніг, уміння обвести супротивника допомагали йому уникати відбійної гри і точно передавати м'яч партнерам.

Костянтин Васильович – беззмінний капітан збірних футбольних команд Харкова, Києва, України, в числі перших йому було присвоєно високе звання заслуженого майстра спорту СРСР.

У 1920 р. Костянтин Васильович вступив добровольцем в ряди Червоної Армії і брав участь у боях проти банд Антонова. З перших днів війни до її закінчення Фомін знаходився на фронті. Коли в 1941 році нашому народу

випали нові суворі випробування, він, ні хвилини не вагаючись, змінив футбольну форму і цивільний костюм на військову. Бойовий офіцер Фомін пройшов фронтами війни, закінчивши її в Берліні, залишивши і свій автограф на стіні рейхстагу. За бойові заслуги К. В. Фомін нагороджений орденом **Червоної Зірки і Вітчизняної війни 2 ступеня і п'ятьма медалями.**

Останні роки життя (1959–1964) К. В. Фомін працював старшим методистом Центрального стадіону імені В.І. Леніна, Москва. 16 січня 1964 року після важкої хвороби заслужений майстер спорту СРСР Костянтин Васильович Фомін помер. Урна з прахом похована в колумбарії Донського кладовища.

К. В. Фомін увійшов до символічної збірної Харкова за 70 років (1978) [46, 110, 111].

ЧЕРКУН МИХАЙЛО ПАВЛОВИЧ (06.06.1913 –26.02.1998)

Бойові побратими – співвітчизники й словацькі друзі – пам'ятають цю людину під прізвиськом *Михайло Київський*. А справжнє його ім'я – Михайло Павлович Черкун. Він був рядовим, командиром стрілецького і мінометного, а згодом – взводу розвідки уславленого з'єднання імені Олександра Невського, яким командував Герой Радянського Союзу В. О. Карасьов.

*Відмінник фізичної культури,
тренер з фехтування М. П. Черкун*

В найвідповідальніших операціях Черкуна бачили верхи на коні й на лижах, на мотоциклі й за кермом трофейної машини, його знали як чудового плавця й майстра в'язати плоти. Про його стрілецьку майстерність годі й говорити. Такою багатогранністю Михайло Черкун завдячував спорту, одним з ентузіастів і пропагандистів якого він став ще в 30-ті роки.

Невдовзі він вступив до щойно відкритого в Києві технікуму фізичної культури. На той час він був уже справним гімнастом, акробатом, лижником, стрільцем, плавцем. Особливо ж захоплювався фехтуванням.

З фехтування вирішив він спеціалізуватися, вступивши на заочне відділення Українського інституту фізичної культури.

Прийшли й спортивні успіхи як винагорода за велику любов до спорту і працюватість. У 1939 році на першості СРСР команда спортклубу Київського держуніверситету, в складі якої був і М. П. Черкун, посіла друге місце. А менш

ніж через рік Михайло став фіналістом чемпіонату країни і здобув почесне звання майстра спорту СРСР. Взагалі, в радянському фехтуванні Михайло Черкун показав приклад плідного довголіття, бо вже в 40-річному віці був чемпіоном України зі шпаги і входив до десятки найсильніших фехтувальників Радянського Союзу.

22 червня 1941 року в столиці України мало відбутися велике спортивне свято – відкривався Центральний стадіон. Планувалася широка програма показових виступів кращих спортсменів Києва. Готувався виступити і Михайло Черкун. Але на світанку в безхмарному київському небі з'явилися фашистські літаки.

Війна! Михайло Черкун став моряком Пінської військової флотилії, що готувалася до виходу в Чорне море і базувалася в Києві. Коли з'ясувалось, що пройти до місця призначення не вдасться, більшість моряків поповнила сухопутні частини, а ті, хто був на баржах з воєнним спорядженням, серед них і Черкун, дістали наказ відійти на північ у Десну. Не встигли – фашисти потопили майже всі баржі.

В першому ж бою Михайло Черкун на єдиному вцілілому човні перевозив поранених, майно флотилії, а згодом разом з іншими моряками пробився до Києва, щоб стати до лав його захисників. Але наші війська на той час уже змушені були залишити рідне місто.

*На місці боїв під Тренчином:
генерал-полковник
П. Ф. Жмаченко
і М. П. Черкун.*

Михайло опинився в окупованому Києві і став очевидцем страхітливих злочинів гітлерівців. Влаштувавшись у майстерню по ремонту сільсько-господарського обладнання, Черкун разом з іншими патріотами переховував військово-полонених, які втікали з гітлерівських концтаборів, допомагав їм діставатися у загони народних месників, збирав і передавав командуванню радянських військ важливі розвідувальні дані.

Зрештою і він дістався до партизанів. У складі з'єднання імені Олександра Невського пройшов довгий бойовий путь по рідній землі. Згодом, виконуючи наказ Центрального штабу партизанського руху, з'єднання вирушило на допомогу польським братам і на початку квітня 1944 року підійшло до радянсько-польського кордону. В цьому поході знадобилося вміння Черкуна добре плавати і швидко майструвати човни та плоту.

На все життя запам'ятав він переправу

через Сан. У цьому бою Черкун був поранений у живіт. Після одужання Черкун став командиром взводу розвідки.

Воював Черкун і на території Чехословаччини, був нагороджений чехословацькою медаллю **«За хоробрість»**. В посвідченні записано: «Цю медаль Франтішек Бучек, розвідник іноземного партизанського загону під командуванням майора Зорича, дарує Михайлові Черкуну. Банська–Бистриця, 27 серпня 1964 року».

У серпні 1974 року з нагоди 30-річчя Словацького національного повстання мешканці села Кшиніна звернулися до свого почесного громадянина Михайла Черкуна з листом такого змісту: «Наші громадяни завжди пам'ятають про вашу героїчну патріотичну бойову діяльність у період визволення нашої соціалістичної вітчизни. Ви були одним з партизанських командирів, які жертвували своїм життям за наше щасливе майбутнє. Ми глибоко шануємо вашу діяльність і чекаємо довгоочікуваної зустрічі».

На початку квітня 1945 року група Черкуна зустрілася з частинами Радянської Армії, а омріяну перемогу Михайло Павлович святкував вже у рідному Києві. Він склав державні іспити в Київському інституті фізкультури і незабаром став викладачем цього ж навчального закладу.

Багатьох висококваліфікованих фехтувальників виховав Михайло Павлович. Вдячні йому і численні викладачі фізкультури, і багато випускників Київського педагогічного інституту, де він протягом ряду років очолював кафедру фізичного виховання. Його педагогічна і тренерська робота дістала гідну оцінку. Михайло Павлович був нагороджений **значками «Відмінник фізичної культури»** та **«Відмінник народної освіти»**, а також почесною грамотою і медаллю **Чехословацької Ради фізичного виховання**.

Михайло Павлович Черкун – кавалер багатьох радянських, польських та чехословацьких орденів і медалей, почесний громадянин кількох словацьких населених пунктів [65].

ЧУКАРІН ВІКТОР ІВАНОВИЧ

(09.11.1921 – 25.08.1984)

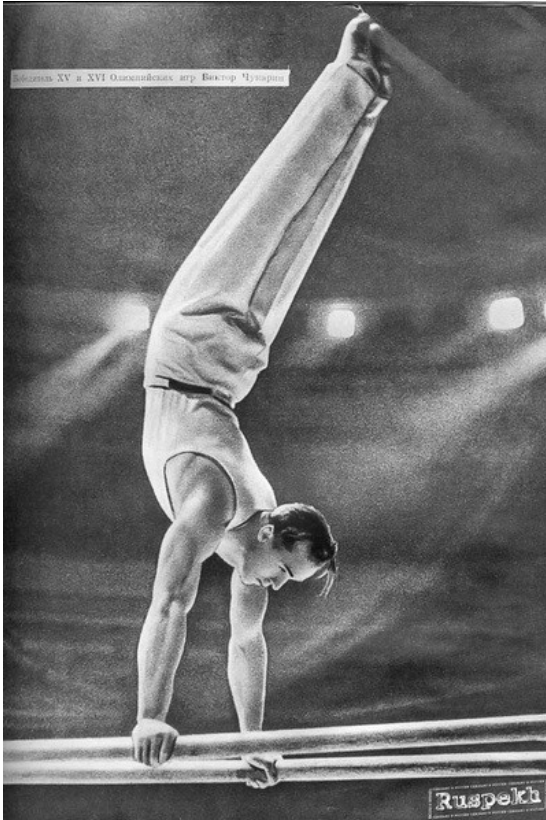
Віктор Іванович народився в селі Червоноармійське Донецької області. Видатний радянський гімнаст, заслужений майстер спорту СРСР, семиразовий Олімпійський чемпіон, абсолютний Олімпійський чемпіон; абсолютний чемпіон світу зі спортивної гімнастики, заслужений тренер України. Всього 11 олімпійських нагород (7 золотих, 3 срібних, 1 бронзова). Триразовий чемпіон світу!

Звання майстра спорту Чукарін отримав у 1940 році в Харкові. Його батько був донським козаком. Незабаром сім'я переїхала до Маріуполя, де Вітя і почав займатися гімнастикою – спочатку в школі, під керівництвом вчителя фізкультури В. П. Поповича, який, розгледівши в хлопчика природні спортивні дані, виховав у ньому любов до цього виду спорту і заклав основи гімнастичної майстерності.

Олімпійський чемпіон, завідувач кафедрою гімнастики Львівського інституту фізичної культури В. І. Чукарін

Після школи Віктор закінчив металургійний технікум в Маріуполі, а потім, відчувши, що заняття гімнастикою стає справою усього його життя, перевівся в фізкультурний технікум в Києві.

Вправи на брусах виконує В. Чукарін

На війну пішов добровольцем, служив в артилерійській частині. Був у полоні біля Полтави, пройшов через 17 концентраційних таборів, в тому числі Бухенвальд.

Воював у 1044 стрілецькому полку 289-ої стрілецької дивізії Південно-західного фронту, обороняючи Київ. Був поранений та контужений, потрапивши в полон біля Полтави. Потім почалися довгі і тяжкі поневіряння по Україні, Естонії, Польщі і, нарешті, Німеччині, звичайному по тому часу маршруту для полонених.

Чукаріна помістили в табір для військовополонених Зандбостель. 1941-42 роки були найважчими для радянських в'язнів: їх утримували гірше за інших і навмисно прагнули знищити. Люди помирали тисячами від голоду і хвороб, проте вже навесні 1942 року німецьке командування вирішило використати їх як робочу силу. Видавши себе за колишнього

селянина, Чукарін отримав напрям на ферму до фрау Брунс. «Я не вмів ні доїти, ні косити траву, і фрау Брунс це незабаром помітила. Але вона мене не видала і направила на поле для проріджування ріпи», – згадував він. Вже після звільнення Чукарін дякував їй за те, що вижив в пеклі лише завдяки її доброті і розумінню.

Навіть у таборі Віктор Чукарін намагався підтримувати спортивний дух. Він спостерігав за тренуваннями німецьких наглядців, оскільки до війни гімнасти Німеччини були найсильнішими у світі.

Після повернення додому Віктор Чукарін швидко відновив здоров'я. Міський комітет з фізкультури і спорту направив його працювати інструктором з фізкультури на металургійний завод ім. Ілліча. Із старшим інструктором Павлом Зливанним і заводською молоддю вони відремонтували і обладнали спортзал під одним дахом з лазнею, біля перших прохідних заводу. У денний час організовували заняття з дітьми та робочою молоддю, а увечері займалися самі.

Вже наступного року Чукарін складав іспити в Київський інститут фізкультури, проте не пройшов за конкурсом і поступив у Львівський.

З 1949 року Чукарін вийшов в лідери радянської гімнастики, він ставав чемпіоном СРСР у 1949, 1950, 1951, 1955 роках. Йому належить досі не побитий рекорд у багатоборстві в 1951 році – 118,75 балів із 120 можливих.

На першій, після війни, Олімпіаді в Хельсінкі в 1952 році Чукарін завоював 4 золотих і 2 срібних медалі.

Через два роки, виступаючи на Чемпіонаті світу в Римі в 1954 році, Віктор Іванович пошкодив палець, проте і з травмою став кращим, завоювавши три золоті, одну срібну і бронзову медалі.

*Пам'ятник В. І. Чукаріну
у Львові*

Справжнім тріумфом Чукаріна стали XVI Олімпійські ігри в Мельбурні в 1956 році: він став чемпіоном в абсолютній першості та був нагороджений трьома золотими, срібною і бронзовою медалями.

Чукарін повернувся у свою alma mater як викладач, став завідуючим кафедрою гімнастики Львівського державного інституту фізкультури, заснував гімнастичну школу. Він підготував близько трьох десятків майстрів спорту, членів збірних команд України і СРСР, проте жоден з учнів не перевершив досягнень свого учителя.

Віктор Іванович опікав кращих спортсменів СРСР, працюючи старшим тренером збірної із спортивної гімнастики. У 1972 році йому було присвоєно звання Заслужений тренер України.

1955 року побачили світ дві книги

В. І. Чукаріна «Путь к вершинам» та «Путь к мастерству». Популярність Віктора Івановича була величезною: з його зображенням друкували листівки, марки, конверти, про нього писали книги. Зокрема, 1952 року вийшла друком книга В. Петльованого «Путь олимпийского чемпиона», 1969 року – книга С. Паливоди «Абсолютный чемпион Виктор Чукарин», 1978 року – документальна повість В. А. Пашиніна «Победный путь». Але попри величезну славу та популярність, видатний спортсмен був надзвичайно скромною людиною. 1972 року очолив кафедру гімнастики, якою керував до 1982 року. З 1982 року працював на посаді доцента кафедри спортивної гімнастики.

Жителі Львова гідно оцінили такі успіхи, нагородивши Чукаріна почесним громадянством.

Помер 25 серпня 1984 року. Похований на Личаківському кладовищі (поле № 4). На могилі встановлений бронзовий пам'ятник (скульптор Яків Чайка).

Ідентичний постамент знаходиться у читальній залі бібліотеки ЛДУФК (2-й поверх головного корпусу). Одна з вулиць Львова носить ім'я цього видатного спортсмена. У пам'ять про В. І. Чукаріна у Львові щороку проводять гімнастичний турнір [96, 98, 115].

ШАПОВАЛОВ АНДРІЙ ГРИГОРОВИЧ (24.03.1926 – ?)

Гвардії старшина, ветеран війни, кавалер орденів «Вітчизняної війни» III ступеня та «За мужність» 3-го ступеня, ветеран спорту, майстер спорту СРСР, суддя Всесоюзної категорії.

Народився в с. Піни, Бісівського району, Курської області. З раннього дитинства серед однолітків виділявся силою і швидкістю, але спортом в той час діти в селах не займалися, так, в селі працювали тоді з світанку і до заходу і треба було допомагати дорослим. Десять класів закінчити не дала війна. У 1943 році добровольцем пішов на фронт, служив в мотопіхоті. Пройшов з бойовими друзями всю Україну, Польщу і Німеччину.

Майстер спорту СРСР з легкої атлетики, суддя Всесоюзної категорії А. Г. Шаповалов

Перемогу зустрів під Берліном у званні гвардії-сержанта. Нагороджений урядовими нагородами.

Після перемоги не відразу вдалося демобілізуватися. Спочатку служив у Німеччині, потім перевели до Польщі, в м. Отеле. Солдати, які вже засумували по мирному життю, з ентузіазмом брали участь у всіх спортивних заходах, які проводилися в гарнізоні: змагання з гімнастики, футболу, волейболу, смузі перешкод, легкої атлетики. Кремезний здоровань гвардії-сержант Шаповалов не залишав нікому надій на перемогу в бігу на 100 м. Так з'явилася і зміцніла мрія присвятити себе спорту.

У 1950 році після демобілізації вибрав для життя і навчання м. Харків. Вступив до Харківського технікуму фізичної культури. З перших днів навчання з жадібністю і ентузіазмом почав тренуватися у Старікова Миколи Петровича, і хоча 24 роки вже досить солідний вік для початку тренувань в спорті, повірив в тренера, а тренер повірив в учня, і результати перевершили всі очікування. Ще на першому курсі став призером чемпіонату Харківської області з бігу на 100 м і потрапив в естафетну команду області.

У 1953 році з відзнакою закінчив технікум і отримав направлення на роботу в облспорткомітет, в тому ж році вступив заочно в Київський державний інститут фізичної культури. Робота була дуже напруженою, постійні відрядження по області не дозволяли регулярно в повному обсязі тренуватися, тому в 1956 році він перейшов працювати в ДЮСШ з легкої атлетики ДСТ «Спартак». Став тренувати дітей і продовжував тренуватися сам. Спеціалізувався в бігу на 100, 200 і 400 м, але особливо любив «сотку» та естафети. У 1960 році його запросили на роботу в Харківський інженерно-економічний інститут викладачем кафедри фізкультури і спорту. Спорт в той час був у пошані. І в цьому ж 1960 році збулася мрія, став майстром спорту СРСР з бігу на 100 м (10,4).

Робота в інституті вимагала величезної віддачі і все важче й важче стало утримувати себе на піку спортивної форми. У 1963 році довелося назавжди шиповки заховати в шафу. За 13 років занять спортом неодноразово ставав переможцем і призером обласних змагань, призером чемпіонатів України.

Працюючи викладачем, ніколи не забував про своє тренерське покликання. Постійно відбирав кращих першокурсників і тренував, тренував, допомагав студентам знайти золоту середину між навчанням і спортом. На початку 70-х років тренерська праця увінчалася успіхом. Судячи чергові обласні змагання школярів, звернув увагу на худорлявого високого юнака, який виграв черговий забіг. Запропонував тренуватися. Так доля звела з Віктором Карпенко, який у середині 70-х став найсильнішим стипль-чезістом України та СРСР (8.26,7).

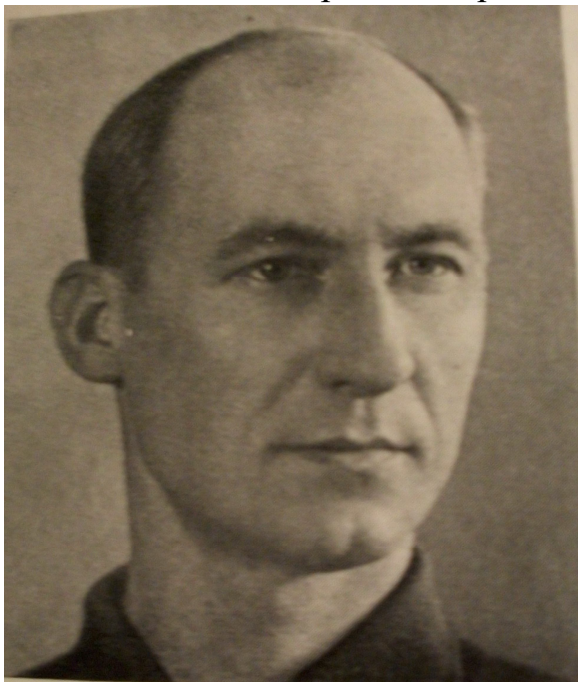
Після виходу на пенсію пішов працювати дитячим тренером в ДЮСШ-12, де пропрацював багато років. За відмінну роботу неодноразово нагороджувався почесними грамотами обласного і міського спорткомітетів. Але не тільки на тренерському терені знайшов популярність. Не одне покоління Харківських легкоатлетів пройшло через змагання, які судив Шаповалов А. Г. – суддя

Всесоюзної категорії. З перших днів проведення марафону «Визволення» 17 років був головним суддею змагань. Неодноразово судив чемпіонати України, першості ВЦРПС (Всесоюзна центральна рада професійних спілок) [116].

ШЕВЧЕНКО ОЛЕКСІЙ КУЗЬМИЧ

(? – ?)

Ще зовсім молодим, щойно відслуживши в армії, Олексій Шевченко прийшов працювати електриком на залізничну станцію Київ–Пасажирський. Був секретарем комсомольської організації, захоплювався спортивною стрільбою, організував стрілецький гурток і сам же керував ним. А за два роки до війни його знов покликали до армії – цього разу вже як командира Червоної Армії. Служив тут же, в Києві. 22 червня 1941 року зустрів у званні молодшого лейтенанта військ протиповітряної оборони.

Мінер О. К. Шевченко

Йому судилося найстрашніше, що може випасти воїнові, який захищає свободу і незалежність своєї Батьківщини: не тяжке поранення, не смерть у бою, а безвихідь ворожого оточення і полон.

Під Хоролом у полоні опинився й Олексій Шевченко. Коли вдалося втекти звідти, фронт уже відкотився на сотні кілометрів на схід.

Шукав у рідному місті радянське підпілля. Зрештою, потратив у підпільну групу комуніста Панаса Микитовича Тимощука, котра складалася переважно із залізничників, колишніх Шевченкових товаришів по роботі. Осередками їхньої діяльності стали депо Дарниця і Київ–Московський.

Олексій Кузьмич сам приладнував годинникові механізми, які у визначений час мали привести в дію детонатори зарядів.

Як просто розповісти це. І як же несказанно важко все це зробити. Адже він не мав спеціальної підготовки мінера, підричника і до всього доходив самотужки, тільки завдяки своєму хистові майстра на всі руки.

Виконував він і інші завдання. Розповсюджував листівки, що кликали населення до опору, вселяли віру і впевненість у душі людей, які тимчасово опинились у фашистському ярмі.

Щомиті наражаючись на небезпеку бути викритим, роздобував аусвайси – німецькі перепустки, які давали право проїзду залізницею. Такі документи були вкрай потрібні підпіллю: вони допомагали народним месникам підтримувати

необхідні оперативні зв'язки далеко за межами міста. На цьому його й схопили за кілька місяців перед визволенням Києва: виказав зрадник.

Місяць страхить гестапівської катівні, потім Лук'янівська в'язниця, невдала спроба організувати масову втечу, щоденні страти, евакуація в'язнів перед відступом фашистів з Києва, розстріли в дорозі, прямо у вагонах, етапний кримінал у Білій Церкві, втеча і облава з собаками, наче на звіра під час полювання, – Олексій Шевченко вдруге проходив крізь жорна гітлерівського механізму нищення.

Визволення застало його в Козятині, де він після втечі відновлював зв'язки із залізничниками – підпільниками.

І знову він повернувся в Київ, тепер уже до визволеної столиці України.

Сьогодні, йдучи повз величну будову Київського університету, мало хто подумає про те, що її врятувала скромна, нічим зовні не примітна і навіть трохи сором'язлива людина з відважним серцем героя – Олексій Кузьмич Шевченко. Під його керівництвом невеличкий загін мінерів виносив снаряди, кожен з яких був, мов таємничий сфінкс: хтозна, коли йому заманеться вибухнути... З усіма запобіжними заходами їх вантажили на спеціальні автомашини і вивозили за місто, де підривали.

Мінер Олексій Кузьмич Шевченко з невеликою групою помічників урятував від зруйнування залізний міст, шляхопровід, нафтобазу, електростанцію, будови багатьох заводів, серед них – вагонобудівного, суднобудівного, авторемонтного, шовкового комбінату.

Воєнні подвиги були відзначені бойовою нагородою – **орденом Вітчизняної війни І-го ступеня**.

Разом зі своїм невеличким загonom сміливців Олексій Кузьмич розмінував понад 60 тисяч гектарів міської території, особисто виявив і особисто знешкодив понад 170 тисяч снарядів, мін, гранат, авіабомб.

Витяг з характеристики, підписаної представником штабу Київського

Снаряд пролежав у землі десятки років, аж поки його знешкодив О. К. Шевченко

військового округу: «Тов. Шевченко Олексій Кузьмич протягом ряду років працював мінером-добровольцем по виявленню і знищенню вибухонебезпечних предметів, що залишилися після війни в м. Києві та його околицях...».

Протягом трьох років (1948–1951) Шевченко, очолюючи групу розмінування, що входила до складу загону розмінування м. Києва, виявив

і знищив десятки артснарядів, авіа боєприпасів, фугасів та інженерних мін.

Особливо велику роботу в цій галузі Шевченко провів на території ст. Дарниці, ст. Боярка, Київського держуніверситету, сільськогосподарського інституту, площі ім. Фрунзе та ряду інших вулиць і околиць м. Києва.

Прагнучи зберегти матеріальні і культурні цінності міста, всупереч вимогам інструкцій з особистої безпеки, Шевченко сотні разів ризикував життям, виносячи вибухонебезпечні предмети... Безкорислива, сповнена небезпеки праця Шевченка викликала щире захоплення населення і воїнів загону розмінування.

В офіційному документі, складеному ще в 1959 році, зазначено, що Олексій Кузьмич Шевченко особисто зняв на найважливіших об'єктах столиці України і знешкодив 2100 особливо небезпечних протитанкових мін.

У 1964 році Олексія Кузьмича відзначено ще одною урядовою нагородою – **Почесною Грамотою** Президії Верховної Ради УРСР.

Олексій Кузьмич Шевченко підготував багато десятків класних стрільців, близько 40 майстрів спорту. Його вихованці займали найпочесніші місця на найбільших змаганнях, були чемпіонами країни.

«За велику роботу по розвитку стрілецького спорту і виховання стрільців вищого класу», – написано в Почесній грамоті ЦК комсомолу України, якою нагороджено заслуженого тренера УРСР О. К. Шевченка [65].

ШКОДА ВАСИЛЬ ПАНТЕЛЕЙМОНОВИЧ

(11.09.1919 – ?)

Це було навесні 1935 року. У Сталінському драматичному театрі проходив зліт майстрів важкої атлетики, в програму якого входив і бокс. Був оголошений запис бажаючих в секцію боксу. У числі перших, хто записався в секцію, був і восьмикласник Василь Шкода. Хлопець виявився здібним учнем.

У 1937 році випускник середньої школи № 1 вісімнадцятирічний Шкода виграв звання чемпіона Донбасу. У 1939 році Шкода, вже з дипломом про закінчення Вищої школи тренерів, повернувся в Сталіно (Донецьк) і очолив секцію боксу в спортивному товаристві «Спартак». У липні 1940 року він виграв звання переможця ІХ чемпіонату СРСР по другій групі. Головний суддя цих змагань заслужений майстер спорту В. П. Михайлов написав: «Шкода при серйозній роботі над собою може вирости в класного боксера». За спортивним результатам його включили до п'ятірки найсильніших боксерів країни та допустили до участі в особистому чемпіонаті СРСР 1941 року по першій групі. Але в кінці червня 1941 року старшина 3-й роти 537 окремого будівельного батальйону Василь Шкода був уже в бойовому строю...

*Майстер спорту з боксу,
заслужений тренер УРСР
В. П. Шкода*

В. П. Шкода – ветеран війни та праці, нагороджений дванадцятьма урядовими нагородами, серед яких медалі «За оборону Сталінграду» та «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.».

В кінці 40-х і на початку 50-х років Василь Шкода, продовжуючи виступати на ринзі, працював старшим викладачем кафедри фізичного виховання Донецького політехнічного інституту. У залі, обладнаному на першому поверсі одного зі студентських гуртожитків, він вів секцію боксу ДПІ. Згодом він став державним тренером з боксу і переїхав в Київ. Про ті часи майстру спорту, судді всесоюзної категорії, заслуженому тренеру УРСР В. П. Шкодi нагадують грамоти, отримані за перемоги його вихованців на студентських змаганнях республіки

і країни, газетні замітки, листи і фотографії учнів. Він підготував велику кількість майстрів спорту СРСР з боксу [18].

ШКОЛЬНИКОВ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

(12.04.1911—1986)

Радянський український спортсмен, тренер з самбо, заслужений тренер УРСР (1971 р.).

Народився в с. Старобешеве Маріупольського повіту, в родині коваля, працювати почав з 12-річного віку кур'єром в Ростовській фотохромолітографії, згодом літографістом.

У 1927 році став чемпіоном і рекордсменом Північно-Кавказького краю з бігу на 100 метрів. Був одним з кращих баскетболістів збірної УРСР довоєнного періоду. П'ятиразовий чемпіон УРСР зі стрибків на лижах з трампліна, чотириразовий – в лижному слаломі.

У нього були великі перспективи як у спортсмена, проте він вирішив стати професійним тренером, викладачем. У 1929 році пройшов підготовчі курси, у 1930 році вступив до Московського інституту фізичної культури, який закінчив у 1933 році.

Ще студентом другого курсу Школьніков почав педагогічну діяльність: працював фізкультурним інструктором Центрального дому Червоної армії.

А в 1932 році на тренерській раді Московського інституту фізкультури представив на конкурс комплект форми борця-самбіста: куртка з поясом і черевики на м'якій підошві. Його комплект був затверджений і до наших днів дійшов практично в незмінному вигляді.

*Заслужений тренер УРСР
із самбо Р. О. Школьніков*

Після закінчення ДЦФК молодого фахівця направили в 1933-му році в Харків до Державного інституту фізкультури України на посаду викладача двох кафедр – захисту і нападу та лижного спорту. Він продовжував займатися різними видами спорту, але душа його завжди належала «боротьбі в одязі». Саме з приїздом Романа Школьнікова до Харкова почалася історія українського самбо.

За його наполяганням цей вид боротьби був введений в навчальну програму усіх курсів інституту фізкультури, створена Вища школа тренерів з відділенням самбо. У 1939-му році Школьніков, випереджаючи всі союзні республіки, провів перший чемпіонат УРСР. А роком раніше його вихованці в повний голос заявили про себе, завоювавши третє командне

місце в матчі п'яти міст – Москви, Ленінграда, Києва, Саратова і Баку.

Одночасно з тренерською роботою Школьніков займається і теорією боротьби. Він пише методичні посібники та плакати для студентів, викладачів, тренерів, розробляє навчальну програму з самбо. У 1937-му році вступає до аспірантури, кандидатський мінімум здає в 1940-му. За рік до початку війни вийшла його книга з самбо – перший в СРСР фундаментальний підручник з безліччю фотоілюстрацій для викладачів і тренерів.

Учасник війни, в 1941 році був направлений на Південно-Західний фронт. Німці відчували великі проблеми з ним і його вихованцями в боях під Києвом. В ході війни Школьніков був поранений в ногу. Потім після лікування в шпиталях попав на Північно-Кавказький фронт, де відповідав за підготовку розвідників-підводників. При цьому, його права нога майже не діяла, він пересувався за допомогою палиці.

В кінці війни (як фахівця вищого рівня) його направили до Харкова для відновлення навчальної діяльності інституту фізкультури. Він повернувся до улюбленої тренерської справи. Але Школьніков не був би самим собою, якби не спробував повернутися в спорт. І робить майже неможливе! Так, Школьніков увійшов до збірної республіки, став семиразовим чемпіоном України, призером чемпіонатів СРСР з самбо та вільної боротьби, а завершив активні виступи аж у 1963-му, вигравши в 52 роки першість УРСР.

І в той же час Школьніков – тренер готував майстрів спорту країни і республіки, чемпіонів та призерів України, Радянського Союзу, Європи та

світу. Серед них – Микола Козицький, володар «срібла» світового форуму, переможець чемпіонатів УРСР і СРСР.

З 1948-го року до останнього дня свого життя Роман Олександрович очолював збірну України з самбо, а з 1952-го по 1972-й роки був беззмінним наставником команди СРСР із самбо та дзюдо. За великий внесок та активну участь у розвитку самбо в світі Міжнародна федерація самбо (FIAS) в 1981 році нагородила Романа Олександровича вищим Золотим орденом [91, 118].

ЯКОВЦЕВ АНАТОЛІЙ ЯКОВИЧ

(1924 – ?)

Розвідник, учасник параду Перемоги 1945 року в Москві на Красній площі, майстер спорту, чемпіон і рекордсмен України з метання диска. За хоробрість та мужність під час виконання бойових завдань був нагороджений **орденами** «Слави» III і II ступеня, «Червоної Зірки», «Вітчизняної війни» II ступеня, **медалями** «За звільнення Варшави» та «За перемогу над Німеччиною».

Народився Анатолій Яковцев у селі Писарівщина, що на Полтавщині, неподалік від хутора Диканька. Як всі його ровесники він, крім занять у школі, допомагав матері вести домашнє господарство, а влітку працював у колгоспі.

Був не по роках міцним, здоровим та молодецьким хлопцем, веселий за вдачею. Грав на баяні і співав, вмів збирати навколо себе молодь.

17-річний Толя Яковцев чи не з першого ж дня війни почав оббивати пороги військкомату:

– Рано, вік твій не вийшов! – говорили йому.

– Але ж я комсомолец! – заперечував він. – Спортсмен! Значок ГПО маю. Тобто готовий. От хоч спробуйте!..

Бо коли добився свого і крокував у маршовій роті, колону призовників, яких ще не встигли обмундирувати, обстріляв фашистський літак. Чимало загинуло тоді. А ще більше було поранено. І родичі, і зовсім незнайомі люди виходили Анатолія. Вони ж допомогли дістатися до рідного села Писарівщина на Полтавщині. А там уже хазяйнували фашисти.

Учасник партизанської війни, колишній червоний партизан Іван Маркович Кушпель порадив Анатолію, до якого давно вже проїнявся повагою і довірою, згуртувати навколо себе молодь, насамперед комсомольських активістів.

*Заслужений тренер України
з легкої атлетики
А. Я. Яковцев у роки війни*

Юні патріоти за порадою Івана Марковича добували і ховали в лісі зброю, псували сільськогосподарський інвентар, а найголовніше – збирали розвідувальні дані про гітлерівців і поліцаїв.

Знадобився Анатолію його спортивний гарт. Недарма з п'ятого по десятий клас він щодня ходив до школи пішки за чотири кілометри в сусіднє село Великі Будищі і назад, узимку перед ранковою зарядкою натирався снігом, добре бігав, стрибав, легко справлявся з двопудовою гирею! Яковцев згадував, яким дороговказом у фізичному гарті була йому книга «Школа над морем», як допоміг прилучитися до багатьох видів спорту перший тренер – викладач фізкультури в технікумі Микола Костянтинівич Пойдеменко. А ще більше прислужила хлопцеві сила, спритність, витривалість, коли після визволення рідної Полтавщини він і його 12 товаришів стали бійцями діючої армії і склали частину взводу розвідки 292-го повітряно-десантного полку. Помічником командира взводу був сержант Яковцев.

Оскільки, як правило, доводилося діяти у ворожому тилу, розвідка потребувала людей не тільки хоробрих, а й кмітливих, фізично загартованих, витривалих, здатних вийти з будь-якого становища. Нічні пошуки «язиків», глибокі рейди, важкі бої!

Був поранений, вижив, лікувався в госпіталі і повернувся до рідного полку. Знову були важкі й небезпечні стежки розвідника на рідній землі, а потім на землях інших народів: румунів, поляків, чехів і словаків.

Війну Анатолій Яковцев закінчив у Чехословаччині, а через кілька місяців був серед тих воїнів, які на параді Перемоги в Москві кидали чорні гітлерівські штандарти до підніжжя Мавзолею В. І. Леніна.

Яковцеву йшов лише 22-й рік, коли він повернувся до мирного життя. Природа наділила його непоганим музичним слухом і пам'яттю. В короткі перерви між боями він збирав навколо себе охочих поспівати й потанцювати. Грав на баяні, акордеоні, навіть на кларнеті. Ось чому по війні хотілося піти до музичного училища. Але й малювання вабило не менше. Не знав, на що зважитися. Судилося ж йому й не те, й не те. Коли по війні демобілізувався з армії, полковник медичної служби, який його обстежував, сказав:

– Без фізкультури, хлопче, й до тридцяти років не дотягнеш!

То невже змиритися з цим вироком? Коли життя ще тільки починається. І демобілізований воїн вступає до Київського інституту фізкультури.

Поступово Анатолій оволодів один за одним кількома видами спорту. Спеціалізувався ж у метанні диска. Вже на перших курсах інституту став чемпіоном міста, а потім – і республіки. Зі спостережливістю розвідника приглядався Яковцев до техніки найкращих радянських метальників, опановував методику навчання й тренування, бо вже тоді вирішив стати вихователем молодих спортсменів.

Закінчивши інститут, маючи диплом з відзнакою та хороші результати з метання диска, здобув запрошення на роботу на кафедрі легкої атлетики цього ж вишу. Тут він і пропрацював до пенсії на посадах викладача, старшого викладача, доцента. Проводячи теоретичні та практичні заняття зі студентами,

в тренерській роботі він зосередився на підготовці дискоболів та штовхальників ядра. І не без успіху. Його вихованці 37 разів були чемпіонами і 24 рази рекордсменами України.

У 1953 році Яковцеву доручили підготовку першої групи легкоатлетів, а вже через кілька років у газеті «Радянський спорт» можна було прочитати замітку про те, що молодий тренер підготував 3-х майстрів спорту, 12 першорозрядників і 21 спортсмена другого розряду.

Він, дбаючи про результати своїх вихованців, один із перших в нашій країні поставив фотографію і кіно на службу навчально-тренувальному процесові. Анатолій Якович сам прекрасно опанував техніку зйомок і залучив до цієї справи багатьох своїх учнів. Сьогодні в його кінотеці, що нараховує понад 20 тисяч одиниць, можна відшукати виступ будь-якого відомого металюка світу.

Давно вже ім'я заслуженого тренера УРСР, доцента Київського інституту фізкультури Анатолія Яковича Яковцева знане й шановане серед легкоатлетів України і далеко за її межами. Вдумливий і досвідчений наставник, невтомний шукач нових шляхів до спортивного вдосконалення, він понад чверть століття тренерської діяльності виховав багатьох визначних майстрів. В історії радянської легкої атлетики записані прізвища фіналіста XVII Олімпійських ігор В. Компанійця, срібного призера першості Європи М. Кузнецової, рекордсмена СРСР серед дівчат Л. Сивцової та багатьох інших вихованців А. Я. Яковцева. Загалом він підготував 15 майстрів спорту та 7 майстрів спорту міжнародного класу [65, 121].

ЯКУТОВИЧ ФЕДІР АНТОНОВИЧ

(1903 –1992)

Офіцер штабу 1-ї Польської армії капітан Якутович воював під командуванням генерала С. Г. Поплавського, якому за штурм Берліна було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Вони знали один одного ще в довоєнні роки. Разом служили в Червоній Армії. Тепер доля звела їх знов – у Війську Польському.

Ще задовго до війни, 1925 року, в полковій школі Поплавський примітив цього різнобічного спортсмена, невтомного фізкультурного вожака. Федір почав свою трудову діяльність на тютюновій фабриці в Черкасах. Там він і організував перший фізкультурний колектив. Створили футбольну команду, налагодили роботу гуртків з волейболу, гімнастики, легкої атлетики. В рамках всеобучу в місті було створено показову групу спортсменів.

Відтоді Федір вирішив присвятити своє життя фізкультурній роботі. У 1928 році він став організатором агітаційно-пропагандистської групи спортсменів у Черкасах. Почалися численні турніри, змагання. Показові виступи... Займалися важкою атлетикою, боротьбою, гімнастикою, легкою атлетикою, спортивними іграми.

*Офіцер штабу 1-ї Польської
армії, капітан
Ф. А. Якутович*

Незабаром Федір очолив футбольну збірну міста. З успіхом виступав за гандбольну і волейбольну команди. Сильно захопився настільним тенісом. А в 1928 році став учасником і призером I-ої Всесоюзної спартакіади в Москві.

Незабаром Федір поїхав на Дніпробуд. Він пригадує: «Була люта зима, коли будівельники встановили світовий рекорд кладки бетону – 500 тисяч кубометрів за сезон! А ми, фізкультурні працівники, допомагали будівельникам, даючи їм змогу черпати в спорті снагу, бадьорість, добрий настрій, зрештою велику радість відчуття своєї молодості й здоров'я. Штанга, гімнастика, лижі, боротьба, волейбол, баскетбол, гандбол, плавання, футбол, легка атлетика – ось неповний перелік тих видів спорту, які були тоді в пошані у запоріжців».

Федір став першим фізкультурним організатором ударного будівництва. У 1930 році очолив організаційно-навчальний відділ ради товариства «Динамо». З ініціативи Федора на березі Дніпра в районі парку «Дубовий Гай» був побудований стадіон «Динамо» на три тисячі місць. З 1930 по 1934 роки Якутович очолював колектив інструкторів фізичної культури. Саме тоді на повну силу розкрився його організаторський талант. Він прагнув власним прикладом агітувати за спорт і часто виступав у численних змаганнях і турнірах.

Поставив справу, а як тільки почалося будівництво «Запоріжсталі», попросився до лав будівельників. Згадував потім: «Ентузіазму не бракувало, працювали ударно, із завзяттям і натхненням. Вистачало сил і на роботу, і на спорт. У першостях міста з гандболу брали участь понад 90 команд! Проводили турніри з футболу та волейболу. Тренувалися, здавали норми комплексу ГПО».

У 1931 році на Першості України з легкої атлетики в Харкові Федір зайняв III місце зі стрибків у висоту. Взимку того ж року запоріжці організували агітаційну лижну естафету «Від Дніпробуду до Москви», яку ніс і Федір Якутович. А коли у 1932 році була введена друга ступінь комплексу ГПО, яка висуває підвищені вимоги до учасників програми, став одним з перших в країні значкистів.

Заслужений діяч фізичної культури Ф. А. Якутович

У Будинку фізкультури ім. Червоної Армії, колишній синагозі на Троїцькій, що стала першим спортзалом міста, Федір тренував штангістів і гімнастів. Серед його вихованців брати Касьянік, заслужені майстри спорту СРСР з гімнастики та важкої атлетики, відомий запорізький гімнаст Павло Терлецький.

Восени 1939 року старшого лейтенанта Якутовича призвали до Червоної Армії. А в першій бій він, командир роти 132-ої стрілецької дивізії, вступив 5 липня 1941 року під Могилевом на станції Чаус. Знав, кого захищає: в Запоріжжі залишилася дружина з маленьким синочком Олегом.

Саме тут німці прорвалися двома танковими корпусами. Його частина потрапила в оточення. З боями довелося проривати вороже кільце. В одній з сутичок Якутович був поранений. Він двічі втрачав свідомість, але йшов, незважаючи на страшний біль. Після

операції Якутович знову попросився на фронт. Відмовили і направили в запасну бригаду начальником бойової підготовки. Тут навчалися тисячі бійців, які згодом вливалися в ударні сибірські дивізії. Новосибірськ, Іркутськ, Канськ – і скрізь, де б не служив лейтенант Якутович, він прагнув прищепити солдатам любов до фізичних вправ, до спорту.

В травні 1943 року Радянський уряд на прохання Союзу польських патріотів дав згоду на формування польської піхотної дивізії імені Тадеуша Костюшка. Згодом вона переросла в корпус, а потім – у 1-у Польську армію.

Молодій армії потрібні були досвідчені командири. Якутович, як і деякі інші радянські офіцери, виявив бажання надати безпосередню допомогу Війську Польському.

30 нагород, якими відзначили його ратні подвиги й вірну службу три країни – Радянський Союз, Чехословаччина й Польща. За визволення польської столиці Якутович був нагороджений **орденом Червоної Зірки** і польською медаллю **«За взяття Варшави»**.

Після перемоги була військова служба в прикордонних військах Польщі. Відповідаючи за бойову підготовку солдат, офіцер Якутович приділяв велику увагу фізичному гарту. Виконуючи обов'язки начальника штабу загону прикордонників, він замовив на місцевому заводі інвентар і почав налагоджувати спортивну роботу. З його ініціативи необхідне обладнання для занять спортом одержали всі застави Польщі. Створювалися команди

футболістів, волейболістів, гімнастів. Сам Федір Антонович, виступаючи на змаганнях прикордонних військ ПНР з гімнастики, посів перше місце. І це в 45 років!

На з'їзді спортивного товариства «Гвардія» Ф. А. Якутовича обирають до складу президії і він стає заступником голови цієї організації.

Гвардійці домінували на чемпіонатах країни з різних видів спорту. 1953 року в День відродження Польщі Федору Антоновичу було присвоєно звання заслуженого діяча фізичної культури ПНР.

Польський уряд високо оцінив заслуги радянського офіцера і відзначив його за бездоганну службу найвищою нагородою – **«Командорським хрестом»**.

Уже перебуваючи у відставці, Федір Антонович 1965 року одержав **золотий значок «Заслужений гвардієць»**. У посвідченні записано, що це «визнання заслуг полковника Якутовича в справі розвитку спорту в «Гвардії».

Коли Якутович пішов у відставку, то повернувся до Запоріжжя. До 1968-го року працював разом із сином тренером з настільного тенісу в спортклубі «Металург», а потім в облраді ветеранів спорту керував секцією з історії спорту України. Особливо Федір Антонович пишався **почесним знаком «Відмінник фізичної культури СРСР»**.

Після смерті Федора Антоновича його архіви з рідкісними документами з історії запорізького спорту рідні передали в Ленінський виконком. Тільки кому вони були потрібні в ті буремні часи! Так і згинули безслідно.

Але пам'ять жива. Кожен рік у Запоріжжі проводиться турнір з настільного тенісу пам'яті Ф. А. Якутовича та О. Ф. Якутовича [65, 107, 108, 114].

«МАТЧ СМЕРТІ»

Матч смерті – футбольний матч, зіграний в окупованому німцями Києві влітку 1942 року між місцевою і німецькою командами. Через деякий час після цієї гри ряд футболістів-киян опинилися в концентраційних таборах, а деякі були розстріляні.

Велика частина гравців у минулому виступала за клуб «Динамо» (Київ), деякі футболісти були з київського «Локомотиву» і одеського Спартака.

Хронологія матчів :

21 червня. «Старт» – збірна угорського гарнізону 6:2.

28 червня. «Старт» – збірна артилерійської частини (Німеччина) 7:1.

5 липня. «Старт» – «Спорт» (українське спортивне товариство) 8:2.

17 липня «Старт» – військова команда "RSG" (збірна залізниці, Німеччина) 6:0.

19 липня. «Старт» – «MSG. Wal» (угорська частина) 5:1.

26 липня. «Старт» – «GK SZERO» (збірна угорських частин) 3:2.

Перша зустріч відбулася 6 серпня 1942 року. «Старт» виграв з розгромним рахунком 5:1. Потім проти київських футболістів грала команда «Flakelf» (зібрана з солдатів і офіцерів протиповітряної оборони (зенітників),

а також льотчиків і механіків київського аеродрому). Через три дні німці зібрали на матч-реванш посилену команду. Перед початком гри на полі команди вітали один одного. Німці: «Хайль»!, кияни: «Физкульт-привіт»!

Склад команди :

Микола Трусевич (1909–1943)
Олексій Клименко (1912–1943)
Михайло Свиридовский (1908–1973)
Василь Сухарев (1911 – після 1944)
Володимир Балакін (1913–1992)
Лев Гундарев (1921–1994)
Макар Гончаренко (1912–1997)
Юрій (Георгій) Чернега (1919–1947)
Павло Комаров (1913 – після 1970-го)
Микола Коротких (1909–1942)
Михайло Путистін (1906–1981)
Михайло Мельник (1915 – після 1944)
Георгій Тимофеев (1910–1967)
Федір Тютчев (1907–1959)
Іван Кузьменко (1912–1943).

Рахунок відкрили німці. Потім Іван Кузьменко далеким ударом порівняв рахунок, і ще в першому таймі два голи забив Макар Гончаренко (один після індивідуального проходу, 2-й – після довгого пасу Кузьменка). Оскільки у Кузьменка була застаріла травма меніска, то на другий тайм вийти він вже не зміг. Другий тайм пройшов в рівній жорсткій боротьбі. Німці забили два голи та порівняли рахунок, але потім «Старт» вирвав перемогу 5:3.

Футболісти – учасники «матчу смерті»

Саме цей поєдинок пізніше назвали «матчем смерті», після якого футболісти нібито були розстріляні. Перед матчем до роздягальні київських футболістів увійшов німецький офіцер (полковник), що спостерігав за матчем, і в жорсткій формі під загрозою таборів та розстрілу зажадав програти.

Остання гра. 16 серпня «Старт» грав проти «Руху» і переміг з рахунком 8:0. Штадткомисар Києва Фрідріх Рогауш заборонив подальші зустрічі німецьких команд з киянами.

Всього за «Старт» грали 17 футболістів. Окрім учасників матчу 9 серпня, це: Гундарев, Чернега, Комаров, Тимофеев, Ткаченко, Сотник.

У відомому фільмі «Воротар» команда київського «Динамо» знялася у повному складі. У останній сцені збірна СРСР грає проти команди «Чорні буйволи». Серед гравців команди «буйволів» можна знайти багатьох з тих, хто грав в «Старті». Це єдині кінокадри тієї команди, що збереглися.

18 серпня 1942 року футболістів, які працювали на хлібозаводі, – Н. Трусевича, М. Путистіна, И. Кузьменка, А. Клименка, М. Гончаренка, Ф. Тютчева, М. Свиридовського, В. Балакіна і П. Комарова – заарештували прямо на робочому місці близько десяти годин ранку, коли вони вантажили борошно на склад і відправили в концтабір.

В. Єгоров, що працював в поліції в 1942–1943 рр., показав на допиті 28 листопада 1943 р.: «Агент Вячкис Георгій. З його зрадницької роботи мені відоме наступне: ним видана гестапо колишня футбольна команда «Динамо», яка згодом була розстріляна німцями».

У довідці, складеній начальником контррозвідки НКО «Смерш» 1-го Українського фронту генерал-майором Осетровим в листопаді 1943 р., про причину арешту футболістів говориться: «Щоб позбавитися від такого сильного конкурента, зрадники, що перебували на секретній службі в гестапо, донесли, що усі колишні динамівці є співробітниками НКВД і залишені в Києві з розвідувальною метою».

Останнім заарештували Миколу Коротких – 6 вересня 1942 року. Оскільки німці з'ясували, що він був офіцером НКВД (у нього знайшли фото у формі майора спецслужби; він працював в 1932-1934 рр. в НКВД м. Іваново), то вони піддали його жорстоким тортурам в гестапо. Під час тортур у спортсмена стався серцевий напад, внаслідок чого він помер прямо в гестапо.

Був заарештований і Олександр Ткаченко. 8 вересня 1942 року при спробі до втечі він був застрелений, свідком чого стала його мати, що принесла синові передачу.

Інших футболістів протримали в гестапо близько місяця в поодиноких камерах. Потім у вересні 1942 р. їх перевели в Сирецький концентраційний табір без певного терміну утримання. Там М. Путистін працював електромонтером, Ф. Тютчев і П. Комаров – його помічниками. М. Свиридовський та М. Гончаренко ремонтували німцям чоботи в майстерні на вул. Мельнікова, 48.

В цей час почало змінюватися становище на фронті – ініціатива переходила до радянських військ. Наростала психологічна напруга у німців, вони ставали агресивнішими. У таборах траплялися масові розстріли. В результаті, пізньою зимою 1943 р., загинув і ряд футболістів.

Валентин Волков, який до війни виступав за футбольні команди «Желдор» і «Рот фронт», згадував: «Бригада робітників концтабору на Сирці, серед яких знаходилися і наші футболісти, копала траншею. І коли на одного з робітників раптом накинувся собака, той, недовго думаючи, ударив її лопатою по голові. І потрібно ж такому статися, хазяїном собаки виявився комендант табору (Пауль фон Радомські, загинув в 1945 р.) На наступний ранок він зібрав усіх, хто копав ту нещасливу траншею, і дав їм команду розрахуватися на

«перший-другий». «Перші», рокові номери припали на Колю Трусевича, Ваню Кузьменка і Олексія Клименка». Правдоподібність цієї версії розстрілу динамівців підтвердив ще один учасник тієї «переклички», київський динамівець Федір Тютчев. Йому повезло – в «перекличці» він опинився другим.

Володимир Ногачевський, ветеран дубля «Динамо», розповідає наступну версію: «Ув'язнені працювали в місті. Одного разу в таку бригаду включили Трусевича, Кузьменка та Клименка. Їм наказали асфальтувати двір у будівлі гестапо на вулиці Короленко, 33. Родичі дізналися про це, приготували пакунки з їжею і поклали недалеко від місця, де вони працювали. В цей час в двір вийшов начальник концтабору Радомські з вівчаркою на повідку. Собака, пронюхав запах їстівного, почав шарпати пакети. Ув'язнені спробували її відігнати. Радомські вмить підняв тривогу: бунт! Прибігла охорона, усіх повернули в табір, уклали на землю обличчям вниз і кожного третього розстріляли. Кузьменко і Клименко загинули. А Коля Трусевич не потрапив в рокові треті – він просто підвівся на лікті подивитися, чи не минула його біда. І отримав кулю в потилицю».

І. Бродський, ув'язнений Сирецького концтабору (був в команді в'язнів, що спалювали трупи у Бабиному Яру, 29 вересня 1943 р. разом з групою ув'язнених втік. У грудні 1943 р. пішов в Червону армію і загинув на фронті в 1944 р.), свідок розстрілу: «В таборі була виїзна команда ув'язнених, яка працювала на Короленко, 33, у гестапо. Пам'ятаю, це було в лютому місяці 1943 р. Цю команду привезли пізно увечері в табір. Заявили, що ув'язнені привезеної команди хотіли убити німця, за це на Короленко розстріляли 5 чоловік, а зараз за цей же злочин буде розстріляно ще 20 чоловік, що і було зроблено. Німці відібрали 20 чоловік, серед яких були і футболісти Київської команди «Динамо» Трусевич і Клименко, і тут же їх усіх перед строем розстріляли. Іншим, окрім П. Комарова, вдалося втекти з концтабору».

*Пам'ятник футболістам «Динамо»
на стадіоні «Динамо» в Києві*

Зі свідчень М. Свиридовського: «Першою зробив втечу з цього табору Тютчев. Біг з групою вантажників в чотири людини, бігли з Подолу. Після цього біг я і Гончаренко в числі 16 чоловік, тобто усією бригадою утекли. У частині втечі нам допомогли поліцаї. Серед них були спортсмени – футболісти. Вони помітили, що ми починаємо змотувати вудки, відвернулися убік, нібито не бачать. Було це 19 вересня».

Михайла Путистіна в жовтні 1943 р. послали на навантажувальні роботи на завод «Більшовик», і йому вдалося втекти, зустрів радянські війська в районі села Пославичі. Павла Комарова вивезли у Німеччину при евакуації Сирецького концтабору у вересні 1943 р.

У вересні 1964 року Указом Президії Верховної Ради СРСР **медаллю «За відвагу»** посмертно нагородили футболістів-учасників «Матчу смерті» 1942 року Миколу Трусевича, Олексія Клименко, Івана Кузьменко і Миколу Коротких. Ще шістьох учасників тих подій – Володимира Балакіна, Макара Гончаренка, Михайла Мельника, Михайла Путистіна, Михайла Свирідовського, Василя Сухарєва – відмітили **медаллю «За бойові заслуги»**.

19 червня 1971 на стадіоні «Динамо» в Києві був встановлений пам'ятник – гранітна скеля з горельєфними фігурами чотирьох футболістів (скульптор І. С. Горовойрук, архітектори В. С. Богдановський, І. Л. Масленков). На пам'ятнику слова Степана Олійника:

За наше сьогодні прекрасне
Вони полягли у двобої...
В віках ваша слава не згасне,
Безстрашні спортсмени-герої.

У 1981 році на стадіоні «Зеніт», перейменованому в «Старт», встановили скульптурно-архітектурну композицію на честь «матчу смерті».

У 1999 році в Києві, в кварталі між вулицями Щусєва і Академіка Грекова, недалеко від місця, де серед останків розстріляних в'язнів Сирецького концтабору були знайдені футбольні бутси, встановлений пам'ятний знак – гранітний куб з символічно вибитою гранню, в якій завмер бронзовий футбольний м'яч (скульптор Юрій Багаліка, архітектор Руслан Кухаренко) [56, 57, 58].

ІНШІ ВОЇНИ–СПОРТСМЕНИ УКРАЇНИ

Існує багато спортсменів, які приймали участь у Другій світовій війні. Їх імена згадувались у різних літературних джерелах, але більш детальної інформації про них не знайдено. Тим не менш, вважаємо, що згадати про них необхідно. Ці дані можуть бути використані для пошуку подальшої інформації.

А

Азаренко Олександр – гравець харківської футбольної команди «Локомотив», фанатично відданий футболу, талановитий гравець, що добре знав техніку і тактику гри. Він виявився на фронті в перші дні війни і загинув у бою на смоленському напрямі восени 1941 року.

Артамонов Г.

Аленіч Борис – футбольний арбітр, грав раніше за «Динамо», Харків. Під час війни йому довелося брати участь в суворих боях. За роки війни його груди прикрасили багато орденів і медалі.

Артамонов Григорій – харків'янин, народився в 1904 році. Заслужений майстер спорту, відомий легкоатлет – метальник молота, рекордсмен УРСР. Мав спеціальні знання з лікувальної фізкультури, працював в армійських госпіталях. Не лише сам ефективно допомагав видужуючим, але і передавав свій досвід колегам, складаючи і випускаючи методичні посібники.

Б

Бабінін Олексій – борець, чемпіон Чорноморського флоту, входив до складу 7-ої бригади морської піхоти.

Бармін Микола – штангіст, входив до складу 7-ої бригади морської піхоти.

Бевз О. – майстер харківського волейболу, повернувся з війни з рядом бойових нагород. Започаткував спортивну династію.

Богачик П. – випускник ДІФКУ, один з найсильніших в Україні стрибунів з жердиною. Виписавшись у 1943 році з госпіталю, став начальником фізпідготовки Київського танкового училища. Багато зробив для створення фундаментальної історії легкої атлетики на Україні.

Бочаров Михайло Захарович – колишній голова обласного спорткомітету м. Харкова. У червні 1941 року добровольцем пішов на фронт.

Брагинський Семен – волейболіст. У 1943 році потрапив в діючу армію, не раз після цього був поранений, став старшиною, а після війни зайняв почесне місце в основній шістці відомої харківської команди «Наука». Завершивши ігрову кар'єру, він став досить популярним тренером.

Волейбольна команда колишніх фронтовиків «Наука», 1946 р.

Ліворуч-направо: К. Блудов, Г. Беркман, В. Стрикунов, С. Брагинський, В. Макридін, Н. Коваль.

Букрєєв Володимир – багатократний чемпіон УРСР з велоспорту. Під час війни був механіком-водієм, воював на Прибалтійському фронті.

В

Ваганов Микола – волейболіст, харків'янин, випускник ХІТУ, дослужився у військові роки до генерала.

Василевська Тамара Павлівна – у роки війни була військовослужбовцем штабу військових частин, брала участь у боях на Карельському та I-му Прибалтійському фронтах, має бойові нагороди.

У післявоєнний часи 10 років працювала старшим тренером штатних збірних команд.

В. Волошина

Волошина Віра – відома в Харкові в 30-і роки волейболістка. Закінчила вищу школу тренерів. У 1941 році вона завершила навчання в ХМІ і з перших же днів війни служила в полковому медсанбаті. Пізніше вона була призначена начальником хірургічного відділення госпіталю на I-му Українському фронті. Врятувала життя сотням поранених, оперуючи у бліндажах, наметах, а іноді і просто під небом. Дійшла до стін рейхстагу. Після війни – голова союзу медпрацівників.

Г

Гагіна Є. – волейболістка, грала в харківській команді «Медик». У 1942 році в 20-річному віці одягла форму зв'язківця-червонофлотця. До 1945 року служила на командному пункті Чорноморського флоту.

Гасаненко Іван – харків'янин, талановитий важкоатлет. Був призваний до армії в 1939 році. За свою гренадерську стать і багатирську силу він був спрямований в полк охорони Кремля. Життя атлета обірвалося взимку 1942 року під час одного з нальотів німецької авіації.

Збірна команда штангістів Харківської області 1935 року. Зліва-направо:

І. Гасаненко, І. Кириченко, Н. Клещенко, В. Єфанов, А. Коломієць, А. Зельдін.

І. Герасименко

Герасименко Ілля – харків'янин, займався стрільбою. Під час війни – майор, командував піхотним батальйоном, захисник Севастополя.

Підготовлена ним група снайперів частенько вирішувала результат багатьох бойових операцій. Брав участь у битвах на Курській дузі, і тільки важке поранення змусило його піти з передової.

Своє захоплення стрільбою він передав синові Ігорю – майстрові спорту міжнародного класу (змагання на його призи проводяться традиційно харківським «Динамо» та ГУВС МВС України в Харківській області).

Головченко Олексій. За багатьма фронтовими дорогами довелося водити свою бойову машину одному з найбільш високих на зріст волейболістів Харкова. Не раз після важких боїв потрапляв до шпиталю, війну завершив в званні капітана гвардії. Багато років був головою ради ветеранів дивізії.

Горохов Анатолій – в післявоєнні роки був футболістом-форвардом харківської команди «Локомотив», відомий і як майстер гри у більярд. Має 4 бойових нагороди.

Грасберг Павло – працював в Харкові, борець. На фронті став сапером, пройшов усю війну від початку і до кінця, демобілізувався в званні старшого лейтенанта.

Д

Донде Семен – майбутній тренер боксерів «Металіста», Харків. Під час війни брав участь у багатьох зухвалих операціях. Відвага Семена в них була відмічена декількома урядовими нагородами.

Дорфман Семен – харків'янин, у воєнні роки за мужність і героїзм був нагороджений трьома бойовими орденами, в тому числі і орденом Олександра Невського. У 60-70-ті роки він був одним з найавторитетніших в країні арбітрів всесоюзної категорії.

Духовний Семен Борисович – до війни займався в секції волейболу харківського Палацу піонерів. У 1940 році – другокурсник ХІІТу Духовний грав в стартовій шестірці «Локомотиву». На фронт пішов добровольцем. Був важко поранений. Комісія визнала його непридатним до служби. Рідний ХІІТ Духовний відшукав у Ташкенті. У 1944 році разом із інститутом повернувся в зруйнований Харків. Заслужив безліч нагород. Беззмінно чверть століття очолював обласну федерацію волейболу.

Є

Ємельянов Владислав – чемпіон Чорноморського флоту з кросу, лейтенант. 27 разів водив свій взвод у контратаки, отримав три поранення.

Єрємін Сергій – волейболіст, старшина, входив у збірну команду Чорноморського флоту. Героїчно загинув, підірвавши фашистський танк зв'язкою гранат.

Ж

Жадан Анатолій – талановитий борець, харків'янин. У 13-річному віці був сином кавалерійського гвардійського полку. Бойове хрещення отримав на Житомирщині, а закінчив війну в Берліні. Хлопчик-воїн отримав орден Слави 3-го ступеня і медаль «За відвагу».

Жуков Павло – чемпіон Чорноморської ескадри з боксу, входив до складу 7-ої бригади морської піхоти.

З

Зельдін Олександр – харків'янин, важкоатлет легкої категорії. Загинув на фронті.

І. М. Заславський

Заславський Ісаак Миронович – боксер, лікар. Перших поранених оперував вже влітку 1941 року у віці 26 років. На Брянському, 2-му Білоруському фронтах командував хірургічними відділеннями медсанбатів. У запас пішов капітаном медичної служби. І незабаром заслужив визнання в Харкові як один з найвміліших хірургів-урологів. В той же час І. М. Заславський виховав декілька поколінь чудових боксерів, отримав звання заслуженого тренера України.

В. В. Забаровський

Забаровський Владислав Васильович – неодноразовий чемпіон УРСР з боксу. У 1942 році отримав важке поранення, внаслідок чого став інвалідом. Проте, після війни знайшов в собі мужність повернутися на ринг.

Зибін Борис – плавець, старшина 2-ої статті, був механіком на лінкорі Чорноморського флоту.

І

Іванова Антоніна – майстер спорту, гравець збірної Харкова з волейболу. Їй доводилося надавати допомогу пораненим під бомбардуваннями і артобстрілами. У рідний Харків Тоня повернулася з орденом Червоної Зірки і знову прийшла в спорт.

Іоффе Олександр – підполковник, командував ротою оперативного зв'язку штабу дивізії на Південно-західному фронті, потім виконував обов'язки заступника начальника штабу батальйону. Після демобілізації він керував кафедрою фізичного виховання ХМІ. Був в числі тих, хто зайнявся відродженням харківської важкої атлетики. Став суддею всесоюзної категорії.

К

Казаков Олександр – харків'янин, форвард футбольної команди "Балабановець", представник відомої футбольної династії. Удостоєний звання Героя Радянського Союзу за героїзм, проявлений при форсуванні Дніпра. Брав участь у боях за Варшаву.

Каленчук С. – заступник директора інституту фізкультури м. Харкова. Брав участь в обороні Москви та Сталінграду, історичних битвах на Курській дузі, у взятті Берліна і штурмі рейхстагу. Він не раз був поранений і контужений. Почавши в 1941 році свій бойовий шлях лейтенантом, закінчив його полковником. Кавалер багатьох бойових орденів і медалей, у тому числі двох орденів Червоного прапора.

О. Кірсєєв

Кірсєєв Олексій – харків'янин, борець напівважкої ваги. Під час війни – механік-водій танка. У 1946 році воював на Далекосхідному фронті з японцями.

Кириллов Дмитро Михайлович – один з найяскравіших в 30-і роки, чіпкий і сміливий захисник збірних Харкова і УРСР з футболу, учасник легендарного матчу 1936 року з французьким «Ред старом». Одним з перших пішов у військкомат з проханням відправити його на фронт. Піхотинець, брав участь у багатьох бойових операціях на Західному, Центральному, Воронежському, 1-му Українському фронтах, не раз був поранений. З 1944 року 35-річний капітан Дмитро Кириллов командував окремим стрілецьким батальйоном, який зазвичай кидали у бій на найнебезпечніших ділянках. Нагороджений орденами Олександра Невського та Червоної Зірки, багатьма медалями. Знявши в 1946 році гімнастерку, Кириллов керував відділом спортивного інвентарю в магазині «Динамо», не переривав своїх зв'язків з футболем, не пропускав на «Металісті» жодного матчу.

Д. М. Кириллов

Кіріченко Іван Феоктистович – неодноразовий чемпіон УРСР у важкій атлетиці та гирьовому спорті, завзятий футболіст, викладач ДІФКУ, майстер спорту, суддя всесоюзної категорії.

У перші ж дні пішов на війну в званні молодшого лейтенанта. Брав участь в обороні Москви і Ленінграда, звільняв рідну Україну, потім Румунію і Болгарію. У 1945 році майор Кіріченко був заступником начальника оперативного управління 3-го Українського фронту. Повернувся в рідний Харків і, завершивши в 50-і роки спортивну кар'єру, переїхав до Києва, став спортивним функціонером.

Клепчинов Ігор Петрович – старший сержант, під час війни командував зняряддям і пішов в запас в жовтні 1945 року у віці 27 років. У мирному житті він не лише став майстром спорту зі стендової стрільби, а потім тренером, але і перетворився на професійного спортивного функціонера.

Очоловав Харківську обласну раду спортивного товариства «Будівельник», декілька років керував обласним спорткомітетом, а потім кафедрою фізичного виховання ХІТУ.

Клименко Петро – відомий усім захисник збірної флоту з футболу. Одного разу грали в Сімферополі на першість Криму. Моряки вели з рахунком 1 : 0, але в другому таймі хазяї поля зробили відчайдушний штурм. Петро Клименко виділявся в ці хвилини своєю самовідданістю. Двічі в якихось неймовірних стрибках він вибивав м'яч з порожніх воріт, в чесному єдиноборстві наглухо прикрив центрального нападаючого суперників. І тільки коли, перемігши, прибігли в роздягальню, Петро, до загального жаху, втратив свідомість. Виявилось, що майже увесь другий тайм він грав з поламаним ребром.

Коновалов Олександр – голова міського спорткомітету і член президії харківської секції футболу, внесок якого у розвиток масового футболу важко переоцінити. Загинув у бою, в 1941 році.

Кочетов Віктор – неодноразовий чемпіон і рекордсмен Криму в спринтерському бігу, під час війни входив до складу мобільного загону особливого призначення під командуванням Д. В. Краснікова.

Кравченко Андрій Никифорович – капітан, воював на 1-му Білоруському фронті. Після демобілізації очоловав кафедру фізичного виховання ХДУ.

М. М. Кузьмін

Кузьмін Микола Миколайович – випускник ДІФКУ 1941 року.

З 14 липня 1941 року воював на Південно-західному фронті, в званні старшини прийняв під своє командування взвод гвардійців стрілецької дивізії. В останній день березня був важко поранений і через рік звільнений в запас по інвалідності. У Харкові Микола Миколайович з 1944 року керував навчально-спортивним відділом ради «Локомотив». З січня 1957 року більше 6 років був головою обласного спорткомітету. Потім очоловав кафедру фізичного виховання інституту інженерів комунального будівництва. Став суддею всесоюзної категорії з лижного спорту.

Л

Ларіков Олександр – пішов на фронт у 19 років. Брав участь в обороні Сталінграду, бився на 3-ому Українському і 2-му Прибалтійському фронтах. Не раз нагороджувався орденами і медалями. Після демобілізації був одним з найенергійніших і популярніших викладачів фізичної культури в Харкові.

Левін Андрій – триразовий чемпіон чорноморської ескадри по боксу в напівважкій вазі. На кораблі йому прищепили любов до спорту на все життя.

Після демобілізації він продовжував своє захоплення рингом, став одним з найсильніших майстрів шкіряної рукавички в Москві, неодноразово брав участь в найбільших боксерських турнірах. А як тільки почалася війна, добровільно попросився на Чорноморський флот. Так врешті-решт він опинився у батальйоні Краснікова. У боях за висоту Кочканово вчинив вчинок, про який ще і сьогодні із захопленням говорять ветерани 83-бригади.

Його оточили шість гітлерівців. Левін, зустрівшись з ними обличчям до обличчя, встиг дати автоматну чергу і убив трьох. Але один з тих, що залишилися живим, ударом ноги і багнета вибив з рук моряка зброю.

– Ні, ще не все кінчено! – крикнув Андрій Левін своїм ворогам в обличчя. Він кинувся до ближнього і нокаутував його страшним ударом в щелепу.

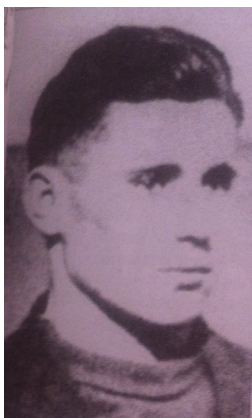
*А. Г.
Ледовський*

Потім, не давши опам'ятатися іншим (ось вона – боксерська реакція), нокаутував другого і третього. Три нокауту за одну хвилину, можливо, і того менше – не відшукаєш таких прикладів в історії світового боксу! На жаль, через декілька хвилин після свого прекрасного подвигу, рятуючи пораненого товариша, Андрій Левін був смертельно поранений.

Ледовський А. Г. – колишній директор ДІФКУ. Служив в танковому полку 2-го Українського фронту, брав участь в Корсунь-Шевченковській операції. Взимку 1945 року підрозділ майора А. Ледовського брав участь в наступальних операціях в Східній Європі, в кровопролитних боях по взяттю Кенінсберга.

Лученцов В. – матрос, брав участь в захисті Ленінграда. Він – майбутній «нижній» відомої в країні харківської силової четвірки акробатів.

Лур'є Михайло Давидович – один із кращих харківських спринтерів і стрибунів, в роки війни став розвідником. У післявоєнні роки – заслужений тренер УРСР.

Г. М. Ляпун

Ляпін Гаврило Петрович (1912 р.н.) – учасник війни. Перший ректор (тоді директор) Львівського державного інституту фізичної культури. Очолював інститут після реорганізації Львівського технікуму фізичної культури з 10 червня 1946 р. до 15 січня 1947 р. Нагороджений чотирма державними нагородами [95].

Ляпун Георгій Микитович – випускник ДІФКУ. У листопаді 1941 р. у віці 22-х років покликаний на армійську службу, був методистом фізкультури евакошпиталю № 1130. У серпні 1943 року його несподівано відкликали з армії і призначили головою відродженого Харківського міського комітету з фізичної культури і спорту. На цій посаді він пропрацював до березня 1948 року, а потім довгі роки очолював кафедру фізичного виховання в Харківському інженерно-будівному інституті.

М

Макаров Сергій – м. Севастополь, футболіст та волейболіст, червонофлотець, входив до складу 7-ої бригади морської піхоти

В. М. Максимова

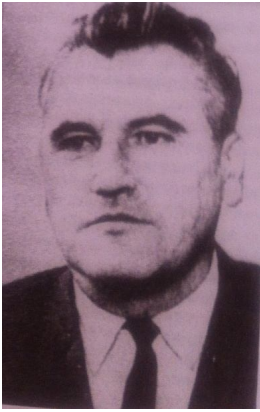
Максимова Віра Миколаївна – краща гімнастка Харківського медичного інституту. У 1942 році після закінчення інституту прийшла працювати у фронтовий шпиталь. Закінчила війну в званні майора медичної служби, була одним з авторитетних фахівців в області лікувальної фізкультури. Нагороджена трьома орденами і багатьма медалями. У післявоєнні роки Віра Миколаївна стала професором, доктором наук, великим фахівцем, засновником нової самобутньої школи лікувальної фізкультури.

Маноха Любов Трохимівна. До війни Люба Маноха встигла закінчити медінститут. Зі студентських років не пропускала змагань з кросів та бігу на середні дистанції. З початком війни пішла на фронт і чотири роки пропрацювала на передовій у військово-польових шпиталях, переносячи усі тягарі тієї важкої служби. Допомогала пораненим та хворим співвітчизникам вижити й, за можливості, повернутися до лав захисників Вітчизни. Той її ратний подвиг відзначений багатьма орденами і медалями.

У післявоєнні роки працювала лікарем у київських поліклініках. Тим, хто її знав, запам'яталась добротою, увагою, чуйністю та працелюбністю. Завжди надавала навколишнім всіляку допомогу й була надійним товаришем. А ще багато років Любов Трохимівна брала активну участь у суддівстві змагань різного рівня з легкої атлетики. Неодноразово очолювала секретаріати суддів чемпіонатів і Кубків України. Значок судді Всесоюзної категорії з гордістю носила поруч зі своїми бойовими нагородами. Суддівство і пов'язане з ним спілкування з молоддю були невід'ємними частинами її життя!

Манческо Григорій Михайлович (29.10.1904 – 17.05.1989). Народився в м. Миколаєві Херсонської губернії. До війни був лідером збірної УРСР зі стрибків у воду. Пройшов усю війну. Йому довелося брати участь в Сталінградській битві і у форсуванні Дніпра. У складі однієї з частин 2-го Українського фронту він звільняв Україну. Нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня (06.04.1985 р.). Після війни – арбітр (водне поло). Суддя всесоюзної категорії (1957 р.). Похований на Лісовому кладовищі в Києві.

Матюшин Євген – один з найсильніших борців УРСР, випускник і викладач ДІФКУ. Починав війну на Південно-західному фронті молодшим лейтенантом. Беручи участь у багатьох битвах, він не раз був поранений і контужений. Звільняв Латвію, Польщу, Варшаву. На початку 1945 року його батальйон вів важкі бої в Померанії, а в квітні штурмував Берлін. Оголошуючи вдячність за узяття рейхстагу (наказ № 06 від 30.04.45) усьому складу 171-ої стрілецької Червонопрапорної дивізії, командуєний 1-м Білоруським фронтом маршал Радянського Союзу Г. К. Жуков в числі тих, хто особливо відзначився, назвав і підполковника Є. Матюшина.

А. О. Мізяк

Мізяк Андріан Олексійович – старший викладач кафедри лижного спорту і начальник курсу ДІФКУ.

Під час війни був ад'ютантом начальника штабу 417-го стрілецького полку 25-го механізованого корпусу.

9 серпня 1941 року в Новозибково Брянської області був важко поранений в шию. Після довгих місяців лікування майже рік працював методистом лікувальної фізкультури у шпиталях № 1452 і 2442 в Нальчику.

У березні 1943 року звільнився через інвалідність. Рік пропрацював в Москві, де вів лижну підготовку в центральному інституті фізкультури, а коли Київ був звільнений, перебрався в рідний інститут, де займався тим же.

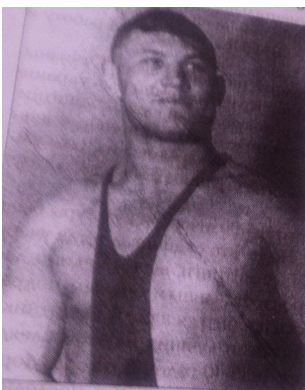
Чверть століття, до останніх днів свого життя А. О. Мізяк був першим заступником голови Спорткомітету України з фізичної культури і спорту, курирував футбол. Заслужений працівник культури УРСР.

В. Мінченко

Мінченко В. – харківський гімнаст, а у військові роки – офіцер-танкіст, лейтенант. Після війни багато років працював на кафедрі фізичного виховання політехнічного інституту.

Мінц Федір – гімнаст, під час війни став солдатом. У післявоєнний час завоював особливий авторитет як принциповий і кваліфікований суддя всесоюзної категорії.

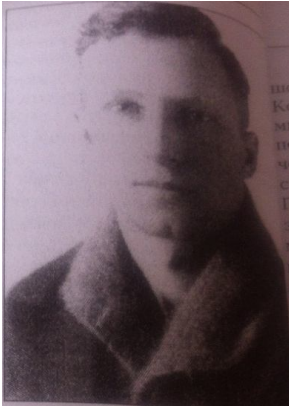

І. Т. Михайловський

Михайловський Іван Трохимович (1913 – 07.1941). Багаторазовий чемпіон УРСР і СРСР з класичної боротьби. Захопився боротьбою в 1931 році. Виступав у напівсередній (до 72 кг) і середній (до 79 кг) вагових категоріях. Унікальний спортсмен, який завоював звання майстра спорту і на важкоатлетичному помості, і в легкій атлетиці (метаннях), і у фехтуванні.

Викладач ДІФКУ Роман Школярів згадував: «Вані не було рівних навіть серед знаменитих спортсменів. Особливо у рукопашному бою. Іван Михайловський так наводив страх на німців, що вони кричали: «Гросс Іван!

Гросс Іван!» (Великий Іван)». Останнім для Михайловського став бій 1941 року неподалік від Києва, в селі Пирогово. Іван Михайловський похований біля села Віта-Поштова Києво-Святошинського району Київської області [59, 60].

Мішин Сергій – добровольцем пішов на фронт, викладач кафедри гімнастики і завідувач учбовою частиною ДІФКУ, завзятий гравець інститутської футбольної команди «Здоров'я». У вересні 1943-го загинув на Волховському фронті [63].

С. Мішин

Мяшін Сергій Іванович (1904 – 16.09.1942). Народився у місці Жмеринка Вінницької області. Працював викладачем кафедри гімнастики і завідувачем навчальною частиною ДІФКУ. Пішов на фронт добровольцем. Будучи в армії Власова, потрапив в оточення. Вийдя з оточення, воював на Волховському фронті. У 1942 році старший сержант Мяшін був убитий під час бою.

С. І. Мяшін

Н

Немчінов Микола – м. Севастополь, боксер і плавець, старшина, входив до складу мобільного загону особливого призначення під командуванням Д. В. Краснікова.

О

Огарь Ніна Федорівна – гімнастка, харків'янка. Отримавши в липні 1941 року диплом про закінчення Н. Огарь в серпні приступила до роботи по реабілітації поранених в евакошпиталі № 3331 Калінінградського фронту. Потім служила на 1-му Прибалтійському фронті, а в 1946 році – в 2-ій Червонопрапорній армії Далекосхідного фронту. У запас звільнилася старшим лейтенантом медичної служби. У післявоєнні роки стала відомим спортивним арбітром.

Н. Ф. Огарь

Оганян Яков – один з популярних харківських стаєрів і активістів спорту, випускник ХЕТІ. Під час війни з жовтня 1941 року був фронтовим зв'язківцем. Брав участь у багатьох боях. Закінчив війну в званні полковника. Нагороджений орденом Червоного Прапора, медаллю «За взяття Берліна».

Я. Оганян

П

Певний Михайло Калинович (Калістратович) (1914 – 05.1943). Народився в с. Слов'янське. Футболіст-динамівець, півзахисник, грав за команди Харкова «Локомотив» (1936-1937), «Спартак» (1939), «Динамо» (1941). Убитий в травні 1943 року на Кубані, станція Кримська, похований у братській могилі.

Пегов Володимир – м. Севастополь, неодноразовий переможець флотських змагань з кульової стрільби. Під час війни входив до складу 7-ої бригади морської піхоти.

Петров А. – випускник ДІФКУ, брав участь в обороні Києва і Сталінграда. У 1943 році після звільнення Харкова його призначили начальником фізпідготовки гвардійського танкового училища.

М. Подгаєцький

Подгаєцький Марк – харків'янин, прославлений спринтер, рекордсмен СРСР з легкої атлетики 20-х рр., медик з довоєнним стажем. Багаторазовий переможець та призер чемпіонатів СРСР у бігу на 100, 200, 400 м і естафетному бігу 4 x 100 і 4 x 400 м. Рекордсмен СРСР у бігу на 100, 200 і 400 м.

Був одним з керівників медичної служби Південно-західного фронту і особистим лікарем Героя Радянського Союзу, генерал-полковника М. П. Кірпоноса. Відступаючи з боями, в районі с. Червоне під Лохвицею разом зі штабом той опинився в оточенні, був двічі поранений. М. Подгаєцький увесь час знаходився поряд з командувачем. Точна дата їх загибелі не встановлена. Існує версія, по якій обоє, щоб не опинитися в полоні, наклали на себе руки. Пошуками місця поховання М. Подгаєцького довгий час займався неодноразовий чемпіон УРСР зі швидкісного бігу на ковзанах Микола Полтавець. Первинне місце поховання М. Подгаєцького – хутір Шумейлова, потім останки перенесено в Київ на пагорб Слави.

Потаніна Таїсія – чемпіонка одеського «Динамо» з легкої атлетики, командир танка в роки війни.

Потапов Андрій – один з кращих бігунів Криму, служив у бригаді торпедних катерів.

Портнягін Георгій – харків'янин, футболіст. Під час війни – начальник артилеристського постачання бригади 2-го Білоруського фронту. Ветеран війни і спорту.

Р

Рабінович Аркадій – напередодні війни подавав великі надії як футболіст. Лише 5 місяців довелося воювати А. Рабіновичу. Значно більше часу пішло у лікарів, щоб змусити працювати його роздроблену ногу, що стала на декілька сантиметрів коротше. Після війни він зумів вийти на футбольне поле

в командах «Дзержинець» та «Зірка». Був одним із засновників футбольної школи «Металіст», де згодом працював тренером. У 1957 році юнацька збірна міста під керівництвом Л. Таха і А. Рабіновича утретє підряд виграла першість УРСР. У 1958 році команда «Торпедо» – ХТЗ, з яким працювали Д. Васильєв і А. Рабінович, перемігши у вирішальному матчі в Тернополі місцевий «Авангард» 2: 1, оволоділа Кубком УРСР.

Раковський Анатолій – тренер з футболу харківського Палацу піонерів. Учасник війни. Про його героїзм неодноразово розповідали однополчани.

Расовський Костянтин – харків'янин, динамівець, чемпіон УРСР з фехтування. На Чемпіонаті СРСР 1940 року став бронзовим призером в триборстві (рапіра, шпага, рушниця). Склав голову на фронті в перших же боях за Харків.

С. З. Резенкін

Резенкін Семен Зиновійович – харків'янин, футболіст «Спартака». Воював на Степовому, а потім на 1-му Українському фронтах. Стрілець-радист легендарної «тридцятьчетвірки». Двічі був поранений. Завершив війну на початку травня 1945 року під Прагою. Його військовий подвиг був відмічений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни II-го ступеня і багатьма медалями. У мирні дні він знову вийшов на футбольне поле у складі спартаківської команди, був її капітаном, а незабаром став одним з авторитетних в країні суддів всесоюзної категорії.

Рогозянський В. – гравець харківської футбольної команди «Локомотив». Пішов добровольцем на фронт у 1941 році. З боями відступав до Києва, потрапив там на переформовування. Коли дізналися, що він – випускник ХАДІ, інженер, його відрядили в Чірчик (Середня Азія), де було розквартировано 1-е Харківське танкове училище. Тут він готував офіцерів-танкістів.

17 квітня 1949 року в поєдинку з володарем Кубка СРСР-48 московським «Спартаком» (0:0) відбувся дебют «Локомотива» в першій групі. В. Рогозянський зіграв в чемпіонаті СРСР 1949 року 33 матчі.

Рогачевський Мирон – воротар харківської команди «Локомотив». Командував взводом під Москвою, служив потім в розвідці.

Романенко Степан – ветеран українського футболу, доцент інституту фізкультури, в перші ж дні військового лихоліття добровольцем вступив у винищувальний батальйон Харкова і близько місяця брав участь у боях на Південно-західному фронті. Потім маститого педагога відрядили в евакошпиталь для роботи методистом лікувальної фізкультури.

Крайній справа – Б. Рисін

Рисін Борис Іванович – один з найсильніших боксерів України довоєнних років, випускник, а потім і викладач ДІФКУ. У роки війни управляв мінометною батареєю. Розрахунки, якими він командував, билися на Південному, Північному,

Кавказькому, 2-му і 3-му Українських фронтах. Гвардії майорові Рисіну на практиці бойових операцій нерідко приносив успіх метод «кочівних» вогневих точок, що не дозволяв супротивникові визначити координати батареї. Закінчив війну в Югославії, отримав медаль «За звільнення Белграда». Після демобілізації зайнявся тренерською діяльністю.

Рисс Юрій – випускник відділення фехтування харківського Палацу піонерів і Ленінградського артучилища. Під час війни командував взводом легендарних реактивних установок «Катюша». У грудні 1943 року на Калінінському фронті йому, старшому лейтенантові, гвардійцеві, осколком роздрібило стегно. Але в 40-і роки інвалід війни Ю. Рисс не раз ставав чемпіоном м. Харкова і обласної ради «Динамо» з фехтування на еспадроні.

Ю. Рисс

Сагалович Лев – харків'янин, неодноразовий чемпіон країни з боксу, старший лейтенант. Бився в 3-му ударному Сибірському винищувальному батальйоні.

Саплівенко Леонід – випускник ДІФКУ, неодноразовий чемпіон УРСР, голова республіканської секції боксу. До війни жив у Баку, неодноразовий чемпіон міста і Азербайджану. У 1935 році Саплівенко переїхав в Київ і став працювати тренером в «Динамо». Викладав бокс в Київському технікумі фізкультури. І тренувався сам. Двічі (у 1937 і 1938 роках) завойовував звання чемпіона України в середній вазі. Не раз на чемпіонатах республіки перемагали і його учні. Саплівенко екстерном закінчив Харківський інститут фізкультури і отримав диплом з відзнакою. У перші дні війни на мітингу спортсменів-динамівців в Києві виступив Леонід Саплівенко: «Ми не припустимо, – заявив він, – щоб фашисти безкарно топтали землю вільної України. Всі як один встанемо в ряди бійців Червоної Армії». Прямо з цього мітингу Л. Саплівенко добровольцем пішов на фронт. На фронті став розвідником. В одному із зухвалих походів по ворожих тилах обірвалося життя цього талановитого тренера-організатора. 28 серпня 1941 року біля села Івки Кременчуцького району командир взводу розвідки Л. Саплівенко загинув. На згадку про Л. Саплівенко українське «Динамо» проводить турнір-меморіал.

Серов Олексій – талановитий футболіст харківського «Спартака», якого напередодні війни переглядали тренери ЦДКА. Його спортивну долю понівечила війна, викресливши з неї найбільш виграшні для спорту роки життя. Служив в зенітній артилерії, брав участь в захисті Москви. У перші післявоєнні роки грав у харківському «Локомотиві».

С. С. Середенко

Середенко Сергій Степанович – харків'янин, боксер, після війни – тренер. 24.06.41 року пішов на війну у віці 32 років. Як механік-водій танка брав участь у багатьох боях на Брянському, 2-му Українському фронтах. Після важкого поранення молодший лейтенант С. Середенко став інвалідом 2-ої групи.

Сидорко Василь Федорович. Любителі легкої атлетики ще в довоєнні роки знали цього обдарованого стрибуна, який успішно виступав в секторах для потрійного стрибка і у висоту. Був чемпіоном України, а у 1940-му став чемпіоном СРСР серед висотників, долаючи планку способом «хвиля», відштовхуючись лівою ногою.

З війни повернувся живим, з бойовими нагородами та важким пораненням тієї ж штовхової – лівої. Не допомогли ні лікування, ні реабілітація... І Василь став опановувати техніку відштовхування з правої ноги. Мало хто знає, що зміна штовхової ноги з огляду на засвоювання нової техніки рухів – справа не менш складна, ніж переучування ліворуких на праворуких (що за теперішніх часів узагалі не вітається). У Сидорка на це пішло чотири роки. В 1948 році на чемпіонаті СРСР він став другим призером, а в 1950-му, через 10 років, повернув собі звання чемпіона країни! Уявіть, скільки цій людині знадобилося мужності та терпіння, експериментальних пошуків, головне ж – віри в те, що він зможе і повинен стати найкращим в секторі для стрибків.

Василь Федорович успішно поєднував власне спортивне вдосконалення із роботою тренера. Він підготував багаторазових переможниць і призерів чемпіонатів України та СРСР з п'ятиборства, стрибків у довжину та висоту, з естафетного бігу (4x100м): Софію Бордуленко, Галину Сегень, Валентину Білокінь. Усі його особисті досягнення, успіхи його учениць та його робота були пов'язані з ДСТ «Динамо».

Сиротенко К. – харків'янин, захищав Сталінград. Був списаний після поранення в запас в травні 1943 року. Після війни став відомим тренером з фехтування.

Соловйов Михайло – кращий півзахисник харківської команди «Локомотив». У одному з боїв ворожа куля серйозно пошкодила йому лікоть.

Спірідонов С. – чемпіон УРСР і СРСР з боротьби. Під час війни – лейтенант-танкіст.

Стрикун Володимир (1920–1985). Харків'янин. З західного фронту армійська доля закинула Володимира на Карельський, потім на Степовий, 2-ий Прибалтійський фронти. А закінчував воювати неординарний волейболіст і невгамовний веселун гвардійцем, молодшим лейтенантом.

Т

Табарчук Борис – випускник-відмінник ДІФКУ 1941 року. Був одним із провідних гандболістів інституту та збірної команди Харкова. Коли ворог рвався до Москви, вчився в столичній академії ім. Держинського, пізнаючи таємниці артилерійської інженерної науки. У квітні 1942 року в званні

Б. Табарчук

воєнтехніка 2-го рангу Борис був відряджений в 42-у стрілецьку дивізію 49-ої армії, де обійняв посаду збройного техника, а потім начальника майстерень бойового живлення. Борис носив на гімнастерці значок ГПО 2-го ступеня. Під селом Вишня, що на Смоленщині, в жовтні 1943 року саме ця скромна нагорода врятувала йому життя. Куля німецького снайпера потрапила в цей значок і, втративши свою силу, порушила лише м'які тканини тіла. Значок, що врятував життя бойового офіцера, і зараз зберігається в Музеї спортивної слави України.

Демобілізувавшись в серпні 1946 року в званні капітана, Табарчук став старшим викладачем кафедри спортивних ігор, доцентом Київського інституту фізкультури, суддею міжнародної категорії, членом Федерації гандболу СРСР.

Триполітов В'ячеслав – голкіпер збірної Харкова з гандболу. За бойові заслуги нагороджений орденом Олександра Невського. У післявоєнні роки керував кафедрою фізкультури Харківського інституту радянської торгівлі і декілька років очолював, причому досить вдало, секцію (федерацію) плавання.

Заслужений тренер СРСР з волейболу В. А. Титар

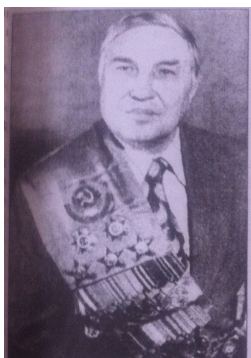
Титар Василь Андрійович (1923 – 1998) – заслужений тренер СРСР, нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня (6.04.1985). Першокурснику ХАДІ, запеклому волейболісту Василю Титарю в 1941 році виповнилося 18 років. 5 липня він надів форму курсанта Харківського авіаційного училища, яке в жовтні евакуювалося в сибірське місто Канськ, але, коли становище на фронті ускладнилося, потенційних авіаторів перевели в наземні війська. Після короткої підготовки лейтенанта В. Титара відрядили у 24 гвардійську дивізію 2-ої гвардійської армії, і 19 листопада під Сталінградом він прийняв бойове хрещення. Армія стримувала натиск німецьких полків, які йшли на допомогу Паулюсу від Ростова. Але воювати молодому командиру довелося небагато – більше місяця. 28 грудня з важким пораненням

і сильним обмороженням ніг він потрапив до шпиталю. Сім місяців пішло у медиків на те, щоб якось поставити його на ноги. 20-річний В. Титар пішов у відставку. Доліковувався в Казані, а восени 1944 року повернувся до Харкова. Почав працювати тренером із волейболу в «Більшовику», пробував навіть грати з роздробленою кистю руки. Багато років майбутній заслужений тренер УРСР і СРСР завідував кафедрою спортивних ігор педагогічного інституту. Скромний трудяга, Василь Андрійович весь цей час незмінно очолював чоловічу волейбольну команду «Буревісник», що являла Харків у вищій лізі. У ній під його керівництвом зросли Олімпійські чемпіони Ю. Поярков, Ю. Венгеровський, В. Матушеvas і багато інших гравців високого класу [105].

Уткін Олександр Якович – радист-гідроакустик тральщика, воював на Балтійському та Чорному морях, полковник у відставці, має бойові нагороди. Протягом багатьох років працював заступником директора Республіканської школи вищої спортивної майстерності.

Майстер спорту СРСР з легкої атлетики, нагороджений орденом Вітчизняної війни, орденом «За мужність» .

Ф

В. Д. Фомін

Фомін Володимир Дмитрович – у 1940 році був чемпіоном Білорусі з лижних гонок. Під час війни служив у прикордонному загоні, лейтенант. Його прізвище вибито на стелі Мамаєва кургану. З початком війни попросився в особливий лижний батальйон. У січні 1942 року на Можайському напрямку, одному з ключових ділянок оборони Москви, загін з 12 чоловік, в складі якого був і В. Фомін, отримав завдання непомітно пройти ворожими тилами, розвідати систему оборони, вогневі точки супротивника. При поверненні з операції В. Фомін був поранений, більше місяця пролежав у шпиталі. Потім знову повернувся на фронт, брав

участь в боях під Вязьмою, Сталінградом. 24 вересня 1942 року ворожа міна розірвалася недалеко від В. Фомина, і він знову потрапив у шпиталь. Після війни очолював міську раду ветеранів війни м. Харкова.

Ч

Черницька Марія – популярна в Україні гандболістка і тенісистка. Під час війни працювала старшим методистом лікувальної фізкультури в евакошпиталі № 2545.

Чеботарьова Віра – гандболістка, харків'янка. Працювала методистом лікувальної фізкультури в шпиталі. У післявоєнні роки стала відомим спортивним арбітром.

Ш

Шаблинський В. – викладач кафедри спортивних ігор ДІФКУ, що став у післявоєнні роки заслуженим тренером СРСР. Воював у 3-му ударному Сибірському винищувальному батальйоні.

Шнеєрсон Яків Борисович (1908 р.н.) – динамівець, гвардії лейтенант запасу, майстер спорту, заслужений тренер УРСР, неодноразовий чемпіон і рекордсмен УРСР з важкої атлетики. Під час війни – командир взводу полкової розвідки 58-го гвардійського полку 3-го Білоруського фронту. З 1946 по 1954 рік очолював громадську організацію важкої атлетики Львівської області.

Штамбург Анатолій (1919 р.н.) – старшина 2-ої статті, кавалер багатьох орденів і медалей, червонофлотець-підводник Північного флоту. Демобілізувався в 1946 році. Штангіст, після війни розвивав улюблений вид спорту в ХПІ.

Шумаров Микола – талановитий плавець, харків'янин. 19-річним потрапив на фронт у 1943 році. Служив в саперному батальйоні 3-ої ударної армії 2-го Українського фронту, дійшов до Берліна.

Ц

Ципін Олександр Якович – викладач фізкультури 131-ої середньої школи Харкова. Воював на фронті 4 роки.

Я

Н. Ф. Яковенко

Яковенко Наталя Федорівна (11.12.1917–2005). Майстер спорту з альпінізму (1954), інструктор-методист 1-ї категорії. Довгі роки викладала в Харківському інституті радіоелектроніки. У 1942 році Наталя Яковенко добровольцем пішла на фронт радисткою, перебувала в діючій армії. Демобілізувалася в 1944 році, мала військові нагороди. Альпінізмом почала займатися в 1937 році. Навчально-педагогічною та тренерською діяльністю займалася в альпіністському таборі «Ельбрус», «Шахтар», «Торпедо», в Українській дитячій альпіністській школі. Спортсменка високого класу, вольова, сильна і енергійна, на її рахунку чимало першопроходжень найважчих маршрутів і першокласних сходжень.

Разом з чоловіком Вадимом Борисовичем Москальцовим виховали прекрасного хлопця і відмінного альпініста – заслуженого майстра спорту і майстра спорту міжнародного класу Олексія Москальцова.

Я. Б. Якубович

Якубович Ян Борисович – народився в 1910 році в Сімферополі. Випускник ДФКУ, різнобічний спортсмен, ключовий гравець збірної Харкова з баскетболу, завзятий футболіст. Доля його трагічна. 22 червня 1938 року, за 3 роки до початку війни, по неправдивому доносу він був заарештований як ворог народу.

Після безперервних допитів і тортур 28-річний викладач кафедри фізичного виховання ХІМЕСГ був засуджений до позбавлення волі. У лютому 1940 року неправдивий вирок був скасований і 23 червня 1941 року Ян добровольцем прийшов у військкомат. Коли формувалися перші частини Війська Польського, генетичний поляк Якубович влився в одну з них. Командир кулеметної роти першої польської піхотної дивізії. У жовтні 1943 року він загинув як герой в жорстокому бою за село Ползухіно Могильовської області [124].

Воїни – спортсмени, які приймали участь у війні:

- Волейболісти Харкова, які полегли у боях: Теплицький М., Бібік Н., Новіков М., Майзлес Л.
- Спортсмени, які входили до складу 7-ї бригади морської піхоти під командуванням генерала Жиділова (м. Севастополь): Курилов Микола, Чернишов Олександр, Лукач Іван, Ботаєв Сергій.
- Волейболіст флота Віноградов Олександр.
- Чорноморці-легкоатлети – Бойченко Семен, Мальцев Іван, Корнієнко Микола, Мельник Борис, Іщенко Олександр, Шилін Іван, Сомов Микола та ін.
- Харківські футболісти: Перевозчиков Віктор, Іванов Василь, Дашков Федір, Ус Валентин, Белоусов Микола, Шкатулов Микола.
- Чемпіони та рекордсмени Чорноморського флота, військово-морських сил, – майстер спорту штангіст Іщенко Олександр, борець Саєнко Іван, легкоатлет Чіков Іван, плавець, стрибун у воду і ватерполіст Красін Федір, легкоатлет Гайкобелан Володимир, боксери Болотін Микола і Рудаков Василь, стрільки Ручкін Дмитро і Плахотний Олександр.
- Футболісти-фронтовики луганської команди «Зоря»: Балаба Григорій Федорович, Бровенко Семен Васильович, Бруно Борис Володимирович, Буянов Петро Кузьмич, Гребенюк Василь Іванович, Завидонов Сергій Федорович, Красюк Микола Миколайович, Кузнецов Микола Степанович, Локотош Микола Олександрович, Макарашвілі Георгій Захарович, Мовчан Володимир Дмитрович, Носко Григорій Михайлович, Пестов Євген Володимирович, Свідінський Павло Іванович, Смирнов Микола Павлович, Сухарєв Михайло Єфремович, Ситников Іван Іванович, Тоніс Семен Натанович, Третьяков Петро Юхимович, Фоменко Іван Олександрович, Шубін Людвіг Андрійович, Юрченко Петро Іванович.

ПІСЛЯМОВА

Задохнулись канонады, в мире – тишина.
На большой земле однажды кончилась война.
Будем жить, встречать рассветы, верить и любить...
Только не забыть бы это! Лишь бы не забыть!
Эта память – верьте, люди! Всей земле нужна...
Если мы войну забудем, вновь придет война.

Р. Рождественский

Воїни-спортсмени показали в роки війни надзвичайний патріотизм, яскраві приклади мужності, стійкості, неприборканої волі до перемоги. Ратні подвиги вони здійснювали багато в чому завдяки спортивному загартуванню, міцним м'язам, вольовій підготовці. Саме фізична культура і спорт, які не лише міцно увійшли до системи виховання нашого народу, але і в побут радянських людей, в роки війни неабиякою мірою допомогли сотням тисяч радянських патріотів внести свій гідний вклад в загальну перемогу над ворогом. На передових рубежах цієї великої битви завжди були наші чудові спортсмени – воїни і партизани [14, 23].

Історії, приведені вище, безумовно, дивовижні в тому сенсі, що відкривають нам усе нові і нові грані людських вчинків і характерів. У них відбита героїчна історія нашого спорту. У боротьбі з фашизмом приклад показали наші чемпіони і рекордсмени, що одягнули солдатські гімнастерки. Поряд з великими спортсменами ставали мільйони рядових фізкультурників, вони не на словах, а на ділі виявилися готовими до оборони Батьківщини, до будь-яких випробувань і знегод, до боротьби до повної перемоги.

Сила, воля, мужність, придбані на тренуваннях і змаганнях мирних днів, допомагали громити і перемагати ворога. Але пам'ять залишила нам незліченні приклади того, як спорт безпосередньо включався у боротьбу з ворогом, стаючи зброєю величезної моральної та матеріальної сили [80].

Спорт затверджував життя, затверджував віру в перемогу, у безперечну урочистість нашої правої справи. Можна із законною гордістю згадати, що за роки війни було проведено 299 змагань на звання чемпіона СРСР, встановлено 180 всесоюзних рекордів, з них 39 перевищували світові досягнення.

Своєю перемогою в сорок п'ятому радянський народ повернув людям планети Земля разом зі світом, із звільненням від кошмарів фашизму багато улюблених занять, у тому числі і щастя спортивних змагань.

Народ України ніколи не забуде імена мужніх своїх синів, життям тих, що заплатили за свободу і незалежність Батьківщини.

Проте подвиги спортсменів тривали і після закінчення війни.

Багато видатних майстрів повернулися з фронту з важкими каліцтвами і контузіями. Колишні солдати знову ставали до строю – в ряди спортсменів.

Покалічені, але такі, що зберегли невігубне жадання діяльності, пристрасно закохані у спорт, вони мужньо долали біль від отриманих ран

і каліцтв, боролися з важкими наслідками поранень і становилися не лише цілком здоровими людьми, але і видатними спортсменами сучасності.

Колектив авторів зауважує, що із завершенням цього видання робота по увічненню пам'яті воїнів-спортсменів не закінчується. Пошук повинен продовжуватись, і невідомі імена повинні повертатися із небуття. Пошук і увічнення їх пам'яті є даниною вдячності нинішніх поколінь переможцям над фашизмом – найжорстокішим ворогом всього людства.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амбрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних закладів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / О. В. Амбрамчук ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. – Т., 2006. – 254 с.
2. Андреев, Борис Константинович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Андреев,_Борис_Константинович.
3. Андрей Иннокентьевич Грязнова [Электронный ресурс] // MydokX.ru. – Режим доступа: <https://mydocx.ru/1-83291.html>.
4. Андриевский, Вадим Алексеевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Андриевский,_Вадим_Алексеевич
5. Безсмертний подвиг покоління. Герасимов Глеб Николаевич [Электронный ресурс] // Відділ освіти Павлоградської міської ради. – Режим доступа: <http://pavlograd-osvita.org/index.php?dn=article&to=art&id=9>.
6. Белецкий, Евгений Андрианович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Белецкий,_Евгений_Андрианович
7. Богданов, Николай Дмитриевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Богданов,_Николай_Дмитриевич
8. Бочаров, Иван Митрофанович [Электронный ресурс] // Крымология. – Режим доступа: http://krymology.info/index.php/Бочаров,_Иван_Митрофанович.
9. Бравый танкист Юрий Нечаев – Ранок – Интер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=mH-xViuQeCw>.
10. Бражник, Иван Адреевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Бражник,_Иван_Адреевич.
11. Буланчик, Евгений Никитович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Буланчик,_Евгений_Никитич.
12. Буланчик Евгений Никитович [Электронный ресурс] // Спорт-страна.ру. – Режим доступа: <http://sport-strana.ru/bulanchik-evgenij-nikitovich/>
13. Верхолашин В. К. По ту сторону фронта / В. К. Верхолашин // Физическая культура и спорт. – Москва. – 1966. – 247 с.
14. Вечная память ушедшим, вечная слава живым : 70-летию Победы посвящается : [док. очерки / редкол.: М. Л. Цуркан и др.]. – Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС, 2015. – 303 с.
15. Виктор Иннокентьевич Грязнов [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <https://mydocx.ru/1-83292.html>.
16. Владимир Петрович Куц — биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://to-name.ru/biography/vladimir-kuc.htm>
17. Владимир Петрович Куц – биография, истории из жизни, достижения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://karate-online.org/mastera/100/090.php>
18. Выдающиеся деятели науки, образования и спорта ДонНТУ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://donntu.org/vydayushchiesya-deyateli-nauki-obrazovaniya-i-sporta-donntu>.
19. Гаммерштедт, Юрий Александрович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Гаммерштедт,_Юрий_Александрович.

20. Гаммерштедт Юрій Олександрович / Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=28542.
21. Герцик М. Львівський ІНФІЗ в палітрі українського спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://tmfv.com.ua/journal/article/download/228/230/>.
22. Гладкий Сергей Павлович [Электронный ресурс] // Некрополь Санкт-Петербурга и окрестностей (1919 – 1999). – Режим доступа: <https://nekropol-spb.ru/kladbischa/krematoriy/gladkij-sergej-pavlovich>.
23. Горянов Л.Б. Уходили на фронт чемпионы / Л.Б. Горянов // Знание. – Москва. – 1980. – 64 с.
24. Гриценко Г. Д. Историческая память о Великой Отечественной Войне как фактор патриотического воспитания студенчества / Г. Д. Гриценко // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – Одеса. – 2016. – Вип. 25. – С. 145–149.
25. Грот Ю. Победители / Ю. Грот, Н. Олейник. – Харьков : ХаГИФК, 2000. – 124 с.
26. Деревянко, Василий Семёнович – Википедия [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Деревянко,_Васи́лий_Се́менович
27. Динамовцы в боях за Родину / сост. А. Андреев // Физкультура и спорт. – Москва. – Книга 1.– 1975. – 242 с.
28. Динамовцы в боях за Родину / сост. А. Андреев // Физкультура и спорт. – Москва. – Книга 2.– 1979. – 254 с.
29. Дойников Д. Яков Розенфельд [Электронный ресурс] / Д. Дойников // Юзовка-Сталино-Донецк: страницы еврейской истории. – Режим доступа: – http://donjetsk-jewish.ucoz.ru/news/jakov_rozenfeld/2012-07-05-137.
30. Донской, Александр Ильич– Википедия [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Донской,_Александр_Ильич.
31. Доцоев Г. Дошли сведения, что ее зверски замучили фашистские палачи. На допросах она не проронила ни слова [Электронный ресурс] / Г. Доцоев // Безсмертний полк – Москва. – Режим доступа: <http://parad-msk.ru/doshli-svedeniya-chto-ee-zverski-zamuchili-fashistskie-palachi-na-doprosax-ona-ne-proronila-ni-slova/>.
32. Евгений Иванович Ивахин [Электронный ресурс] // Спортивные игры. – 1984. – №8. – Режим доступа: http://www.cnopm.ru/other/interviews/1984/august/evgeny_ivakhin.
33. Египко, Николай Павлович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Египко,_Николай_Павлович.
34. Есипенко, Николай Григорьевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sport-strana.ru/esipenko-aleksej-grigorevich/>.
35. Журило Л. В. Куц Володимир Петрович // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003–2016.

36. Захаров П. П. Баровы – альпинистская семья отечественного альпинизма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mountain.ru/article/article_display1.php?article_id=5740.
37. Зелюк В. В. Формування патріотизму, свідомої громадянської позиції та зміцнення моральності учнівської молоді: досвід і проблеми / В. В. Зелюк // ПостМетодика. – 2009. – № 4. – С. 57–59.
38. Знай наших. Николай Остряков [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=xxlXVE1JaWY>.
39. Зоря Ю. М. Інноваційні технології виховання патріотизму дітей та учнівської молоді / Ю. М. Зоря. // Матеріали обласної науково-практичної інтернет-конференції. – Черкаси : КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2016. – 182 с.
40. Ивашин А. Нечаев Юрий Михайлович [Электронный ресурс] / А. Ивашин, А. Стаценко // Интервью. – 2018. – Режим доступа: <https://iremember.ru/memoirs/tankisti/nechaev-yurii-mikhailovich/>.
41. Имена Севастополя. Николай Остряков [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=YgUvCC3z2Ak>.
41. Канаки, Александр Спиридонович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Канаки,_Александр_Спиридонович.
43. Каневский А. Д. Впереди разведка шла / Лит. запись Юдина Л. Ф. – К.: Украина. – 1991. – 540 с.
44. Киевский календар [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://calendar.interesniy.kiev.ua/Event.aspx?id=4670>
45. Кладько Иван Макарович – «Заря» Луганск. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football.lg.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3873:kladjkoim&catid=25:trainerall
46. Константин Фомин [Электронный ресурс] // Сборная России по футболу. – Режим доступа: http://www.rusteam.permian.ru/players/fomin_konst.html.
47. Конструктор, обогнавший время [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://timeua.info/post/kharkov/konstruktor-obognavshij-vremya-11616.html>
48. Красников Дмитрий Васильевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://forum.sevastopol.info/viewtopic.php?t=466730>.
49. Курилов Павел Самсонович [Электронный ресурс] // Спорт-страна.ру. – Режим доступа: <http://sport-strana.ru/kurilov-pavel-samsonovich/>.
50. Куц, Володимир Петрович [Электронный ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Куц,_Володимир_Петрович.
51. Лозовський І. Р. Мазур Олександр Григорович [Электронный ресурс] / Лозовський І. Р. // Єнциклопедія сучасної України. – Режим доступа: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=60405.
52. Лорент, Эдуард Осипович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Лорент,_Эдуард_Осипович.
53. Любивый В. Уваренко Лидия Маркияновна [Электронный ресурс] / В. Д. Любивый // Фрагмент «Другая даль» (Часть седьмая). – Режим доступа: <https://www.proza.ru/2012/02/06/1755>.

54. Мазанов, Георгий Васильевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мазанов,_Георгий_Васильевич.
55. Малинко Григорий Васильевич [Электронный ресурс] // Спорт-страна.ру. – Режим доступа: <http://sport-strana.ru/malinko-grigorij-vasilevich/>
56. Матч смерти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=CLC8LnTNjOw>
57. «Матч смерти». Что на самом деле случилось в Киеве в августе 1942 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ukraina.ru/history/20190814/1024567651.html>
58. Матч смерти [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Матч_смерти.
59. Михайловский Иван Трофимович [Электронный ресурс] // Спорт-страна.ру. – Режим доступа: <http://sport-strana.ru/mixajlovskij-ivan-trofimovich/>
60. Михайловский, Иван Трофимович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Михайловский,_Иван_Трофимович
61. Мінмолодьспорту і НОК вшанували ветеранів з нагоди 70-річчя завершення Другої світової війни [Электронный ресурс] / Міністерство молоді та спорту України. – Режим доступа: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/17852>.
62. Моренец Николай Павлович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.polkmoskva.ru/people/1053150/>
63. Мяшин Сергей Иванович – Бессмертный полк – Москва [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.polkmoskva.ru/people/1020001/>
64. Н.Моренец Николай Моренец – Персональная страница ... –[Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.bard.ru.com > php > bards_song > name=Моренец_Н](http://www.bard.ru.com/php/bards_song/name=Моренец_Н)
65. На вогневому рубежі / упоряд. Л. Л. Горіловський. Київ : Вид-во «Київ». – 1975. – 279 с.
66. Наш полк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://polk.inter.ua/ru/polk/3528-kravchenko-oleksandr-nestorovych>.
67. Никитин, Владимир Константинович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Никитин_Владимир_Константинович.
68. Никто не забыт, ничто не забыто (Часть 1) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://justboxing.net/stati-o-bokse/nikto-ne-zabyt-nichto-ne-zabyto.html>.
69. Норов Роман Иванович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Норов,_Роман_Иванович.
70. Олейник Н. А. История физической культуры и спорта на Харьковщине. (Люди, годы, факты). 1874–1950 / Н. А. Олейник, Ю. И. Грот. – Т.1– Харьков : ХДАФК. 2002 . – 376 с.
71. Ольшанский, Константин Федорович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Ольшанский,_Константин_Федорович.

72. Ольшанский Константин Федорович // Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь / Пред. ред. коллегии И. Н. Шкадов.–М.: Воениздат. 1988. – Т. 2 /Любов – Ящук/. – С.197.
73. Онилова, Нина Федоровна [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Онилова,_Нина_Федоровна](https://ru.wikipedia.org/wiki/Онилова,_Нина_Федоровна).
74. Опарін С.С. Виховання патріотизму засобами фізичної культури у студентів вищих навчальних закладів [Электронный ресурс] / С.С. Опарін // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – 2009. – Режим доступа: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-09/09osshei.pdf>.
75. Осколок в сердце Григория Васильевича Малинко [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: https://classmates.io.ua/s207715/oskolok_v_serdce_grigoriya_vasilevicha_malinko.
76. Острава помнит разведчицу-стрелка киевлянку Лидию Уваренко [Электронный ресурс] // Укринформ. – 2010. – N354752. – Режим доступа: <http://photo.ukrinform.ua/rus/current/photo.php?id=352415>.
77. Остряков Николай Алексеевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Остряков,_Николай_Алексеевич](https://ru.wikipedia.org/wiki/Остряков,_Николай_Алексеевич).
78. От спасения до подвига: Севастополь был «сердцем» морских марафонов. Статья из газеты: Еженедельник «Аргументы и Факты» № 5 01/02/2018. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.krym.aif.ru/society/ot_spaseniya_do_podviga_sevastopol_byl_serdce m_morskih_marafonov](http://www.krym.aif.ru/society/ot_spaseniya_do_podviga_sevastopol_byl_serdce_m_morskih_marafonov).
79. Памяти Ивана Бочарова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://forum.sevastopol.info/viewtopic.php?t=466730>.
80. Платонов А. Одухотворенные люди / А. Платонов // За родной Севастополь. — 2-е изд., доп. — М.: Молодая гвардия, 1983. — С. 27-41.
81. Платонов В. «Иван Вржесневский. Ученый, воин, педагог» [Электронный ресурс] / В. Платонов // Наука в олимпийском спорте. – 2001. – № 38 – С. 5–10. – Режим доступа: <http://reposit.unisport.edu.ua/bitstream/handle/787878787/850/Вржесневский.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
82. Полежаев Д. Генерал советского спорта [Электронный ресурс] / Д. Полежаев // – Режим доступа: <http://ktelegraf.com.ru/521-general-sovetskogo-sporta.html>.
83. Порфирий Иванович Никифоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://389sd.ucoz.ru/news/porfirij_ivanovich_nikiforov/2011-05-20-58.
84. Потопольский, Андрей Дмитриевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Потопольский,_Андрей_Дмитриевич](https://ru.wikipedia.org/wiki/Потопольский,_Андрей_Дмитриевич).
85. Примаченко В.В. Одинцов Даниил Сидорович [Электронный ресурс] / В.В. Примаченко // Герои страны. – Режим доступа: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=4869.
86. Пункин, Яков Григорьевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пункин,_Яков_Григорьевич.

87. Раевский, Иван Леонидович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Раевский,_Иван_Леонидович.
88. Раевский, Гавриил Леонидович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Раевский,_Гавриил_Леонидович.
89. Раевский Гавриил Леонидович – Советские снайперы 1941-1945 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://soviet-aces-1936-53.ru/snipers/abc/r/raevski_gl.htm.
90. Рекордная отметка-80 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://own.in.ua/view/item/1050>.
91. Роман Школьников. Именно с него началось украинское самбо [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sambo.net.ua/?code=14_2&id=28.
92. Свирский В. Вклонімося великим тим рокам. Забуті герої Другої Світової [Электронный ресурс]. – Харьков. – 2017. – Режим доступа: <https://maidan.org.ua/2017/02/vklonimosya-velykum-tym-rokam-zabuti-heroji-druhoji-svitovoji/>.
93. Свістельник І. Рогочий Георгій Антонович: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність : біобібліогр. нарис [Электронный ресурс] / І. Свістельник // серія Декани факультету фізичного виховання Львівського державного університету фізичної культури. – Львів. – 2016. – 8 с. – Режим доступа: <http://repository.ldufk.edu.ua:8080/handle/34606048/3932>.
94. Свістельник І. Есаулов Микола Костянтинівич: життєвий шлях та науково- педагогічна діяльність : біобібліогр. нарис [Электронный ресурс] / І. Свістельник // серія Декани факультету фізичного виховання Львівського державного університету фізичної культури. – Львів. – 2016. – 7 с. – Режим доступа: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/563>.
95. Свістельник І. Ляпін Гаврило Петрович : короткі відомості про особистість [Электронный ресурс] / І. Свістельник // серія Ректори Львівського державного університету фізичної культури. – Львів. – 2016. – 4 с. – Режим доступа: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/3792>.
96. Свістельник І. Чукарін Віктор Іванович: життєвий шлях, спортивні досягнення, науково-педагогічна діяльність [Электронный ресурс] / І. Свістельник // Спортивна слава Львівського державного університету фізичної культури. – Львів. – 2015. – 26 с. – Режим доступа: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/1655/1/Chukarin%20Viktor%20Ivanovich.pdf>.
97. Селищев И. Не надо думать о смерти... // Героини: очерки о женщинах – Героях Советского Союза / ред.-сост. Л. Ф. Торопов. – Вып. 2. – М.: Политиздат. 1969. – 463 с.
98. Семь спортсменов, прославивших Украину на весь мир. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://miridei.com/success-ideas/famous-ukrainians/7_sportsmenov_proslavivshih_ukrainu_na_ves_mir_v_sfere_hudozhestvennoj_gimnastiki/
99. Сидоренко, Александр Игнатьевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Сидоренко,_Александр_Игнатьевич.

100. Синайский Даниил Самойлович [Электронный ресурс] // Электронный банк документов «Подвиг народа, 1941-1945 гг.» – Режим доступа: http://podvignaroda.mil.ru/?#tab=navPeople_search.
101. Спортсмены в годы Великой Отечественной: борцы, пловцы, гребцы – воины! [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.sovsport.ru/articles/978389-sportsmeny-v-gody-velikoj-otechestvennoj-borcy-plovtsy-grebcy-voiny>
102. Сумуємо [Электронный ресурс] // Асоціація ветеранів спорту України. Всеукраїнська спілка громадських організацій. – Режим доступа: <https://avsu.org.ua/2018/05/26/7727/>.
103. Сухорукова В. М. Як виховати патріота / В. М. Сухорукова. Харків : Вид-во «Ранок». – 2015. – С. 3–27.
104. Татьяна Каргова. Патриот со шведской фамилией [Электронный ресурс] / Т. Каргова // Еженедельник 2000. – 2009. – № 28–29 (469). – Режим доступа: https://www.2000.ua/v-nomere/aspekty/sport-revyu_aspekty/patriot-so-shvedskoj-familiej_arhiv_art.htm.
105. Титарь Василий Андреевич [Электронный ресурс] // Спорт-страна.ру. – Режим доступа: <http://sport-strana.ru/titar-vasilij-andreevich/>
106. Терещенко А. Я молод, мне только 93 [Электронный ресурс] / Р. Терещенко // Популярные ведомости. – Режим доступа: <http://www.pvgazeta.info/region/obchestvo/4066-qua-molodoj-mne-tolko-93q/>.
107. Тренер (Борис Артемов) / Проза.ру [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.proza.ru/2013/01/05/1192>.
108. Федерация Настольного Тенниса Запорожской области. Тренер [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа: <http://fntzo.com/2018/01/25/130/>.
109. Фирсов З. П. Советские спортсмены в боях за Родину / З. П. Фирсов // Знание. – Москва. – 1970. – 62 с.
110. Фомин, Константин Васильевич [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Фомин,_Константин_Васильевич.
111. Фомин Константин Васильевич. Полная хронология матчей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fc-dynamo.ru/igry/prot.php?id=427>.
112. Фомін С. К. Бражнік Іван Андрійович [Електронний ресурс] / С. К. Фомін // Енциклопедія сучасної України. – Режим доступа: – http://esu.com.ua/search_articles.php?id=37561.
113. Футболисты – фронтовики «Зари» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://football.lg.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=7751:footballistfront&catid=92:newsall&Itemid=42
114. Черкащина спортивна – НСКУ. Трьома країнами нагороджений [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=26&Itemid=11
115. Чукарин, Виктор Иванович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Чукарин,_Виктор_Иванович.

116. Шаповалов Андрей Григорьевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://marathon.kharkov.ua/index.php/svs/stranitsa-pamyati/item/78-shapovalov-andrej-grigorevich>.
117. Шкадов И. Н. Герои Советского Союза : краткий биографический словарь [Электронный ресурс] / И. Н. Шкадов. – М.: Воениздат, 1987–1988. – Т. 1–2. – 911+863 с. – Режим доступа: http://militera.lib.ru/enc/s_gss/index.html.
118. Школьников, Роман Александрович [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Школьников,_Роман_Александрович.
119. Шол П. Х. Звездный тренер : очерк жизни и деятельности заслуженного тренера СССР А.С. Мишакова / П. Х. Шол – Мариуполь – 2010. – 46 с.
120. Эдуард Осипович Лорент – никто не забыт, ничто не забыто! [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://khadi34rus.blogspot.com/2017/05/blog-post.html>.
121. Юрий Тумасов про Анатолия Яковича Яковцева // Сайт федерації легкої атлетики України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uaf.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=13424:yurii-tumasov-pro-anatoliia-yakovycha-yakovtseva&catid=40:uanews.
122. Юрий Тумасов про Порфирия Никифорова, Любовь Маноху та Василя Сидорка // Сайт федерації легкої атлетики України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.uaf.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=13447:yurii-tumasov-pro-porfyriia-nykyforova-liubov-manokhu-ta-vasylia-sydorka&catid=40
123. Яків Пункін: життя в боротьбі [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа: <http://borba.com.ua/news/662-yakv-punkn-zhittya-v-borotb.html>.
124. Якубович Ян Борисович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – https://polkszao.ru/kniga-pamyati/bessmertniy-polk/3166/yakubovich_yan-risovich.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Андрєєв Борис Костянтинович.....	6
Андрієвський Вадим Олексійович.....	9
Баров Кирило Олександрович.....	10
Білецький Євген Андріанович.....	13
Білокінь Микола Олександрович.....	14
Богданов Микола Дмитрович, Г.Р.С.....	15
Бочаров Іван Митрофанович.....	17
Бражнік Іван Андрійович.....	18
Буланчик Євген Микитович.....	19
Верігін Віктор Михайлович.....	21
Вржесневський Іван Вікторович.....	22
Гаммерштедт Юрій Олександрович.....	24
Герасимов Гліб Миколайович.....	27
Гладкий Сергій Павлович.....	28
Грязнов Андрій Інокентійович.....	30
Грязнов Віктор Інокентійович.....	31
Дерев'янка Василь Семенович, Г.Р.С.....	34
Дикий Леонід Петрович.....	37
Донської Олександр Ілліч.....	38
Єгіпко Микола Павлович, Г.Р.С.....	41
Єсаулов Микола Костянтинович.....	44
Єсипенко Олексій Григорович.....	45
Жарий Павло Мойсейович.....	46
Івахін Євген Іванович.....	47
Канакі Олександр Спиридонович.....	49
Канєвський Олександр Денисович, Г.Р.С.....	52
Кладько Іван Макарович.....	54
Корнієнко Микола Йосипович.....	55
Кравченко Олександр Несторович.....	57
Красніков Дмитро Васильович.....	58
Курилов Павло Самсонович.....	61
Куц Володимир Петрович.....	62
Лелюк Володимир.....	64
Лорент Едуард Йосипович.....	65
Мазанов Георгій Васильович.....	66
Мазур Олександр Григорович.....	67
Малінко Григорій Васильович.....	69
Матвєєв Іван Васильович.....	73
Мішаков Олександр Семенович.....	74
Моренець Микола Павлович.....	76
Нечаєв Юрій Михайлович.....	77

Нікітін Володимир Костянтинович.....	79
Нікіфоров Порфирій Іванович	81
Норов Роман Іванович.....	83
Одінцов Данило Сидорович Г.Р.С.....	85
Ольшанський Костянтин Федорович, Г.Р.С.	86
Онїлова Ніна Андрїївна, Г.Р.С.	89
Остряков Микола Олексійович, Г.Р.С.....	91
Панарїна Зїнаїда Микитївна.....	93
Пашкова Людмила Іванївна	95
Первушина Зоя Сергїївна.....	97
Потопольський Андрїй Дмитрович, Г.Р.С.	98
Пункїн Яків Григорович	100
Раєвський Гаврило Леонїдович.....	102
Раєвський Іван Леонїдович.....	104
Рогочий Георгій Антонович.....	106
Розенфельд Яків Романович.....	106
Сидоренко Олександр Гнатович.....	107
Сїнайський Данило Самойлович.....	109
Тїпаков Всеволод Михайлович.....	110
Уваренко Лїдія Маркїянївна	111
Фомїн Володимир Дмитрович.....	115
Черкун Михайло Павлович.....	116
Чукарїн Віктор Іванович	118
Шаповалов Андрїй Григорович.....	121
Шевченко Олексій Кузьмич.....	123
Шкода Василь Пантелеймонович.....	125
Школьніков Роман Олександрович	126
Яковцев Анатолїй Якович.....	128
Якутович Федір Антонович.....	130
Матч смерті.....	133
ІНШІ ВОЇНИ-СПОРТСМЕНИ УКРАЇНИ.....	137
ПІСЛЯМОВА	155
ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ.....	156

Наукове видання

**СПОРТСМЕНИ УКРАЇНИ -
ГЕРОЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(1939-1945 р.р.)**

У п о р я д н и к и: КРАСУЛЯ Марина Олександрівна
КРАСУЛЯ Андрій Васильович
НАЗАРЕНКО Інга Ігорівна
ОСАДЧА Наталія Юріївна

В авторській редакції

Комп'ютерний набір *Н. Ю. Осадча, А. С. Олійник, О. М. Даценко*

Підписано до друку 29.01.2021. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».

Ум. друк. арк. 9,76. Обл.-вид. арк. 8,68.

Тираж 20. пр. Зам. №

План 2018/19 навч. р., поз. № 4.3.1. в переліку робіт кафедри

Видавництво

Народної української академії

Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002

Надруковано у видавництві

Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.